

Journalistit ja julkisuusperiaate

HEIKKI KUUTTI

Julkisuusperiaatteen mahdollisuuksia toimitustyössä tarkasteltiin journalisteille suunnatun avoimen kyselytutkimuksen ja valittujen journalistien haastattelujen pohjalta. Erityisiä kiinnostuksen kohteita olivat viranomaisaineistojen journalistinen merkitys, toimittajien kokemukset viranomaisyhteistyöstä ja aineistojen hankkimisesta sekä tietojen luovuttamiseen liittyvät erityiset ongelmatilanteet. Ongelmatilanteiksi osoittautuivat valmistelun julkisuus, salassapitoperusteet, tietojen luovuttamistilanteet ja aineistojen maksukäytännöt. Kansallisten aineistojen ohella selvityksen kohteena oli Euroopan Unionin sekä yhteinen että vain Suomea koskeva kansallinen tietoaineisto. Haastatellut 130 toimittajaa edustivat seuraavia mediataloja: MTV3, Etelä-Suomen Sanomat, Itä-Häme, Kaleva, Helsingin Sanomat, Pohjalainen, Savon Sanomat, Yleisradio, Nelonen ja Aamulehti.

Journalisteille suunnattu kyselytutkimus toteutettiin puolistrukturoidun kaavakkeen avulla. Kysely sisälsi avoimia kysymyskohtia, monivalintakysymyksiä sekä näihin valintoihin liittyviä avoimia perustelukohdita. Kyselyyn vastasi 32 journalistia. Vaatimattoman osanoton seurauksena kyselyn tulokset eivät ole tilastollisesti yleistettävissä, mutta sisältänevät tästä huolimatta vähintäänkin suuntaa-antavia näkemyksiä journalistien suhtautumisesta viranomaisten tiedottamiseen ja julkisuuslain toimivuuteen journalistisessa tiedonhankinnassa.

Journalistinen tiedonhankinta

Aineistojen merkitys ja luotettavuus

Erimuotoisten viranomaisaineistojen merkitys on toimittajien keskuudessa yleensä vahva. Kyselytutkimus toi esiin vastaavanlaisia käsityksiä. Aineistot auttavat journalisteja pääsemään jutun jäljille, toimivat hyvinä taustatietoina tai antavat ”selkärankaa” käsiteltäville asioille. Myös juttujen ideat syntyvät usein viranomaisaineistoista. Viranomaisaineistojen merkitystä korostaa ajankohtaisuus ja se, että niiden sisältämä tieto on uniikkia. Viranomaisten päätökset ja suunnitelmat ovat välttämättömiä lähteitä varsinkin kunnallis- ja aluepoliittisissa jutuissa. Toisaalta vaikka aineistot ovatkin tarpeellista lähdeaineistoa, myös muita lähteitä tarvitaan täydentämään asioiden käsittelyä. Usein viranomaisaineistojen käyttö on jäänyt henkilölähteiden jalkoihin.

Journalisteilla on lähtökohtaisesti vahva luottamus myös viranomaisaineistojen paikkansapitävyyteen, vaikka niiden sisältämän kapulakielen tulkitseminen vaatii usein suomentamista ja tulkitsemista. Aineistojen luotettavuutta korostaa se, että viranomaisilla ei ole omassa toiminnassaan yksityisiä intressejä. Vastajat kertoivat käyttäneensä työssään seuraavanlaisia viranomaisaineistoja: arviointiraportit, lupapäätökset, esityslistat, päätöspöytäkirjat, tiedotteet, puheet, työryhmi- en ym. esitykset, lausunnot, tuomiolauselmat, selvitykset ja raportit. Aineistoja hallinnoivia viranomaisia olivat mm. valtion keskushallinto, alue- ja paikallishallinto, tuomioistuimet, valtion liikelaitokset ja kunnalliset viranomaiset.

Yleisestä luottamuksesta viranomaisaineistojen paikkansapitävyyteen kertovat vastaajien kokemukset siitä, onko heidän saamansa aineiston luotettavuus osoittautunut joskus epävarmaksi. Kolme neljästä

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	kyllä	7	24%					
2.	ei	22	76%					
	Yhteensä	29	100%					

Aineistojen luotettavuus. Onko saamasi viranomaisaineiston luotettavuus joskus osoittautunut epävarmaksi?

vastaajasta ei ollut joutunut tämäntapaiseen tilanteeseen, vaikka joka neljännellä olikin ollut tämäntapaisia kokemuksia.

Useimmiten viranomaisaineistojen epäluotettavuus on liittynyt siihen, että asiakirjan laatinut esittelevä viranhaltija ei ole tuntenut riittävästi päätettävien asioiden taustoja tai osannut vastata oikein toimittajan esittämiin kysymyksiin. Ongelmaksi toimittajat ovat kokeneet myös sen, että vastauksia on saatu vain niihin asioihin, joita on osattu kysyä. Haastateltava ei ole kertonut enempää vaikka toimittajan käsittelemään aiheeseen olisikin liittynyt myös muita hyvinkin olennaisia ulottuvuuksia. Myös kirjalliseen aineistoon sisältyvät kielivirheet ovat voineet aiheuttaa toimituksissa virheellisiä tulkintoja ja väärinkäsityksiä.

Ne [viranomaisaineistot] antavat jutulle “luun”, perustan. Pidän viranomaistietoa hyvin luotettavana, ehkä joskus liiankin luotettavana.

Aineistot ovat tärkeitä taustatiedon lähteitä. Kyllä niistä saa ideoita uutisiin, jos osaa etsiä ja on aikaa siihen. Viranomaisaineistoihin paneutuminen vaatii kuitenkin myös asiantuntemusta, jota välttämättä toimittajalla ei ole. Luonnollisesti kokemus ja koulutus vaikuttavat siihenkin, onko käytössä selaista asiantuntemusta, joka edistää näiden tietolähteiden hyödyntämistä.

Viranomaisaineistosta osa tulee heitettyä pois saman tien. Aineiston pohjalta voi silti nousta uusia juttuideoita, tosin ei aina siitä näkökulmasta tai aiheesta, josta viranomainen on tiedottanut.

Viranomaisen tekemä päätös on aina päätös. Se on faktaa alusta loppuun saakka.

Tulkintaerimielisyyksiä on ollut esimerkiksi kunnanvaltuuston, teknisen lautakunnan ja sivistyslautakunnan pöytäkirjoihin kirjatuihin tiedoista. [Itselleni on syntynyt] vahva epäily siitä, että toimitus on ollut meillä oikeassa, mutta minkäs teet, jos vaillinainen tai huolimattomasti kirjattu pöytäkirja on jo hyväksytty. Esimerkiksi liitteitä on puuttunut jatkuvasti, eikä jäsenten kokouksissa esille ottamia asioita ole edes kirjattu pöytäkirjoihin.

Aineisto voi olla niin huonoa kieltä, että on jättänyt tulkinnoille varaa. Toisaalta päätöspöytäkirjat ovat voineet käydä niin monen kokouksen läpi, että asian vaiheet ovat hukkuneet tekstilöpinään - varsinkin jos asia on välillä jäänyt pöydälle tms. Kaikki tieto asiasta ei suinkaan ole aina samassa paikassa.

Omasta seuranta-alueesta riippuen haastattelututkimukseen osallistuneet toimittajat olivat tekemisissä hyvinkin erilaisten viranomaisten ja

viranomaisaineistojen kanssa. Yksittäisistä aineistotyypeistä he mainitsivat mm. päätökset, mietinnöt, esitykset, selvitykset, tiedotteet, pöytäkirjat, esityslistat ja poliisin esitutkimamateriaalin.

Tällä hetkellä pyrin saamaan aineistoja yleisesti merkittävistä poliittisen päätöksenteon kysymyksistä, siis hallituksen valmistelevista asioista. Tausta-aineistoja voivat olla esimerkiksi ilmastopolitiikkaan liittyvät aineistot. Ministeriöt tilaavat erilaisia selvityksiä, analyysyjä, raportteja, tutkimuksia eri paikoista päätöksentekonsa pohjaksi, joissa voi olla uutisarvoisia juttuja. Aika tyypillisiä aineistoa saadaan eri etupiireiltä, järjestöiltä ja toisilta viranomaisilta, jotka kommentoivat tai antavat lausuntoja asioista.

Jotain diaareita luen silloin tällöin, mutta niistä harvoin löytää mitään uutta. Se kirjeenvaihto, mitä kaupunki on käynyt, on julkista tietoa, vaikka asiat olisivatkin salaisia. Sieltä tulee harvoin mitään uutta. Sama asia on kuullut aiemmin jostain kaupungilla, että tämmöistä ja tämmöistä on vireillä.

Kun hallitus tekee päätöksentekoa ja muuta, siinä on sitten usein selvityksiä, esimerkiksi jokin alueellistamisraportti. Ja totta kai ne on poliittisia isoja kysymyksiä, ja niissä käytetään myös viranomaistietoa.

Käytän ihan kaikenlaisia työryhmien esityksiä. Sitten on tämmöisiä luonnosasiakirjoja. Ja sitten aina tietenkun kun asiat etenevät, niistä syntyy lausuntoja ja esityksiä. Nykyään tietenkun tietistäkin voi löytyä eri vaiheissa olevien asioiden asiakirjoja. Ja tietenkun myös diaareista ja sen sellaisista.

Tietoja löytyy aika paljon diaarien ja muiden rekistereiden kautta. Siinähan on oikeastaan vain taivas rajana, mitä tietoa niistä voi selvittää. Monesti tieto jäljentyy niin moneen paikkaan.

Esimerkiksi näitä ministeriöiden työryhmäraportteja ja niiden tausta-aineistoja... Sitten kaikki eduskunnan asiakirjat ovat tosi tuttuja.

Viranomaisaineistot ylipäättään voivat olla erittäin merkittävässä roolissa journalistisessa työssä. Yhtenä tärkeänä syynä on aineistojen laajuus ja monipuolisuus. Julkinen hallinto yleensä ja esimerkiksi hankkeiden valmistelu ja toteuttaminen edellyttävät päätösten ja suunnitelmien dokumentointia ja virallistamista. Aineistot voivat säädellä merkittävästi toimitusten agenda.

Aineistojen journalistinen merkitys riippuu kuitenkin paljon itse käsiteltävästä aiheesta. Joidenkin juttujen toteuttaminen edellyttää aineistojen hankkimista, joidenkin toisten aiheiden kohdalla aineistot eivät ole välttämättä olennaisia. Esimerkiksi henkilölähteitä saatetaan

pitää jossakin tilanteessa jopa aineistojen käyttämistä suositeltavampana tapana toteuttaa juttu. Osa journalisteista mielsi aineistot omassa työssään ”jopa liiankin tärkeiksi”. Luotettavan ja kirjallisten viranomaisaineistojen merkityksen arvioitiin korostuneen ns. kansalaisjournalismin myötä, kun kaikesta pitää kysellä mielipiteitä kansalaisilta ja kuluttajilta, vaikka he eivät olisikaan asiantuntijoita. Journalistit korostivat viranomaisaineistojen käyttämisessä niiden kääntämistä ”ihmisten ymmärtämälle kielelle”.

Viranomaisaineisto on valtava tietomäärä. Sitä kautta pääsee varmentamaan, tutkimaan ja selvittämään lähes mitä asioita tahansa. Siitä saa myös tilastollisesti kestävästä taustatietoa pitkältä ajalta.

Se viranomaisaineisto on valitettavasti hyvin olennaista. Olen viranomaisten kanssa tekemisissä lähestulkoon päivittäin.

Kun puhutaan oikeus- ja rikosasioista, niin viranomaisten kanssahan siinä ollaan tekemisissä, jatkuvasti ja päivittäin. Kyllä viranomaisten voi sanoa olevan yksi merkittävimmistä lähteistä.

Totta kai se on hyvin merkityksellistä. On tärkeää, että me toimittajat pysymme välittämään lukijoille viranomaisten päätöksiä. Uskon, että meillä on hyvinkin ratkaiseva rooli siinä. Riisumme ne ymmärrettävälle kielelle, jotta ihmiset ymmärtäisivät, mistä on kyse. Esimerkiksi viranomaistiedotteet usein alkavat jostain epäolennaisesta, ja varsinainen uutinen saattaa olla viimeisellä rivillä.

Viranomaisten aineistot ovat ihan välttämätön osa tätä ohjelman ja taustatyön kokonaisuutta. Niitä ovat paitsi asiakirjat, myös viranomaisten taustahaastatteluisaan antamat lisätiedot.

Tuossa sähkö-, tai multimediatoomituksessa aineistot ovat ajoittain todella tärkeitä. Meillä toimitus valvoo 24 tuntia vuorokaudessa, ja sinne tulee aivan ensimmäisenä kaikki se tieto.

Merkitys vaihtelee hirvittävästi aihepiiriin mukaan. Rikos- ja oikeusjutuissa viranomaisaineistot ovat keskeisiä ja ilman niitä juttu kaatuu. Vastaavasti esimerkiksi kirjoitettaessa suomenhevosen uudesta kukoistuksesta viranomaisia ei tarvita lainkaan. Viranomaisaineistojen merkityksestä on mahdotonta antaa yleisiä suhdelukuja. Aineistoilla saadaan juttuihin syvyyttä, efektiä, lisäinformaatiota - tai sitten ei.

Erityisen mieluisia tietolähteitä toimittajille ovat viranomaisten suunnitelmia ja muuta valmistelua koskevat asiakirjat. Asioista haluttaisiin kirjoittaa jo ennen kuin ne päätyvät esityslistoille.

Rutiininomaista aineistoa ovat erilaiset esityslistat. Kaupungin puolelta

tuleva agenda määrittää aika paljon tätä työtä. Totta kai pyrkimys on tietenkin saada hankkeista ja projekteista ja sun muista tietoa ennen kuin ne päätyvät minnekään esityslistoille.

Oikeusalalla rajoituksena on, että asiakirjat tulevat julkiseksi aika myöhäisessä vaiheessa. Siihen asti käytetään muita lähteitä. Vireillä olevasta rikostutkinnasta tutkinnanjohtaja antaa tietoja tai sitten ei. Eli kun poliisi saa itse päättää tiedotuslinjansa, jotkut tiedottavat avoimemmin ja jotkut taas eivät. Se on kiinni henkilökemiasta, mutta myös ihan siitä henkilöstä itsestään. Jotkut suhtautuvat kielteisesti kaikkiin median edustajiin, eivätkä sano yhtään mitään yhtään mistään.

Kaikille haastatelluille toimittajille ei ollut kuitenkaan kertynyt kovinkaan merkittäviä kokemuksia yhteistyöstä viranomaisten kanssa. Viranomaistoiminnan seuraaminen saatetaan kokea jo lähtökohtaisesti hankalaksi. Tällöin juttujen työstäjiksi valikoituvat kokeneemmat ”viranomaistoimittajat”.

Aineistojen saanti ei ole ollut erityisen vaikeaa. Kyse on enemmänkin siitä, mitä tietoa pidetään yksityisenä ja mitä julkisena. Virallinen tietopyyntö on pitänyt tehdä muun muassa sosiaalitoimen ilmapiiriselvityksestä. Viranomainen katsoi, että se on sisäiseen käyttöön tarkoitettu. Koska kuitenkin Porissa sitä oli pidetty julkisena, mekin saimme sen käyttöömmme. Sosiaalitoimi perusteli epäämistä ensin sillä, ettei ilmapiiriselvityksellä ole yleisempää merkitystä. Selvitys toi ilmi, että ilmapiiri oli huono, mutta se sinänsä oli kestämaton peruste olla sitä julkaisematta.

Aika harvoin olen mitään kiperää tai arkaa asiaa selvittänyt. Yleensä vanhemmat toimittajat ovat tarttuneet asioihin, jotka vaativat enemmän sitä väentämistä.

Käytän viranomaisaineistoa kyllä ja yritän sitten onkia asiasta tietoa muita lähteitä pitkin käymällä läpi ne kaikki, joiden arvelen tietävän asiasta.

Viranomaisaineistojen journalistisesta merkityksestä huolimatta toimitukset eivät välttämättä satsaa merkittävästi voimavaroja niiden aktiiviselle jäljittämiseksi. Oma-aloitteisia aineistopyyntöjä tehdään harvakseltaan, ja tietoja ja aineistoja on saatu enemmänkin kädestä suuhun –periaatteella. Viranomaiset tuntuvatkin olevan varsin aloitteellisia siinä, missä määrin niiden hallinnoimat asiat ja päätökset ylipäätään saavat journalistista julkisuutta.

Asiakirjoja en käytä itsessään. Useimmiten ne ovat niin laajoja ai-

neistokokonaisuuksia, että en niihin hirveästi perehdy. Jos jokin aihe on uutisseurannassa tai peräti menossa uutisiin, niin katson kyseisen aineiston pääpiirteissään läpi.

Viranomaisaineistoja ei hyödynnetä tarpeeksi, kun toimittajilla ei ole siihen riittävästi kykyä tai aikaa. Aineistojen journalistisessa hyödyntämisessä heijastuvatkin vahvasti uutistyön nopeusvaatimukseen ja vaikiintuneisiin esitystapoihin pohjautuvat toimitusrutiinit. Toimittajat käyttävät siinä pitkälti ”valmiiksi pureskeltua tavaraa”, johon toimittajat saattavat enintäänkin kysyä täsmennyksiä tiedotteen laatijalta. Laajoihin asiakirja-aineistoihin ei ole mahdollista perehtyä yksityiskohtaisesti, vaan niitä pystytään tarkastelemaan enintään pintapuolisesti. Monet haastatelluista korostivatkin toimittajien aktiivisuutta viranomaistiedon etsijöinä.

Varsinkin kunnallisten päätösten raportointi pohjautuu usein pelkästään esityslistoihin. Rikosuutiset perustuvat poliisin raportteihin tai tutkinta-pöytäkirjoihin, ja oikeustapauksista raportoidaan oikeudenkäynnin pöytäkirjojen ja esitutkinta-aineiston pohjalta.

Kun viranomaisten oma-aloitteisesti luovuttamille tiedoille ei etsitä aktiivisesti vaihtoehtoisia tai ylimääräisiä sisältöjä, toimitusten tekemien juttujen sisällöt rajoittuvat ja painottuvat aktiivisesti tarjotuissa aineistoissa tai haastatteluissa esiintuotuihin asioihin.

Meillä ei yksinkertaisesti ole aikaa. Toimituksessamme vain harva toimittaja, yksi tai korkeintaan kaksi, pystyy tekemään sellaista pitkäjänteistä tutkimustyötä, jossa jutuntekemielessä voitaisiin täyspainoisesti hyödyntää erilaisissa rekistereissä ja diaareissa ja numeroiden takana olevaa tietoa.

Viranomaisaineistot ovat keskeisiä kuntatoimituksessamme. Joka aamu tulee kaupungilta diaari faksilla. Ennen sekin käytiin lukemassa. Aina ei otsikoista olla tarpeeksi selvillä, ja silloin niistä pyydetään tarkempaa tietoa.

Multimediatoimituksessa olemme paljon poliisiin yhteydessä. Poliisi lähettää tiedotteita, joita nostetaan nettiin rikospalstalla. Aiemmin saimme myös hälytyskeskuksesta tiedotteita. Viranomaisiin olemme päivittäin puhelinyhteydessä. Myös sähköpostitse saamme viranomaisten yhteydenottoja.

Käytämme viranomaisaineistoja päivittäin. Webpostiimme tulee paljon tiedotteita, joista pyritään nopeasti kirjoittamaan radio- ja nettiuutisia. Käytämme STT:n uutispalvelua, mutta yleensä viranomais-

tiedotteiden pohjalta kirjoitetut omat uutiset on nopeampia.

Hyvät journalistit painottavat sitä, että julkista tietoa on hirveästi tarjolla. Tarvitsee vain osata käyttää rekistereitä, jotta löytää tietoa enemmän ja kattavammin kuin siitä yhdestä salaisesta paperista, jota kaikki tuntuu venaavan ja haluavan. Siinä olisi kyllä opettelemista.

Viranomaisaineistojen kovin järjestelmälliselle käytölle omia ongelmiaan aiheuttaa tiedonpuute siitä, millaisia aineistoja viranomaiset ylipäätään hallinnoivat. Journalistit eivät välttämättä pysty riittävän kokonaisvaltaisesti hahmottamaan myöskään sitä, mitä kaikkea tietoa näistä aineistoista he voisivat pyytää tarkasteltavakseen juttujaan varten.

Suuri ongelma, ettei tiedä, mitä kaikkea viranomaisilla on rekistereissä. Tämä liittyy enempi omaankin ammattitaitoon ja työhistoriaan ja siihen, kuinka paljon on itsellä työkokemusta.

Pitää tietää mitä etsiä, silloin se on helppoa. Diaareista voi löytyä jotakin jos käy ihan seurantamielessä niitä läpi, eikä etsi mitään yksittäistä asiaa, mutta kyllä se on aika sattumanvaraista.

Jostain sen tiedon pitää tulla, että sitä osaa lähteä etsimään. Tiedon löytäminen jostakin diaareista tai nettisivuilta on aika mahdotonta. Juttuaiheita on yllin kyllin, eikä ole sitä luppoaikaa, että ihan etsimällä etsisi (tietoa). Päinvastoin, vuoroissa on aina kasa tekemätöntä työtä. Se on se ongelma pikemminkin.

Eri asia sitten on, saako sen tiedon esille ennen kuin se on julkista vai tuleeko se julkiseksi vasta kun esimerkiksi lautakunnan esityslista julkistetaan. Voi joutua odottelemaan jos haluaa sen esiin sitä ennen. Mutta en näe siinä välttämättä mitään pahaa.

Joskus olen miettinyt, että miten ne diaarit mahtavatkaan toimia. Esimerkiksi jos oikeusministeriö on antanut sisäministeriölle jonkin lausunnon, ja kun soitan sisäministeriöön, niin he eivät löydäkään sitä sieltä. Vaikka tietäisiin ajankohdan, jolloin se on lähtenyt oikeusministeriöstä, niin aina sitä ei löydy. Tilanne on sama, jos tiedän, että haastehakemus on lähtenyt syyttäjänvirastosta ja kysyn sitä käräjäoikeuden puolelta. Sitä ei välttämättä löydy sieltä.

Kokonaan oma ongelmansa onkin epävarmuus siitä, onko kaikki viranomaisten toimintaan liittyvä ja journalistisesti mielenkiintoinen tieto lopulta kirjattu ja dokumentoitu jonnekin. Haastatellut toimittajat myönsivät, etteivät välttämättä tunne riittävän tarkasti viranomaisten kirjaamiskäytäntöjä eivätkä tästä syystä sitä, onko esimerkiksi jonkin

julkisen asiakirjan olemassaoloa pyritty tietoisesti peittelemään.

Sitähän me ei tiedetä, jos se peittely on onnistunut. Vahvasti kuitenkin epäilen, että on paljon esimerkiksi sähköposteja, joita viranomaiset lähettelevät toisilleen, ja joita ei kirjata diaarin kautta. Sellaisen löytäminen on käytännössä mahdotonta. Epäilen, että sellaista on paljon. Olisiko niitä sitten kaikkia kirjattava, on toinen kysymys. Sinänsähän diaarit toimivat kohtuullisen hyvin. Niistä saa tiedon asiakirjan olemassaolosta ja usein jo käsityksen siitä otsikosta.

Tiedon olemassaolon selvittäminen voi olla hankalaa joskus, jos asianomaiset eivät halua puhua siitä. Tietoa saatetaan haluta pitää salassa tai vedotaan siihen, että asia on kesken. Niin kuin meidän pitäisi odottaa sitten valmiita pöytäkirjoja ennen kuin saisimme kirjoittaa mitään. Sehän on päin honkia. Meidän pitää kirjoittaa silloin, kun kuullaan, että jotain kiinnostavaa on tapahtumassa. Vaatiihan se työtä, pitää soittaa monta puhelua ja urkkia montaa eri väylää pitkin, jos viranomaiset eivät kerro tai eivät tiedä. Siinähan sitä punnitaan toimittajan ammattitaito, että keksii ne tahot, jotka voivat vaikuttaa asiaan ja yrittää sieltä kautta kysyä.

Julkiseen vallankäyttöön liittyy merkittävästi myös toimintaa viranomaisten ulkopuolella. Poliitiikan journalismia hallitsevatkin merkittävästi poliitikot ja heidän mielipiteensä ja näkemyksensä toimittajien seuraamista asioista. Poliitikot myös tarjoavat julkisuuteen tärkeiksi kokemiaan asioita ja teemoja.

Politiikassahan suurin osa asioista on nimenomaan sitä muuta, kuten mielipiteitä, jotka eivät välttämättä koskaan edes kirjaudu mihinkään asiakirjoihin.

Vaihtoehtoiset lähteet

Jutunteon edetessä viranomaisaineistot saattavat jäädä taustalle muista lähteistä hankittujen tietojen hallitessa jutun kokonaisuutta. Esimerkiksi viranomaisten päätösten raportoinnissa korostetaan usein päätöksiä enemmän niiden seurauksia. Pelkästään viranomaistiedon varaan jäävä uutisointi olisikin vastaajien mielestä usein jälkijättöistä.

En ole törmännyt siihen, että viranomainen olisi päättämässä tieto-

jen uutisarvosta tai pimittänyt tahallaan asiakirjojaan. Aina on kuitenkin muistettava, että tiedon antajan intressit vaikuttavat tekemiimme sanavalintoihin ja asenteisiin.

Tietoa hankimme enemmänkin aktiivisesti itse kuin teemme jutunme viranomaisien tiedottamisen pohjalta. Olen viranomaisaineiston kanssa tekemisissä lähes joka työvuorossa, ainakin taustatietojen kannalta. Poliisille soitellaan monta kertaa päivässä.

Viranomaisaineisto on erittäin merkityksellistä ja olennaista varsinkin jutunteon alkuvaiheessa. Sitten loppuvaiheessa, kun kirjoittaa käsikirjoitusta ja tarinankerronta astuu kehiin, aineisto yleensä jätetään enemmän taka-alalle. Se on enemmänkin sellaista selkänöjää. Mutta tietysti on jotain sellaisia dokumentteja, jotka saattavat nousta keskeisempään rooliin itse jutussa, tavallaan sellaisena tutkimuksen tuloksena jopa. Että jos saa haltuunsa jotain, mitä on älynnyt vain pyytää, jota muut ei ole tajunneet kysyä.

Viranomaisaineistot antavatkin vain harvoin riittävän kokonaiskuvan uutisoitavasta asiasta. Toimitukset pyrkivätkin arvioimaan tarkasti aineistojen tietosisällön merkitykset omalle yleisölle, koska eivät halua leimautua viranomaisien äänitorviksi. Yksi vastanneista journalisteista mielsikin viranomaiset ”absoluuttisen totuuden” sijasta paremminkin ”vain yhdeksi intressitahoksi”. Vaikka viranomaisien tuottama materiaali onkin journalistisesti tärkeää, se ei missään nimessä ole toimitusten ainoa lähdeaineisto.

Aineistot ovat perinteisesti erittäin tärkeitä. Aikoinaan suurin osa lehtijutuista tehtiin kunnallisten esityslistojen sekä poliisi- ja kärjä-tiedotteiden pohjalta. Nykyjään aineistoja käytetään enemmän pohjamateriaalina. Sellaisenaan niitä ei enää julkaista, vaan mietitään, kuinka olennaista tietoa aineistot ovat lukijalle.

Journalistisessa työssä ylipäättään ei voida luottaa kovinkaan vahvasti siihen, että yksittäiset viranomaisaineistot olisivat automaattisesti saatavilla. Viranomais toiminnan selvittämisessä ja valvonnassa tarvitaan niiden ohella usein vaihtoehtoisia menetelmiä ja reittejä lähteiden ja tietojen löytämiseksi. Yksi haastatelluista journalisteista jakaa käyttämänsä lähteet viranomaislähteisiin, poliittisiin lähteisiin ja järjestölähteisiin. Kaikilla niillä on hänen mukaansa oma tarkoituksensa ja tapansa tuoda asioita julkisuuteen.

Vaihtoehtoisten lähteiden merkitystä ja tarvetta korostaa journa-

listien näkemys viranomaisista omana intressitahonaan. Viranomaisaineistot pystyvät vain harvoin antamaan riittävän laajan ja monipuolisen kokonaiskuvan uutisoitavasta asiasta. Esimerkiksi tavallisten ihmisten näkökantojen esiintuominen on tärkeää ”virallisten asioiden” käsittelyssä.

Tiedonsaannissa ei yleensä ole suuria ongelmia. Toisinaan vaihtoehtoisia lähteitä ei ole edes olemassa. Periaate kuitenkin on, että ensimmäiseen esteeseen ei saa pysähtyä, vaan tietoa on yritettävä kaivaa muualta. Isoissa yhteiskunnallisissa aiheissa on yleensä niin, että jos tietoa ei saa juuri sillä hetkellä viranomaisilta, sitä saattaa saada myöhemmin muista lähteistä.

En näkisi, että viranomaisaineistolle sinällään on mitään vaihtoehtoa, mutta totta kai juttua tehdessä käytetään monenlaisia lähteitä. Sitten on tietysti kaikki tilastot.

Teemme paljon juttuja, joissa viranomaisaineistoja ei tarvita lainkaan. Toisaalta suurin osa kotimaan uutisosaston jutuista pohjautuu ainakin jollain tavalla kunnan tai ministeriön päätöksiin. Tavalliset ihmiset pyrittään kuitenkin pitämään lähtökohtana jutuissa. Viranomaisaineistot voivat olla jutuissa kuitenkin pohjana ja tukena.

Ainahan sitä pitää yrittää etsiä jokin lähde. Tietenkin lähtökohtana on ensin kuulla jostain asiasta, jotta lähteitä voidaan lähteä etsimään. Silloinhan se on vaikeaa, jos ei ole mitään mustaa valkoisella. Ja tietenkin kaikki ihmiset ovat vaihtoehtoisia lähteitä, että ollaan kuultu jostain. Jolloin tietenkin lähdetään metsästäämään sitä varsinaista.

Lähteiden käyttökelpoisuus kuitenkin vaihtelee suuresti. Osa haastatelluista toimittajista sanoi käyttävänsä mieluummin muita kuin asiakirjoja ja rakentavansa juttunsa ennen kaikkea haastattelujen varaan. Vaihtoehtoisia henkilölähteitä voivat olla esimerkiksi virkamiehet, poliitikot, asianajajat ja yksittäiset ihmiset, joita käsiteltävät päätökset koskevat. Tällaiset asianosaiset saavat yleensä tiedon itseään koskevasta asiasta ennen kuin tieto siitä leviää laajemmin. Henkilölähteiden nähtiin myös selkeyttävän käsiteltäviä aiheita. Selvitettäviä asioita pystyttiin lisäksi täsmentämään tarkentavilla henkilölähteille osoitetuilla kysymyksillä.

Jos puhutaan puhtaasti asiakirjoista, niin eihän niillä itsessään ole laajaa merkitystä, vaan enemmänkin niissä olevilla tiedoilla. Saada tieto on tietysti saada asiakirja, tai saada joku kertomaan se tieto. Usein käy niin, ettei asiakirjaan pääse käsiksi. Silloin täytyy vain soitella ihmisille

ja kysellä mitä tietoja siinä asiakirjassa on. Joskus tämä onnistuu, joskus ei.

Mieluumminhan tietenkkin olen käyttämättä asiakirjoja ja dokumentteja, koska ihmisten puheista saa tavallaan luontevammin juttuja, sikäli kun puheet pitävät paikkansa. Semmoinen asiakirjojen pläämisjournalismi on vähän mennyttä aikaa. Tietenkin on sellaisia juttutyypppejä, missä se on aivan välttämätöntä.

Henkilölähteiden käytölle nähtiin kaksi merkittävää etua: yhtäältä tiedonhankinnan nopeutuminen ja asioiden selkiytyminen ja toisaalta mahdollisuus siihen, että haastattelut nostavat esiin kokonaan uusia asioita tai tarkastelukulmia. Näitä ei ole välttämättä lainkaan kirjattu asiakirjoihin tai niihin liittyviä asiakirjoja ei ole ymmärretty erikseen pyytää luovutettaviksi. Toimittajat saattavat käyttää viranomaisia myös pelkästään muuta kautta hankittujen tietojen vahvistajina.

Sanomalehdet eivät elä ilman asiantuntijoita, joita viranomaiset omalla alueellaan ovat. Ministeriöiden virkamiehet ovat todella hyviä tietolähteitä. Jos poliittisella päättäjällä kuvitellaan olevan jotakin kommentoitavaa juttuun, tällaiset kommentit pyritään yleensä aina saamaan.

Enempi käytän henkilölähteitä kuin asiakirjoja. Ihmisille soittamalla tiedon saa nopeammin, se on usein selväsanaisempaa ja sitä voi tarkentaa. Viranomaisten asiakirjat on kirjoitettu viranomaiskielellä. Se on vähän kryptistä ja vaikeasti sanottua. Jos jotain asiakirjaa ei saa, voi soittaa jollekin, joka voi kertoa asian. Mutta kyllä sitten taas jotkut oikeuden päätökset on asia erikseen. Niille ei mielestäni ole kauheasti vaihtoehtoja, koska tarvitaan se oikeuden päätös. Rikosasiat ovat usein tosi spesifejä.

Jos esimerkiksi kaupunginjohtajan kanssa ryhtyy keskustelemaan mistä vaan, niin yleensä se päättyy siihen, että sieltä rupeaa kuulemaan jotain uutta. Totta kai hän varmaan itse kontrolloi sitä mitä puhuu, etkä välttämättä saa tietoa asioista, jotka eivät ole edenneet poliittiseen päätöksentekoon asti. Ehkä klassinen esimerkki on kaupunginhallituksen luottamukselliset kokoukset. On sovittu, että kokoukset eivät ole julkisia jotta kaupunginhallituksen jäsenet voisivat puhua vapaasti, jotta pääsisi tietämään, mitä siellä on puhuttu, pitää käyttää nimettöminä lähteinä kokouksen osanottajia. Tokihan jokainen voi omalla nimellä kommentoida näkemyksiään, vaikka periaatteessa keskustelujen sisällöt ovatkin luottamuksellisia.

Toimittajan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus voi paljastaa päätösten ja ratkaisujen takana vaikuttavaa ns. hiljaista tietoa, jota ei ole dokumentoitu itse asiakirjoihin. Tällainen taustatieto voi paljastaa esimerkiksi päätösten motiiveja tai asiasta käytyjä taustakeskusteluja. Journalistit näkivätkin hankalaksi päästä pelkkien asiakirjojen pohjalta käsiksi siihen, minkälaisia muita vaihtoehtoja viranomaisten suunnitelmille voisi olla olemassa ja mitä kaikkia motiiveja ja taka-ajatuksia tehtyihin esityksiin saattaa sisältyä.

Hallituskin pyrkii keskenään kompromissaamaan asiat, jos sille on tarvetta. Kaikissahan asioissahan tällaista tarvetta ei ole, kun ministereit saavat itse niistä päättää. Ja sitten kun julkisuuteen tullaan, tuodaan hopealautasella aineisto niin kuin kaikkien taputettavaksi. Tätä pyrkimystä vastaan meidän pitäisi vaan taistella.

Sellaista hiljaista tietoa saa selville vain puhumalla. Jos etsitään tietoa viranomaisen motiiveista tai vastapuolen motiiveista, niin semmoiseen pääsee käsiksi vain kyselemällä, jaarittelemalla ja viemällä lounaalle. Pikkuhiljaa puhumalla voi saada paljon ymmärrettävämmän käsityksen asioista kuin pelkästään papereista.

Toisaalta henkilölähteet miellettiin virallisaineistoja epäluotettavammiksi. Viranomaisaineistojen vähäisyys herkistääkin journalistit lähteittensä manipuloinnille. Vaikka esimerkiksi asianosainen luovuttaisikin toimittajalle itseään koskevaa salassa pidettävää aineistoa, pelkästään hänen tarinansa varaan juttua ei pitäisi rakentaa.

Henkilö, joka häviää oikeusjutun, kokee aina olevansa oikeusmurhan uhri. Hän haluaa ymmärrystä, solidaarisuutta, sääliä, empatiaa - ja julkisuutta. Hän antaa toimittajalle sellaisen valikoidun aineiston, josta ei kuitenkaan käy ilmi, mitä virheitä hänen omassa toiminnassaan on mahdollisesti ollut tai mitä virheitä hänen asianajajansa on tehnyt. Tällaisessa tilanteessa toimittajan pitää olla erityisen tarkkana.

Vaikea ajatella, mikä voisi olla vaihtoehtoinen lähde esimerkiksi kaupunkien asioissa. Jos ajatellaan, että minulla on lautakunnan papereita ja soitan virkamiehille, niin kaupunki on varsinainen primaarilähde. Joskus voi olla sillä tavalla, niin kuin yhdessä palvelukotijutussa jonka tein, että liitteissä oli palvelukodin asukkaiden ja omaisten jättämä vetoisuus siitä, että hommat hoituisivat palvelutalossa paremmin. Soitin näille yksityishenkilöille ja he kertoivat tilanteesta omin sanoin. Mutta lisäksi tarvitsin juttuun virkamiehiä, juttua ei voinut tehdä vain ihmisten kertomusten

perusteella.

Harvemmin suoraan lähtökohtana se, että otan nämä tiedot ja näiden pohjalta alan etsimään. Monesti asiat ja jutunaiheet lähtevät elävän elämän tapauksista, ja sitä kautta törmätään asiakirjoihin.

Kuten viranomaisaineistojen kohdalla, myös vaihtoehtoisten lähteiden käytölle ongelmia aiheuttaa se, missä määrin toimittajille on aikaa tai muunlaisia mahdollisuuksia kovin laajaan ja monipuoliseen lähdekäytäntöön.

Lähdemme siitä, että viranomaisilta saatu tieto on luotettavaa. Emme esimerkiksi tarkista poliisien sanomisia. Muiden lähteiden käyttäminen vaatii kuitenkin suurempaa lähdekritiikkiä. Vaatii kokemusta löytää vaihtoehtoisia lähteitä ja arvioida niiden luotettavuutta.

Jos uutista tehdään kansalaisten tietojen perusteella ja vastakkain on kaksi osapuolta, on löydettävä ainakin kaksi lähdettä, joilta pystyy asian tarkistamaan. Jos nämä kaksi ovat yhtä mieltä, silloin tieto yleensä pitää paikkansa. Kiistanalaisissa asioissa tarkistaminen on tärkeää, jotta ei jouduta leivättömän pöydän ääreen.

Mediayhteistyö viranomaisten kanssa

Kyselytutkimukseen osallistuneet vastaajat jakautuivat kahteen yhtä suureen joukkoon arvioidessaan sitä, ovatko tietojen luovuttamiseen vaikuttaneet heidän henkilökohtaiset suhteensa viranomaisiin. Periaatteessa sillä, kuka tietoja kysyy, ei saisi olla vaikutusta julkisten tietojen luovuttamiseen. Toisaalta tietopyynnöissä kyse on kahden henkilön keskinäisestä vuorovaikutustilanteesta, jolloin esimerkiksi toimittajan luotettavuuden arvioinnilla tai tuttuudella saattaa hyvinkin olla merkitystä viranomaisen käyttäytymiseen.

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	kyllä	14	48%					
2.	ei	15	52%					
	Yhteensä	29	100%					

Viranomaisen ja toimittajan suhde. Ovatko tietojen luovuttamiseen vaikuttaneet henkilökohtaiset suhteesi viranomaisiin?

VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1. kyllä	12	41%					
2. ei	17	59%					
Yhteensä	29	100%					

Vuotaminen. Onko sinulle ”vuodettu” tietoja?

Sitä vastoin *tietojen vuotaminen* toimittajille oli ainakin tämän kyselyn pohjalta enemmän harvinaista kuin yleistä. Eroa selittänevät toimittajien yksilölliset erot ja työskentelytavat sekä tiedot, joita he tarvitsevat juttuihinsa. Toisaalta journalistinen tiedonhankinta ei välttämättä edellytä tietojen vuotamista jos niiden hankinnassa ei osoittaudu olevan erityisempiä ongelmia.

Tietojen vuotamiset ovat useimmiten liittyneet uudistussuunnitelmiin, hankkeiden valmisteluihin tai rikostutkintaan. Vuotamisten on nähty edesauttavan vuotavan viranomaisen omia tavoitteita ja toimintoja tai antavan mahdollisuuksia jonkin sisäisen epäkohdan korjaamiselle. Kyse voi olla myös tietynlaisesta tiedottamisen ennakoimisesta. Asiakirja on saattanut olla vasta tulossa julkisuuteen tai kunnallisesta päätöksestä tehdystä valituksesta on vasta annettu ratkaisu.

[Vuodetut] tiedot ovat olleet lähes poikkeuksetta poliisilta saatuja tietoa liittyen rikoksen tutkintaan. Joskus tietoa saadaan tilanteessa, jossa kumpikin osapuoli tietää, ettei tieto mene julkisuuteen. Tällaiset yhteydet viranomaisiin ovat mielestäni tärkeitä.

Lähinnä tulevista asemakaavaratkaisuista sekä mahdollisista kiinteistökaupoista. Kiinnostavaa on se, kuka ostaa minkäkin tontin.

Kunnallispolitiikan ristiriitatilanteista.

Tulossa olevista tutkimustuloksista ja vuotajan mielestä epäkohdasta, johon toinen taho on syyllistynyt.

[Olen saanut vuotoja] tärkeistä, salaisiksi luokitelluista tiedoista. Kyse oli vaikeasta ja isosta ongelmasta, joka yritettiin salata.

Useissa muissa maissa ja esimerkiksi EU:n tasolla vuotaminen on muodostunut puoliviralliseksi käytännöksi. Suomessa ongelmia toimitustyölle kuitenkin aiheuttaa vuotojen vähäisyys suomalaisessa viranomais-tiedottamisessa. Viranomaiset tuntuvat pitävän vuotamista journalistien mielestä kuitenkin jonkinasteisena ”epäisänmaallisena tekona”.

Suullista, epävirallista tietoa tunnutaan hyödynnettävän toimitustyössä ylipäättään runsaasti. Pätevään ja perusteltuun juttuun haastatellut toimittajat kertoivat kuitenkin tarvitsevansa tuekseen myös virallisempaa sisältöä. Taustatietoja, joita haastateltavat eivät anna omalla nimellään, todettiin kuitenkin olevan huomattavasti helpompi saada kuin yksityiskohtaisia, henkilöityjä lausuntoja.

Viranomaiselta saa kyllä taustatietoakin, mutta niiden saaminen yleensä edellyttää, että osaa kysyä spesifioituja kysymyksiä. Ei niin että kysyy, että ”mä tiedän, että tässä on tapahtunut tällaista, kerro kaikki siitä.” Jos osaa kysyä tarkasti, niin myös taustatietoja on helpompi saada.

Yleensä aineistot saa saman päivän aikana. Just näissä negatiivisemmissä tapauksissa on semmoista, että ”ei me nyt kyllä tälle päivälle sitä saada, hyvänen aika, näin nopeastiko pitäisi, ei, ei, ei”. Mutta kun sanoo, että ne on tultava tai ne tullaan hakemaan, niin kyllä ne sieltä sitten tupsahtaa. Se liittyy yleensä negatiivisiin asioihin, jolloin tulee vastaan se ajattelu, että voiko tätä edes antaa. Ja jos sovitaan, että voidaan antaa, niin ei voida antaa sitä heti.

Viranomaiset tuntuvatkin haastateltujen toimittajien mielestä usein arastelevan mediaa ja varovan sanomisiaan toimittajille. Television erityisenä ongelmana on saada viranomaisilta lausuntoja kameralle, vaikka kerrottavien asioiden julkisuudesta ei olisikaan epäilystä.

Tietoa valmisteilla olevista asioista ei anneta, ellei sitä osaa itse kaivaa ja kysyä. Suullinen tiedonsaanti riippuu hyvin paljon virkamiehen asemasta - mitä hän voi ja uskaltaa valmisteluvaiheessa sanoa. Tämä on suuri ongelma, koska asiat ovat uutisia ja yllätyksellisiä juuri valmisteluvaiheessa, mutta eivät välttämättä enää kun päätökset on tehty ja tuotu julkisuuteen.

Sehän on oikein vanha juttu, että viranomaiset pomputtelevat meitä henkilöltä toiselle kunnes palataan takaisin lähtöruutuun. Siis välillä heiltä saa tosi hyödyllistä apua, mutta välillä tuntuu, että pomputellaan vain, eikä haluta ottaa vastuuta vastaamisesta.

Ongelmat ovat ehkä sellaisia, että jos kysytään asiasta tänään, tietoa ei ole mitenkään vaikeaa saada. Mutta jos jokin asia asettautuu julkisuudessa esimerkiksi kovan seurannan tai kritiikin alle ja samana tai seuraavana päivänä lähestytään viranomaista, jonka alaisuudessa nämä paperit ovat, ne saattavat olla hyvinkin varovaisia lausumaan mitään tai antamaan siitä mitään tietoa. Syynä on poliittinen varovaisuus. Viran-

omaiset eivät tiedä, mihin tulevat mukaan, jos sanovat yhtään mitään. Viivyttelyä tai nihkeytymistä ei olisi, jos he tietäisivät, että asia tulisi hoitaa. Mutta he usein varovat esimiestensä tai organisaationsa maineen puolesta.

Ministeriöt ovat sillä tavalla hauskoja, että sieltä saa jos haluaa hirveästi taustamateriaalia, mutta kommentteja ei välttämättä. Jos niitä ei saa ministeriltä, niin ei sitten koko ministeriöltä. Jos jotakin kuitenkin saa, se pitää kirjata muotoon ”ulkoministeriön näkemyksen mukaan” tai jotakin. Näkemyksen esittäjä saattaa olla jopa kansliapäällikkö, jolla periaatteessa pitäisi olla paukkuja sanoa se, mitä sanoo, mutta hänkään ei halua sitä omiin nimiinsä.

On mielenkiintoinen kysymys, missä määrin päätöksentekijät suosivat tulemaan haastateltaviksi omaan vastuualueeseen liittyvistä kysymyksistä. Aivan liian usein kieltäydytään. He eivät tajua vapaan median funktiota. Monet korkeatkaan virkamiehet tai ministerit eivät miellä olevansa kansan palveluksessa tai sitä, että heillä on velvollisuus kertoa asioista.

Joissakin tapauksissa viranomaiset ovat halunneet itse kontrolloida luovuttamiensa tietojensa käyttöä. Journalistien kokemusten mukaan jotkut viranomaiset ovat pyrkinet jopa tekemään toimittajien työn ottamalla itselle päätösvaltaa pyydettyjen tietojen journalistiseen tarpeeseen ja yleiseen merkitykseen. Journalisteja onkin usein ärsyttänyt viranomaisten utelu pyydettyjen tietojen käyttötarkoituksesta, vaikka lain mukaan julkisten tietojen luovuttaminen ei riipu siitä, mitä tiedoilla tekee. Tilanteissa, jossa viranomaisilla ei ole tietojen luovuttamisessa harkintavaltaa, ei saisi tiedustella niiden käytöstä edes viattomasti.

Soitin yhdessä seksuaalirikosjutussa oikeuden puheenjohtajan sihteerialle ja pyysin tuomiolauselmaa. Sihteeri sanoi, ettei voi sitä antaa kun sitä ei oltu kirjoitettu puhtaaksi. Kun joka tapauksessa tieto oli julkinen, pyysin sihteeriä laittamaan sähköpostilla julkiset tiedot. Sihteeri siirsi asian oikeuden puheenjohtajalle, joka parin tunnin päästä soitti ja kysyi, mitä aiotte tehdä tiedoilla. Hän tiesi, että tiedot ovat julkisia, mutta ihmetteli silti, mitä niillä tehdään. Selitin hänelle, että se on sitten toinen asia, mitä tiedoilla tehdään, mutta niihin on kuitenkin oikeus.

Joskus, kun olen soittanut ja tarvinnut yksittäisiä verotietoja, minulta on kysytty, mistä soitan ja miksi soitan. Tätähän ei saisi kysyä, se ei kuulu viranomaiselle patkääkään, ne tiedot pitää antaa jokaiselle riippumatta siitä mihin niitä käyttää, kuka on ja mistä soittaa. Sitten se

samainen ihminen, jolle soitin ja kysyin verotietoja, vaati että minun olisi pitänyt tietää todella tarkasti noiden ihmisten sosiaaliturvatunnukset, kotiosoitteet ja kaikki. Muuten hän ei pysty näitä löytämään. Olisi pitänyt tietää toiset ja kolmannet nimetkin ---. Sitten tein niin, että odotin jonkun puoli tuntia ja soitin uudestaan. Sieltä vastasi puhelimeen eri ihminen, jolta kysyin nämä samat verotiedot ja ne löytyivät ilman ongelmia. Se oli taas tällainen yksittäinen ihminen, joka heittäytyi hankalaksi, en tiedä mistä syystä.

Joissain tapauksissa viranomaiset ovat olleet sitä mieltä, ettei asia-sa ole mitään uutista. Ne eivät ole osanneet asettua mediankuluttajan asemaan. Asiantuntijat eivät pidä itselle tuttua aihetta uutisoinnin arvoisena. Sensuurimelessä ei ole minua kuitenkaan neuvottu.

Verotietojen julkisuus on tästä yksi tuore esimerkki. Tässähän on periaatteena, ettei yksi soittaja saa puhelimitse kysyä kuin viisi nimeä. Mietimme, pitääkö meillä värvätä kaksikymmentä henkeä soittamaan ja kysymään niitä viittä verotietoa, mutta sinnehän voi mennä itsekin tietoja selvittämään. En tiedä, vetoavatko he siihen, että se selvittäminen on niin työlästä, etteivät ehdi niitä tietoja antaa. Sinne soitetaan varmasti muualtakin kuin meiltä.

Käräjäoikeuden puolella, varsinkin pienemmillä paikkakunnilla ei olla niin tottuneita toimittajien asiakirjapyyntöihin. Ollaan hämmentyneitä ja kysellään, mihin tietoja aiotaan käyttää ja pompotellaan toimittajaa sihteeriltä toiselle. En tiedä, kuinka hyvin jollain pienellä paikkakunnalla esimerkiksi kirjaamon henkilökunta tuntee julkisuuslakia. Silloin on tärkeää, että itse toimittajana tuntee oikeutensa ja osaa vaatia asiakirjoja.

Viranomaisten käsitys asioiden julkisuudesta ja halu auttaa toimittajia heidän tietopyynnöissään voi vaihdella paljon. Kyse voi olla niin yksittäisen viranhaltijan persoonasta kuin etsittyjen tietojen luonteesta ja määrästä. Ongelmia ei journalistien mukaan välttämättä aiheuta se, saadaanko viran-omaiselta tietoja vaan usein kyse voi olla myös siitä, millaista luovutettu tieto on luonteeltaan ja sisällöltään. Viranomaiselle itselleen tulenarkoja asioiden julkistamiseen tai vaivaa vaativaan tietojen etsimiseen ei useinkaan olla halukkaita.

Eri asia on se, mistä asioista viranomaiset sitten puhuvat. Mielestäni ongelma ei ole se, kertovatko viranomaiset asioista, vaan se, mitä he niistä kertovat.

Viranomaiset ovatkin määritelleet hallinnoimiensa asiakirjojen ja nii-

den sisältämien tietojen julkisuutta myös sen pohjalta, millaisia myön-
teisiä tai kielteisiä seurauksia julkistamisesta saattaa aiheutua.

Vedotaan sopivuuteen, että ”ei ole kiva juttu” tai on vähätelty muita tietolähteitä tai sitä, että faktat eivät ole kohdallaan.

Kun kyse on viranomaisesta, niin aina joskus tulee eteen tilanteita, ettei asiasta kirjoitettaisi. Jos kyse on heidän kannaltaan kielteisestä asiasta, ihmetellään, miksi tästä kirjoitatte tai miksi tästä pitää tehdä numero.

Toimittajaa kiinnostavien asioiden uutisarvoa on pyritty joissakin tapauksessa myös vähättelemaan. Omalle toiminnalleen ”likinäköiset” viranomaiset ovat saattaneet nähdä toimittajien kyselemät asiat osaksi ”omia tavanomaisia käytäntöjään”, joissa ei pitäisi olla mitään poikkeuksellisempaa uutisarvoa tai yleisempää mielenkiintoa.

Vähätellään toisia lähteitä, joilta toimittaja on kuullut asiasta tai muulla tavalla kyseenalaistetaan toimittajan aihetta. ”Onko tämä nyt muka uutinen?”, ”Ei siitä kannata kirjoittaa, kun asia on vielä kesken.”

Kun saimme eräästä poliisioperaatiosta tietoa useammaltakin taholta ja otimme poliisiin itsekin yhteyttä, ensimmäinen virkamies vastasi: ”Kaikkea paskaa tekin tongitte.” Ehkä tämä nykyinen poliisin tiedottaminen on sitä, että he haluavat tiedottaa omilla ehdoillaan, omasta näkökulmastaan. Välillä törmää vaikenemisen muuriin. Tässä esimerkkitapauksessa poliisin esimiehet kertoivat sitten jotain.

Se pyydetyn asian tärkeyden arviointi suututtaa mua tosi paljon. Ei ole viranomaisen tehtävänä päättää, onko pyydytyissä tiedoissa mitään kiinnostavaa vai ei. Olen törmännyt itse asiassa aika usein siihen, että ”eihän tämä ole mitenkään olennaista” tai että vähätellään tiedon tärkeyttä.

No joo, sellaista painostusta ehkä tapahtuu, mutta se on enemmänkin toimittajan ja lähteen välistä kissanhännänvetoa siitä, mikä on uutinen ja kuka sen määrittelee. Sehän on toimittajan tehtävä, eikä sen tyyppin, joka siellä puhelimen päässä äpisee, että ei tämä nyt kyllä minun mielestäni ole mikään uutinen.

Joskus viranomaiset haluavat kontrolloida tietojen käyttöä. Ne eivät tällä perusteella luovuta tietoa, koska päättävät, ettei asia ole uutisoitava.

Halukkuus tiedon etsimiseen vaihtelee hyvin paljon eri viranomaisilla.

Jotkut heistä eivät ole kovinkaan innokkaita edes harkitsemaan pyydettyjen tietojen hankkimista.

Vaikeissa asioissa kierrellään ja vedotaan siihen, että asia on kesken ja valmisteilla. Julkituloa yritetään jarruttaa. Luvataan esimerkiksi järjestää tiedotustilaisuus myöhemmin. Joskus tietoa annetaan *off-the-record* eli asiasta kyllä kerrotaan, mutta kielletään laittamasta tietoa sillä hetkellä lehteen. Viranomaisten tiedottaminen ei missään tapauksessa ole täysin avointa ja ongelmatonta.

Viranomainen toimii oman aikataulunsa mukaan ja toimittajilla on oma *deadline*. Viranomainen ei muuta omia aikataulujaan, vaan niiden tulee sopia asiakkaalle. Jos viranomaiset eivät ole yksittäisen veronmaksajan palvelijoita, mitä he sitten ovat? Missään muualla maailmassa asenne ei ole tämänkaltainen.

Joiden juttujen kohdalla viranomaisilla olisi mahdollisuus auttaa toimittajia sopivien haastateltavien löytämisessä omien asiakkaittensa keskuudesta. Tämäntapaisesta mediayhteistyöstä kuitenkin useimmiten kieltäydytään asiakkaiden yksityisyydensuojan perusteella myös anonyymien yhteydenottoypyntöjen kohdalla.

Yksi yleinen ongelma tulee vastaan siinä, kun etsimme yksittäisiä tapauksia tai kansalaisia haastateltavaksi tai jutun kohteiksi. Viranomaisilla ei ole mitään velvollisuutta kertoa - eikä tietenkään pidäkään olla - että kuka on ollut viranomaistoiminnan kohteena. Viranomaiset kuitenkin kieltäytyvät myös välittämästä meidän anonyymejä yhteydenottoypyntöjä hallintoalamaisille. Mehän ei millään saada selville, kuka tai keitä nämä alamaiset ovat, jos viranomaiset itse eivät halua sitä kertoa. --- Ja tämmöisissä tapauksissa jos esiintyy haluttomuutta, niin se on usein merkki siitä, että viranomainen ei halua, että tämän kansalaisen tarina tulee julkisuuteen.

Ikävistä kokemuksistaan huolimatta haastatellut journalistit olivat valtaosin varsin tyytyväisiä yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Erityisesti viranomaiset saivat kehuja aineistojen toimittamisen nopeudessa. Koska valtaosa viranomaisissa käsiteltävästä aineistosta on jo valmiiksi sähköisinä dokumentteina, niitä on helppo jakaa toimituksiin sähköpostitse. Toisaalta epäselväksi jäi kuitenkin se, unohtuuko tällaisissa teknisesti vaivattomissa luovutus-käytännöissä jokin hankalammin

jaettavissa oleva aineistolaji muun tietoaineiston varjoon.

Nykyään sähköpostin aikana aineistot saa käytännössä pyydettyessä puolen tunnin viiveellä korkeintaan. Kun ne ovat useimmiten olemassa jo valmiina tiedostoina, niin ei tarvita kuin muutama klikkaus, ja ne saa heti. Esimerkiksi ympäristöhallinnon tiedotteissa ovat valmiina joko liitteet tai linkit suoraan taustamateriaaliin, päätöksiin ja pöytäkirjoihin.

On siinä [tietojen luovuttamisessa] kyllä eroja. Esimerkiksi diaarin saa oikeusministeriöstä yleensä kymmenessä minuutissa omaan sähköpostiin. Sisäministeriössä se voi kestää toista viikkoa. Suojelupoliisilla kestää muistaakseni pari viikkoa. Sitten oikeusasiamiehen toimistossa, jossa voi päätöksiä alkaa lukemaan ihan konkreettisesti paperilla eikä niitä mitä ne on itse valikoineet nettiin, niin se on tosissaan ihan yli viikon homma.

Tietysti ministeriöitten ja keskusvirastojen tuottama aineisto, ovatpa ne sitten mietintöjä tai jotakin muuta. Toimittajan kannalta kaikkein kiinnostavinta on kuitenkin ei-julkinen harmaa aineisto, joka niin sanotusti vuodetaan.

Kun on kokenut konkari, kyllähän keinoja aina löytää. Meillä on jokaisella oma kanavisto, jota kautta tuntee paljon henkilöitä. Näiden kautta pystyy aika paljon niitä asioita selvittämään. Tiedoille aukeaa moni portti kun toimittajan ja viranomaisen välillä on luottamuksellinen suhde. Mutta jos menee kylmiltään ja tuntemattomana kyselemään keskeneräisistä asioista, tietojen saaminen on aika vaikeaa.

Jos viranomainen ei ole halukas antamaan jotain paperia, niin yleensä aina löytyy vastapuoli, jolla on oma intressi antaa se.

Pitää olla henkilökohtaisia kontakteja ja on oltava tekemisissä korkeitten virkamiesten kanssa erilaisissa yhteyksissä. Vähän niin kuin heittää läppää koko ajan ja yrittää onkia tietoa.

Joskus saattaa käydä niin, että korkea-arvoinen virkamies pyytää tapaa mista halutessaan vuotaa jonkin asian. Sitten hän esimerkiksi poistuu pesemään käsiään. Sen aikana pitäisi katsoa kopiokoneen kannen alle ja noukkia sieltä vaikkapa salaiseksi luokiteltu pöytäkirja.

Minusta tuntuu, että tietynlaiset vuotojutut vaativat aina suhteita. Ei niitä tuoda kenen tahansa nokan eteen. Mutta en usko, että tämmöinen ihan perusuutistyö tarvitsisi mitään erityisempiä suhteita. Tietenkin pienemmissä piireissä on etua siitä, jos tuntee tärkeimmät virkamiehet.

Viranomaisten tiedotustoiminta

Julkisuuslakiin sisältyy viranomaisille erityinen tiedottamista ja tietoa-aineistojen tuottamista ja jakelemista koskeva velvoite. Viranomais-toiminnan avoimuus edellyttääkin pitkälti myös viranomaisaloitteista toimintaa. Julkisuusperiaatteen henki ei toteudu ainakaan täysimääräisesti pelkästään sillä, että viranomaisten asiakirjoja tai tietoa luovutetaisiin vain niitä erikseen kysyttäessä.

Oma-aloitteisesti tuotettu tietoa-aineisto voi koostua esimerkiksi oppaista, tilastoista tai julkaisuista. Laatimisvelvoite riippuu aineistojen kysynnästä, kuten tiedontarpeesta tai tarjottavien palvelujen käytöstä. Tiedottamalla voidaan asioista kertoa jotakin olennaista yleisemmällä tasolla myös sinällään salassa pidettävistä yksityiskohdista. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen yleisestä kehityksestä voidaan kertoa rikkomatta asiakkaiden yksityisyydensuojaa. Vielä 1970-luvulla journalisteille oli kertynyt ikäviä kokemuksia pyydettyjen tietojen saamatta jäämisestä varsinkin pienissä kunnissa. Kuitenkin viranomaiset, jotka ovat useammin tekemisissä joukkoviestimien kanssa, tuntuvat tuntevan paremmin myös julkisuuslain itselleen asettamat tiedotusvelvoitteet.

Uskoisin kyllä, että julkisuuslain peruseriaatteet toimivat. Tämän päivän viranhaltijakunta on sen verran vastuunsa tuntevaa. Kyllä me panemme lehteen, jos joku kieltäytyy antamasta tietoja, ja voimme viedä asian vaikka käräjille. Keskustelujen kautta ongelmakohtia voidaan kuitenkin löytää. Sanoisin, että niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan. Toimittajankin pitää välillä katsoa peiliin.

Tiedonsaanti on helpottunut koko ajan. Iso muutos tapahtui 80- ja 90-lukujen vaihteessa kun alettiin neuvottelemaan EU-jäsenyydestä. Ilmapiiiri muuttui, vaikka eri ministeriöt tulivat eri tahtiin. Toiset virkamiehet kauhistelivat ajatusta, että papereita aletaan jakaa saman tien, toiset ymmärsivät, että maailma on muuttumassa, meistäkin pitäisi tulla länsimainen maa. Kotimaassa tapahtui iso muutos tekniikan myötä. Aiemmin ajatuksena oli, että mitä ei voitu salata, julkistettiin. Nyt se on toisinpäin.

Viranomaisten tiedotustoiminnan nähtiin muuttuneen järjestelmälliseksi, tekninen kehitys tiedonvälityksessä on ollut huimaa ja viranomaisissa työskentelee tiedottamisen ammattilaisia. Erityisen internetin ja viranomaisten verkkosivujen merkitys on korostunut myös toi-

mitusten tiedonhankinnassa. Myös tiedotusvastuut ovat selkiytyneet viranomaisorganisaatioissa. Varsinkin erimuotoisen ”perustiedon” saaminen viranomaistoiminnasta koettiin lähtökohtaisesti vaivattomaksi.

Kehitystä tiedottamisessa on tapahtunut kauheasti viimeisen kymmenen, kahdentoista vuoden aikana. Esimerkiksi ministeriöt pitävät aineistojaan saatavilla ja aika auliisti myös kertovat, mitä on meneillä, mistä tietoja saa ja kuka niistä tietää.

Suomessa on varmaan yksi maailman avoimimpia viranomaistoimintakulttuureita. Toimittaja, ja miltei kuka tahansa, jolla on kiinnostusta yhteisiin asioihin, pystyy asiallisesti käyttäytymällä lähestymään keskeisiä virkamiehiä ja keskustelemaan ja saamaan tietoa asioista. Tämä ei ole itsestään selvää maailmalla.

Toimitukseen tulee säännöllisesti sähköpostia eri viranomaisilta. Kun olemme maakuntalehti, emme käsittele niitä oikeastaan millään lailla. Samat tiedotteet tulevat kuitenkin yleensä STT:n kautta illalla kotimaa-sivun käsittelijälle.

Vaikka viranomaisten omaehtoinen tiedottaminen on lisääntynyt ja organisoitunut, sen laatu ei ole ollut aina osoittautunut hurrattavaksi. Haastateltavat arvioivat, että tärkeitäkin tietoja voidaan pantata ”koottuihin tiedonantoihin”. Yhteistyö viranomaisten kanssa riippuu merkittävästi niin viranomaisesta kuin pyydetyistä tiedoistakin.

Viranomaisten tiedottaminen on muuttunut merkittävästi positiiviseen suuntaan 90-luvun alusta. Aikaisemmin ei juuri ollut tiedottajia ministeriöissä ja oikeuslaitoksessa, nyt on. Jos ministeriöstä kovimpina päivinä tulee kahdeksan eri tiedotetta, niin silloin voi sanoa, että he kertovat omasta toiminnastaan. Ja nykyään löytyy netistä esimerkiksi paljon sellaista, mistä ennen piti soittaa. ---.

Vastaajien mielestä osa viranomaisista tiedottaa mallikkaasti, mutta yhtä lailla viranomaisilla on pyrkimyksiä myös siihen, että asioista ei joko haluta tai ei osata tiedottaa - ja kaikkea siltä väliltä. Osa viranomaisista on haastateltujen mukaan tarjonnut toimittajille tietoja omaloitteisesti, mutta toisilta sitä on saanut vain erikseen pyytämällä ja silloinkin usein vasta viiveellä.

Viranomaisten oma tiedotus toimii joskus yllättävänkin hyvin, varsinkin jos tietojen laittaminen internettiin riittää. Joskus nämäkin me-

nevät ohi, mutta se on toimittajan pöljyyttä. Viranomaiset tarjoavat toimituksille tietoa harvoin ja silloin jos tarjoavat, täytyy kellojen soida toimittajan päässä.

Viranomaiset ovat yleensä luovuttaneet pyydettyä julkisia tietoja, jos ne ovat olleet saatavilla. Sitä vastoin erilaisten yhteenvedojen tai koontien tuottaminen ja luovuttaminen on osoittautunut jo hankalammaksi ja riippunut merkittävästi tietopyynnön kohteena olevasta viranomaisesta.

Viranomaiset haluavat tiedottaa asioistaan myös entistä keskitetymin, eivätkä toimittajat saa kaipaamiaan yksittäisiä tietoja välttämättä heti kun niille olisi tarvetta. Tilannetta pahentaa viranomaisen epävarmuus tietojen julkisuudesta tai täsmällisyydestä. Varsin yleiseksi viranomaistiedottamisen ongelmaksi miellettiin tiedottamisen hitaus ja byrokraattinen kankeus. Varsinkin netti-toimituksille tästä aiheutuvat ongelmat ovat ilmeisiä. Ne kasautuvat entisestään jos toimittajan tarvitseman tiedon hankkiminen edellyttää viranomaiselta ylimääräisiä ponnisteluja ja kenties jopa uuden tiedon luomista.

Esimerkiksi Stakes on pelotellut läänit kuoliaaksi siitä, etteivät ne jaa mitään tietoja ennen Stakesin kokoavia esityksiä. Aiemmin sain esimerkiksi päivähoitopaikkojen ryhmäkokoja koskevat tiedot etukäteen lääneistä, mutta nykyään vastaavat tiedot tulevat keskitetysti Stakesin kautta.

Olen huomannut, että jos viranomaiselta jotain haluaa, niin kannattaa soittaa suoraan viestintäosastolle. Vaihteissa ei ainakaan osata ohjata oikeille ihmisille. Ikävä kyllä, jos varsinkin jotain spesifinpää haluaa, joutuu juttelemaan kymmenelle ihmiselle ennen kuin oikea löytyy. Eikä sellaista, joka tietäisi kunnolla, sitten välttämättä ole edes olemassa.

Aktiivisen tiedottamisen varjopuoleksi koettiin myös se, että toimittajien mahdollisuudet omiin *skuppeihin* ovat heikentyneet. Yksi journalistien tiedonhankinnan ongelmista syntyykin viranomaisten pyrkimyksestä tiedottaa asioista tasapuolisuuden nimissä kaikille joukko- viestimille samanaikaisesti. Toimittajan tekemä valmisteleva taustatyö saattaa tämälapsissa tilanteissa vesittyä kokonaan. Toimittajan oma-aloitteisesti selvittämä asia julkistetaan virallisesti heti kun tieto asian lähiaikoina odotettavasta mediajulkisuudesta paljastuu viranomaiselle esimerkiksi toimittajan oman yhteydenoton perusteella.

Olin aamupäivällä omasta mielestäsi tehnyt skuupin ja iltapäivällä asiasta sitten yhtäkkiä kolahtikin tiedote, jota ei varmaan olisi muuten julkistettu vielä viikkoon tai kahteen, tai ehkä ei ollenkaan. En tiedä, mitä viranomaiset tässä pelaavat. Haluavatko he antaa vaikutelman, että tässä ei olisi annettu jollekin medialle tietoa yksinoikeudella.

Välillä käy myös niin, että kun itse soittaa ja saa jonkin tiedon, niin siellä havahdutaan, että ai niin, tasapuolisuuden nimissä siitä pitää tiedottaa kaikille. Että kun tuo sai tämän utsittua, niin toisessa päässä tulee kiire kirjoittaa asiasta tiedote.

Vaikka viranomaisten halukkuus omaehtoiseen tiedottamiseen onkin kasvanut, viranomaisten viestinnällisessä osaamisessa nähtiin melkoisia puutteita. Viranomaisten tiedotteet nähtiin harvoin houkutteleviksi. Ongelmia toimittajien tiedonhankinnalle on aiheuttanut erityisesti tiedotteiden heikko kielellinen toteutus ja sisällön jäsentely. Mielenkiintoisimmat tiedot on usein kätkeyty tekstin väliin tai tiedotteiden loppuun. Varsinkin tuomioistuinten päätösten purkaminen selkokielisiksi koetaan yhdeksi tuskaisimmista urakoista toimituksissa.

Lisätietojen antajiksi tiedotteessa mainitut henkilöt voivat olla vaikeasti tavoitettavissa tai kokonaan tavoittamattomissa. Tiedotteilla nähtiin olevan lähinnä historiallista arvoa. Jossakin vaiheessa tiedotarkistojäseni saatetaan selata ja etsiä tietoa siitä, miten jotakin asiaa on aiemmin käsitelty viranomaisessa.

Toimittajat kokevat myös usein saavansa tietoja epäolennaisista asioista, eivätkä välttämättä niistä, joista eteenpäin kertominen olisi yleisölle tärkeää. Vaikka jotkut viranomaiset olisivatkin päältä katsoen aktiivisia tiedottajia, ”todellisia uutisia” on usein tapana peitellä tai sivuuttaa upottamalla niitä tiedotteiden sivulauseisiin. ”Oikean” tiedon tai ”varsinaisen” uutisen etsiminen ja löytäminen vaativat toimittajalta erityisen hyvää hahmotuskykyä.

Soitettaessa saatetaan viitata ikuisuuksia sitten internetissä julkaistuihin tiedotteeseen: ”riittävät tiedot löytyvät siitä”.

Tiedotteiden lähettäminen toimituksille miellettiin ylipäätään passiiviseksi toimintamalliksi, jossa tiedon vastaanottajalla ei ole juurikaan vaikutusmahdollisuuksia. Toimittajien mielestä viranomaiset katsovat vain harvoin julkisuuslain velvoittavan heitä tietojen aktiiviseen keräämiseen ja niitä koskeviin tulkintoihin.

Kaikkein parasta olisi jos viranomaisilla olisi avoin tiedotuskulttuuri, ja viranhaltijat saisivat ja uskaltaisivat puhua avoimesti toimittajille, silloin kun nämä tarvitsevat tietoja. Se olisi parempi vaihtoehto kuin että viranomaisella olisi hyvä tiedotusyksikkö, joka tuottaako anelossaastetta uutismylllyn syötäväksi. Tällaisen mylllyn pyörittämisellä ei ole meillä mitään merkitystä.

Toimittajat eivät välttämättä kaipaa tehokkaampaa asioista tiedottamista, vaan pikemminkin apua tarvitsemiensa tietojen etsimisessä ja vastausten saamisessa niihin kysymyksiin, joita itse ovat keksineet kysyä.

Viranomaiselta saatava apu vaihtelee todella paljon. Virka-ajan ulkopuolella se on käytännössä mahdotonta. Kello neljän jälkeen minkään tiedon saaminen mistään on todella vaikeaa. Usein esimerkiksi päivystävän komisarionkin kiinni saaminen on älyttömän vaikeaa.

Raivostuttavaa on, että viranomaisten lähettämiin tiedotteisiin merkitään lisätietojen antajiksi henkilöitä, joita ei tavoiteta.

Tiedotusta ei ole suunniteltu kunnolla. Multimediatoimitukset eivät soitele vanhojen uutisten perään enää seuraavalla viikolla.

Viranomaisten tiedotus ei toimi niin hyvin kuin se voisi toimia, vaikka onkin joillakin alueilla parempaa kuin ennen. Esimerkiksi jotkut poliisin yksiköt tiedottavat aktiivisemmin kuin toiset. Viranomaiskieli ei aina ole sitä kaikkein selkeintä. Jälkeenpäin joutuu soittamaan ja kysymään, mitä tässä oikein tarkoitetaan.

Kunnissa, joissa on totuttu aktiivisiin toimittajiin, kysytyjä asioitakin voidaan valottaa enemmän. Tiedotustilaisuudet ovat usein hyviä epävirallisen tai valmisteluun liittyvän tiedon lähteitä, ja niissä on pystytty vapaammin selvittämään ”missäs nyt kunnassa mennään” -tyyppisiä asioita.

Yleensä ottaen olisi hyvä, jos pidettäisiin enemmän tiedotustilaisuuksia silloin kun viranomainen itsekin kokee, että jokin asia on tärkeä. Pidettäisiin mieluummin tilaisuus, jossa ovat oikeat ihmiset paikalla vastaamassa ja kaikilla on mahdollisuus kysyä. Ei tehdä niin, että pistetään tiedote ulos viittä vaille neljä eikä jatkokysymyksiin ole vastaamassa kukaan.

Toimittajat arvelevat viranomaisten ottaneen tiedottamiseensa mallia yritysmaailmasta. Ulkoiseen viestintään rekrytoidut ja koulutetut tie-

dottajat ovat osoitus siitä, että myönteisen imagon luominen ei ole tärkeää enää pelkästään bisnesmaailmassa, vaan siitä ovat kiinnostuneet myös viranomaisorganisaatiot.

Imagoaan rakentavien viranomaisten tiedottaminen painottuu usein omalta kannalta positiivisiin teemoihin tai tietoihin. Kielteisistä tai viranomaisen omaan *brändiin* sopimattomista asioista ei tiedoteta vapaaehtoisesti tai ainakaan aktiivisesti. Toimittajien on pitänyt saada tällaisista tiedoista vihiä jotakin muuta kautta.

Kymmenen vuoden takaiseen nähden tiedosta on jopa ylitarjontaa. Kaupunki tiedottaa joskus myös turhanpäiväisistä asioista. Harvoin kaupungin tiedotteissa on sellaista, mitä emme jo tietäisi ja mikä olisi meille uutinen. Tältä vuodelta muistan vain yhden tapauksen, jota oli valmisteltu salassa ja josta emme tienneet.

Kyllähän se varmaan aika pitkälle pitää kutinsa, että ollaan hienohelmoja. Siitä kerrotaan mielellään, mistä voidaan röyhistää rintaa. Näppituntumani on, että jos asia on kiusallinen, niin ehdoin tahdoin ei kutsuta paikalle tiedotusvälineitä ja kerrota, että nyt meni prinkkalaan tämä homma.

Yleensä on niin, että positiivisista asioista tiedotetta pukkaa välittömästi kun jotain tapahtuu. Negatiivisista asioista tietoja saa sitten lypsää itse.

Vastapuolena tietysti on se, että viranomaiset mieluummin tiedottavat sellaisista asioista, jotka kokevat jollain tavalla itselleen hyödylliseksi tai tärkeiksi. Kun aletaan selvittää asioita, jotka saattaisivat tahrata heidän mainettaan tai paljastaa jonkun epäkohdan, tulee helposti se sordiino päälle.

Kun kaupungin intressi oli eri kuin meidän, niin juttua ei saatu aukeamaan heidän kauttaan. Heillä oli ilmeisesti tämmöinen sopusointutarve ja luulo, että lehtemme olisi kaupungin tiedotusosaston jatke --- että me tekisimme pääosin myönteisiä juttuja. Että eivät ymmärrä, miksi pitää kaivella ikäviä.

Tiedottaminen on melko aktiivista, mutta se riippuu viranomaisesta ja asiasta. Kuntatason elimet tiedottavat yleensä aktiivisesti, samoin ministeriöt. Poliisi on silloin aktiivinen, kun se tarvitsee apua esimerkiksi rikoksen selvittelyyn. Se, minkä viranomaiset haluavat julkisuuteen, sen tiimoilta he myös lähestyvät aktiivisesti.

Jos kun on jotain kiusallisia asioita, niin silloin ollaan hiljaa ja yritetään vielä pitää kaverikin hiljaisena. Semmoinen hallintakulttuuri, oman pesän likaaminen, sehän on kauheinta, mitä voi olla.

Uutiskriteerit tuntuvat haastateltavien mielestä olevan muutenkin hakusassa viranomaisilla. Suuren yleisön tiedontarpeita ei välttämättä tunnisteta omassa toiminnassa. Tilanteessa nousee esiin kysymys siitä, tiedottavatko viranomaiset lopulta ”oikeista” asioista, mikä olisi kansalaisten tiedonsaannin kannalta keskeisintä. *Liukuhihnatiedottamisen* nähtiin tuottavan bulkkitavaraa.

Erityisesti kuntien tiedottaminen mielletään erilaisten tapahtumien ja tempausten markkinoimiseksi. Tiedotteita toimituksiin ei tule järkevästi edes virallisemmista tai jokaista kuntalaista koskettavista asioista. Toimittajien on itsensä kaivettava tärkeitä aiheita esityslistoista tai pöytäkirjoista kun kovinkaan usein esityslistoilla ei ole ylimääräisiä asioita tai esittelyjä, joita kuitenkin sitten kokouksissa käsitellään. Ne saattavat olla hyvinkin tärkeitä.

Sellaisista vakavammista ja oikeasti uutisen arvoisista, kaikkia kaupunkilaisia koskettavista asioista ei tiedoteta. Mutta toisaalta ne ovat usein asioita, jotka menevät kaupunginvaltuuston kautta ja tulevat ilmi esityslistoista ja pöytäkirjoista. Mielestäni niistä voisi laatia tiedotteita, että tällaista on meneillään. Ehkä kaupungit luottavat liikaa siihen, että asiat tulevat esiin esityslistoista. Monen mitäänsanomattoman otsikon alle voi piiloutua paljon.

Viranomaiset tiedottavat asioista, joista haluavat tiedottaa ja sellaisesta perusprotokollasta, jota itse tuottavat. Siitä, mistä ne eivät tiedota, en välttämättä tiedä tai en osaa sitä havaita.

Tiedottamisen volyymi voi olla iso, mutta joskus tuntuu, että sieltä tulee aika paljon tyhjämpäiväistä. Joskus tärkeät asiat ikään kuin piilotetaan jonnekin nettiin. Sanon, että piilotetaan, koska mielestäni nettijulkaiseminen ei kuitenkaan ole aktiivista tiedottamista. Sitä taas on se, että lähetetään medialle sähköpostia ja tiedotteita.

Esimerkiksi Metsäkeskus tiedottaa hyvin valikoidusti. Sieltä annetaan lähinnä valmiita juttuaiheita, jotka ovat heidän mielestään sopivia julkisuuteen. Esimerkiksi jos he saavat valmiiksi jonkin yksityismetsien rauhoituksen, niin hyvin mielellään soittavat tekemään juttua. Mutta jos tulee ristiriitatilanteita, asiasta ei välttämättä tule edes tiedotetta. Asia tulee meille tietoon ihan muuta kautta.

On paljon hankkeita, jotka paljastuvat vasta sitten kun viranomainen itse katsoo, että ne ovat kypsiä tiedotettaviksi.

Viranomaiset ovat tiedottaneet aktiivisesti asioistaan. Varmaan siinä on enemmän semmoista, että pommitetaan tiedoilla, jotka eivät ihan varmasti ylitä uutiskynnystä. Mutta eihän ikävistä asioista kuitenkaan mielellään tiedoteta. Ne nousevat yleensä sitten muuta kautta.

Tiedottamisen näkökulma riippuu siitä, kuka on valmis kertomaan. Tiedon kertojat haluavat julkisuuden kautta esiin omaa näkökulmaansa ja vahvistaa sen painoarvoa. Joudumme aina miettimään heidän motiivejaan. Kaikki eivät ole valmiita kertomaan salaisista tai valmistelussa olevista asioista. Tärkeää olisi saada tieto ja päätellä itse, mikä on sen käyttöarvo.

Monet vastaajista myönsivätkin suhtautuvansa viranomaisten tiedotustoimintaan perusskeptisesti. Kun tiedottaminen tapahtuu lähettäjän omista lähtökohdista ja tapahtuu sen omilla ehdoilla, tiedotetaan yleensä asioista, jotka eivät toimittajia kiinnosta. Tämäntapaisissa tilanteissa mediaa on pyritty valjastamaan oman tiedotustoiminnan jatkeeksi.

Toimittajien ammattitaito

Journalistiseen tiedonhankintaan vaikuttaa voimakkaasti juttua tekevän toimittajan ammattitaito. Vastaavasti viranomaisaineistojen hankkimisessa erittäin olennainen osa journalistista ammattitaitoa on tietämys viranomaisessa käsiteltävistä asioista ja niiden etenemisestä viranomaisen organisaatiossa.

Kyllähän joskus jos on vähän nihkeää saada tietoa. Tulee väkisininkin itselle olo, että eikö ne halua kertoa. Mutta onhan siinä kyse siitäkin, että täytyyhän minunkin tietää, mitä kysyn. Jos en ole varma jonkin asian olemassaolosta, en voi kovin kauaa väittää heille vastaan, että kertokaa nyt kuitenkin siitä.

Virkamiehet voivat vähän testata siinä, paljonko sä tiedät asiasta etukäteen. Jos sulla on jokin iso palikka jutussa pahasti väärässä, ne voivat antaa yhden tiedon, joka auttaa korjaamaan sen yhden osan siitä osasta.

Sanoisin, että tietoa saa pumpattua ehkä vähän paremmin, jos asiasta on jo vähän hajua. Mutta jos pitäisi kysyä jostain asiasta, eikä ole ikään kuin sen vastapuolen antamaa paria lausetta edes siitä, mikä se asia suunnilleen on, niin silloin se [tiedon saanti] on kyllä nihkeää.

Ei minulta siis ole yritetty salata mitään julkisia asiakirjoja, enkä usko, että se olisi Suomessa muutenkaan mitenkään erityisen yleistä. Enemmänkin se on niin, ettei itse hoksaa kysyä tiettyä asiakirjaa tai asiapapereita.

Vaikea sanoa, onko se sitten tahallista tietojen tai asiakirjojen pimittä-

mistä vai onko se vain toimittajan normaalissa työssä vaadittavaa viitsei-
läisyyttä, että ylipäätään yrittää ottaa selvää, mitä kaikkea viranomaiset
tekevät. Viranomaisissa pyörii massiiviset määrät paperia koko ajan.
Meneekö se sitten pimittämisen puolelle, jos niistä jokaisesta ei lyödä
rumpua, ei välttämättä.

Itselläni ei ole olemassa mitään diaaria eikä tiedostoja, että näin ja näin
nyt tapahtuu. On vaan semmoinen näppituntuma, miten päätökset kul-
kevat ja miten niihin pääsee kiinni. Pyrin myös pitämään itseni ajan ta-
salla, mitä on tekeillä sillä tavalla, että kun luen erilaisia viranomaisten
tuottamia aineistoja, niin katson, minkälaisiin asiakirjoihin niissä viita-
taan ja saatan sitä kautta jäljittää jotain uusia prosesseja. Mutta ei mulla
missään tapauksessa ole kattavaa käsitystä siitä, mitä kaikkea tapahtuu.
Se on kiinni aika paljon näin toimittajan näkökulmasta siitä, että pystyy
päättämään. Kukaan ei pysty millään vahtimaan ja käymään läpi näitä
diaareita ja soittelemaan joka paikkaan.

Byrokratialle on ominaista, että ”en mää tästä tiedä, kysy Teuvolta, ja
Teuvo sanoo, että en mää tiedä, kysy Riitalta”, ja tähän ilmiöön törmää.

Erityisesti viranomaisten diaarit ja niiden säännöllinen seuraaminen
on ratkaisevaa viranomaistoiminnan valvonnan kannalta.

Käytän usein diaareita ja silloin se on kohtuuhelppoa. Tosin se voi
se olla vaikeakin joskus vaikka diaarinumeron tietäisikin. Tietty asia-
kirja voi olla yhdellä tietyllä virkamiehellä, joka on ensin kaksi viikkoa
virkavapaalla ja lähtee sen jälkeen kolmeksi viikoksi virkamatkalle.

Mielestäni tiedän riittävän hyvin, mitä käräjäoikeuksissa on tulossa
käsittelyyn. Diaaritiedot ovat käytettävissä. Pahoinpitelyt ja henkiri-
kokset, joita seurataan on uutisoitu jo silloin, kun ne ovat tapahtuneet.
Niiden käsittelyä osataan odottaa. Huumerikokset sen sijaan tupsah-
tavat yllättäen esiin. Niistä ei ole normaalisti minkäänlaista etukäteis-
tietoa. Ne paljastuvat poliisin paljastavan toiminnan kautta ja ovat pit-
käjänteisiä tutkimuksia.

Viranomaistoiminnan ymmärtämisen ohella journalistit tarvitsevat
tietoa julkisuuslain viranomaisille asettamista velvoitteista tietojen
luovuttamisessa. Heidän on tarvittaessa pystyttävä myös vetoamaan
niihin. Julkisuuslain tulkinnat antavat toimittajille myös realistisem-
man kokonaiskuvan siitä, onko tietojen luovuttamatta jättämisessä
mahdollisesti kysymys niiden lainvastaisesta pimittämisestä vai onko
kyse lain mahdollistamasta viranomaisen tulkintaoikeudesta koskien

pyydettyjen tietojen julkisuutta.

Olen vuosien varrella yrittänyt opiskella ja työkokemuksenkin kautta pyrkinyt oppimaan mahdollisimman hyvin sen, mitä voi saada ja mitä ei ja miten käytännöt menevät. Muuten tuntuu, että tässä voi tulla huiputetuksikin aika helposti, jos ei oikeasti tiedä. Poliisit voivat olla joskus aika juonikkaitakin. Ne eivät välttämättä kerro, jos et osaa suoraan kysyä jotain.

Kyllä tietojen saaminen on mun mielestä yleensä aika helppoa. Enempi se on itsestä kiinni, että älyääkö niitä tietoja pyytää. Aina jos jonkun paperin pyytää, niin aina sen saa, ja nykyään melkein kaikki on sähköisessä muodossa. Viranomaiset tuntee aika hyvin lainsäädännön ja sen, että jos paperit ovat julkisia, ne pitää antaa, ja että heillä on velvoite tiedottaa ja auttaa.

Toimittajien kovin epämääräiset vaatimukset asiakirjojen saamiseksi jumiutuvat usein siihen, ettei heillä itselläänkään tunnu aina olevan riittävästi tietoa omista tiedonsaannin oikeuksistaan ja vaatimustensa juridisista perusteista. Viranomaisten ”emme nyt vain voi asiakirjaa luovuttaa” -tyyliset kiellot jäävät tiedonpuutteen takia usein ikävästi lopullisiksi tulkinnoiksi pyydettyjen asiakirjojen julkisuudesta. Yksi tärkeä osa julkisuusperiaatteen tuntemista onkin tietää omat oikeutensa valittaa tietojen saamatta jäämisestä. Yleensä tarvittaessa valittamista korostavat, toimittajien itsetietoiset vaatimukset ovat nopeuttaneet muutoin nihkeää aineistojen luovuttamista.

Jos tietoja ei tahdota antaa, aina voi uhata tekevänsä kirjallisen luovutuspyynnön. Tällöin yleensä parin tunnin kuluttua tulee soitto, jossa tiedot luvataan antaa. Hyvin harvassa ovat ne yksittäistapaukset, joissa oikeasti joutuu tekemään kirjallisen pyynnön.

Kun ensin käy riittävän kauan viranomaisen kanssa läpi, mitä mahdollisesti on saatavissa ja mitä ei, niin kyllä sen siitä pystyy aika pitkälti päättämään, että mikä sen valitusprosessin menestymismahdollisuus on. Hallinto-oikeudessa se on parantunut selvästi, ja useimmiten viranomaisten kanssa pääsee kyllä yhteisymmärrykseen siitä, mikä on lainmukainen tiedonsaantioikeus.

Olen käynyt urallani ainakin kymmenkunta kertaa näitä oikeustais-teluja. Sitä tuntee itsensä ammattivalittajaksi jo muutenkin, joten ihan kaikesta ei aina ehdi valittaa.

On aika haastavaa viedä juttuja oikeuteen ja löytää se vipu, jolla sitä pystyy vääntämään. Niitä pitäisi tehdä, mutta uutistilanteessa ne ovat

hyödyttömiä, eivät ne enää silloin kiinnosta, kun päätökset tulevat.

Myönteisiä tapauksia on esimerkiksi suojelupoliisin julkisuus, joka on hieman kohentunut tässä viimeisinä vuosina. Ne ovat joutuneet julkisuuden hampaisiin niin paljon viime vuosina, että niiden oma vastareaktio on pikkusen avata ovea ja lähestyä julkisuutta myönteisesti. Samaa toivoisi valtion omistajaohjauksen puolelta.

Journalistien mahdollisuuksia hankkia tietoja varsinkin keskeneräisistä tai valmisteilla olevista asioista uskottiin helpottavan sen, jos heillä on niistä ylipäättään jotakin taustatietoa. Ratkaisevaa usein onkin tietopyynnön tehneen toimittajan journalistinen kokemus ja laajat yhteistyöverkostot. Tietoja on tällöin helppo saada henkilökohtaisesti myös ”keittiön kautta”.

Olen huomannut, että kukaan ei halua kertoa asioista ensimmäisenä, mutta jos huomataan, että toimittaja tietää jo jotakin, ollaan halukkaita vahvistamaan hänen tietonsa. Mahdollisesti kerrotaan jokin pikkudetalji lisää tai annetaan oma näkemys asiaan. Kaikkein hankalinta on saada se ensimmäinen tieto.

Keskeneräisistä asioista tiedon saaminen on helpompaa, jos voi käyttää vipuvartena juuri sitä vastapuolta. Että mulla on jo hallussa jotakin tietoa, jolle haen todistetta viranomaistiedosta, oli se sitten jokin paperi tai lausunto. Jos pystyn antamaan ymmärtää, että tiedän tämän, että tarvitsen vahvistuksen tälle asialle.

Viranomaisten päätökset tuovat esiin asioita, joita kohteet eivät vapaaehtoisesti kertoisi muuten ollenkaan. Esimerkiksi rikosoikeudenkäyntien yhteydessä käy ilmi liiketaloudellisia virityksiä tai yritysten talouteen liittyviä juttuja, joista ei ole aikoinaan haluttu tiedottaa. Sisäpiirioikeudenkäyntien ja tiedottamisrikosoikeudenkäyntien takia ne (yritykset) ovat joutuneet paljastamaan liikesalaisuuksiaan. Näitä pörssiyrityksiin liittyviä tapauksia kannattaa seurata pelkästään sen takia, että ne (yritykset) pakotetaan kertomaan julki sellaista, mitä ne ei muuten haluaisi.

Joskus tiedonsaanti riippuu siitä, keneltä niitä pyytää. Jos alainen ei kerro, hänen esimiehensä saattaa sen tehdä – tai toisinpäin. ”Oikeilta” henkilöiltä saa tietoja usein kuitenkin vain luottamuksellisesti. Erityisen tärkeäksi nähtiin kontaktit hankkeita suunnitteleviin viranhaltijoihin. Olennaisen aineiston saaminen edesauttaa journalisteja merkittävästi sen selvittämisessä, mitä viranomaisessa on valmisteilla ja mistä

asioista kenties on jo jotain sovittu.

Hirveän usein emme ole jääneet tietoa vaille. Ehkä rimamme on liian matalalla, emmekä pengo liian vaikeita asioita. Helposti toimituksen päiväröymissä otetaan tehtäväksi aiheita, joista saa varmasti jutun.

Loppupelissä tietoa yleensä saa, kun on käytettävissä tarpeeksi monta väylää viranomaisen sisällä. Jos asiaa oli käsitelty useammalla taholla, ja yhdeltä ei saanut tietoa, niin toiselta sai, ehkä jopa siitä syystä, että heillä oli asiasta kilpailevat näkemykset tai eturistiriita.

Pääsääntöisesti on oltu ihan avuliaita, mutta sitten on joitakin jurrikoita, joiden kanssa saa vähän turhaakin vääntää kättä. Nekin tietää, että asia on julkinen, mutta siitä halutaan saada aikaan jotain vääntöä.

Varsinkin puhelimitse asioitaessa on tärkeää, että toisessa päässäkin tiedetään, millaisesta toimittajasta on kyse ja mitä hän tiedoilla tekee. Luottamuksen ansiosta olemme saaneet tiettyjä asiakirjoja jo ennen kuin ne ovat virallisesti tulleet julkisiksi. Tämä perustuu tietenkin siihen, että he luottavat, ettemme käytä asiakirjoja ennen kuin ne ovat virallisesti julkisia.

Toimittajan henkilökohtaisten ja henkilötason verkostojen merkitys onkin suuri viranomaisten toimintoja käsittelevissä jutuissa. Epävirallisuus on yleistä nimenomaan keskeneräisten tai julkisuuden kannalta arkaluoteisten asioiden kohdalla. Yksittäiset viranhaltijat saattavat luovuttaa asiakirjojen kopioita epävirallisesti tai vinkata käyttökelpoisten asiakirjojen olemassaolosta. Varsinkin kunnallisessa päätöksenteossa luottamushenkilöiltä saattaa saada aineistoja, joita itse viranomaiset tai yksittäiset viranhaltijat eivät tohtisi luovuttaa ulkopuolisille. Normaalisissa kanssakäymisissä myös virkamiehet voivat olla hyvinkin halukkaita kertojia, vaikka virallisissa yhteyksissä heistä ei saisikaan irti mitään.

Esimerkiksi valtiovarainministeriön veroasioiden valmistelussa tulee tiedonsaannille ongelmia, jos valmistelu on pelkästään virkamiestyöryhmän käsissä. Mutta jos mukaan tulee vähänkin laajemmin yhteiskunnallisia toimijoita yhden ministeriön ulkopuolelta, mukana olevillakin on tarve kertoa.

Tyypillinen esimerkki on rikosasiat. Esitutkinnasta on lähes mahdollonta saada tietoa kesken tutkinnan jos asiasta ei ole tehty vielä syytäharkintaa niin. Ei varsinkaan, jos itsellä ei satu olemaan poliisissa kontakteja, jotka suostuisivat siitä kertomaan.

Vuosien mittaan on tullut luotua sellainen suhdeverkko, joka sitten

ruokkii minua. Se kehottaa esimerkiksi kysymään jotain tiettyä paperia, joka on ihan julkinen, mutta jota kukaan ei ole keksinyt nostaa julkisuuteen. Vinkkejä tulee sitten siitä, ”että otapa muuten ylös tämä ja tämä diaarinumero”.

Tiedonhankinnan onnistumiselle nähtiin merkittäväksi myös tapa, jolla toimittaja on yhteydessä yksittäisiin virkamiehiin. Kovin aggressiiviset vaatimukset voivat hankaloittaa tietojen luovuttamista.

Jos viranomaisten kanssa asioi, kannattaa muistaa, että nekin ovat ihmisiä. Tietoja voi koettaa onkia niinkin, ettei ryhdy hirveään revolverihaastatteluun, joka saa viranomaisenkin takajaloilleen. Jos auotaan päätä viranomaiselle, niin todennäköisesti sieltä ei tule sitä, mitä ollaan hakemassa. Jos esioletuksena on, että tietoa salataan, niin todennäköisesti sitä ei saa, koska silloin on ihan vääränlainen ääni itselläkin kellossa.

Tai toimittaja on muuten vaan vainoharhainen jostakin syystä. Toimittajat ovat turhan tärkeitä ja ehkä vähän liian hyökkäviä tai aggressiivisiä. Sen takia he sitten itse aiheuttavat sen, että tietoa ei ala tihkua.

Julkisuusperiaate

Julkisuusperiaatteen merkitys

Toimittajat mielsivät julkisuuslain toimivuuden varsin kaksijakoiseksi. Samalla kun lainsäädäntö on kehittynyt julkisuutta korostavaan suuntaan ja ainakin periaatteessa helpottanut yksittäisten viranomaistietojen saantia, viranomaisilla on edelleenkin varsin laaja harkintavalta toimintaansa liittyvän julkisuuden arvioimisessa ja tietojen luovuttamisessa.

Totta kai lait ovat hirveän tärkeitä ja semmoiset raamit on syytä olla olemassa. Tietyntyylinen avoimuuden kulttuurin synnyttäminen on kuitenkin tärkeämpää kuin lain viilaaminen. Siinä sitten vaikuttaa se, miltä vuosikymmeneltä ovat ne, joilla on valta päättää ja kehottaa salaamaan asiakirjoja tai julkaisemaan niitä.

Julkisuuslaki toimii ja ei toimi. Tavallaan se on jäänyt myös hurskaaksi toiveeksi. Jonkinlainen arvokeskustelu olisi varmasti yksi keino parantaa käytäntöjen toimivuutta toimittajien kannalta. Työpaikoilla on omat käytäntönsä, jotka eivät välttämättä ole hirveän liberaalit.

Jos yksiselitteisesti kysytään, toimiiko julkisuuslaki, niin silloin pitää vastata, että ei toimi. Viittaan esimerkiksi asenteisiin. Julkisuus on liian monta kertaa kiinni yksittäisestä virkamiehestä.

Viranomaisten ja toimittajien välisen yhteistyön ongelmat tuntuvat kulminoituvan kahden eri tavalla ajattelevan ja toimivan kulttuurin keskinäiseen törmäykseen. Journalistit mieltävät virkakoneistot tiedotuksen suhteen kankeiksi, eikä viranomaisten nähdä useinkaan ymmärtävän nopean tiedonhankinnan ja julkistamisen journalistisia tavoitteita. Toimittajat saattavat joutua taistelemaan julkisia asiakirjoja koskevien pyyntöjen kohdalla itsestäänselvyyksistä.

Tavallaan sitä tietoa kyllä saa ja sitä on paljon liikenteessä. Tappeluja tulee yllättävän paljon ja yllättävän helppoistakin tapauksista ja lisäksi asioista, jotka itsestään selvästikin ovat julkisia. Asioita yritetään pimentää, kun viranomaiset eivät itse ole kovin hyvin perillä julkisuusasioista, valitettavasti.

Ulkoministeriö on huvittava taho. Siellä leimataan salaisiksi kahvipöytäkeskustelutkin, jos siitä on tehty kolmen sanan muistio.

SUPO on edelleen yksi murheenkryyni, josta ei meinaa saada tietoa vaikka hankkivatkin tiedottajan. Se tiedottaa miten huvittaa.

Tietojen saaminen on tänä aikana parantunut. Kuitenkaan ei olla päästy läheskään eroon siitä, etteikö kieltäytyttäisi antamasta julkisia papereita. Tätä tapahtuu, mielestäni hämmästyttävän usein, ihan selvissä asioissa. Asia ei ole edes uutisarvoltaan niin merkittävä, että sen takia olisi jotenkin häveliäisyysyistä tarvetta pimentää julkista asiakirjaa. Mutta asia on tietysti aidan toiselta puolelta virkamiesten silmissä aivan erilainen kuin mitä se on meidän silmissä. Ajatukset eivät aina kohtaa. Eikä niiltä tietysti yhtään sen paremmin saa sitä paperia, jos niille rupeaa asiassa naureskelemaan, että oletteko te nyt ihan tosisanne.

Ratkaisun tietojen luovuttamiseen liittyviin ongelmiin uskottiin piilevän ennen kaikkea siinä, missä määrin viranomaiset mieltävät julkisuusperiaatteen määrittävän omaan toimintaansa. Kun julkisuuslain tulkintaperiaatteet eivät ole hallinnassa, asiakirjoja pidetään lähtö-

kohtaisesti salaisina. Moni viranhaltija tuntee toimittajien mukaan julkisuuslain enintään yleispiirteiltään. Viranomainen, joka ei ole varma omista julkistamisvaltuuksistaan päätyy tämän takia varmuuden vuoksi kieltolinjalle. Viranomaiset tuntuvat toimittajien mukaan usein unohtavan mahdollisuutensa käyttää omaa harkintaa keskeneräisten asioiden julistamisessa.

Journalistien työlle omia ongelmiaan aiheuttaa se, että vaikka hallinto-oikeudessa luovutuskiistaan tulisikin jatkossa julkisuusmyönteinen päätös, pyydetty tiedot ovat usein ehtineet uutisarvoltaan siihen mennessä jo vanhentua.

Julkisuuslakiin onkin esitetty kohtaa, jossa viranomainen voisi salassapitorikoksen lisäksi syyllistyä myös ”julkisuusrikokseen”, jossa selkeästi julkisen asiakirjan luovuttamatta jättäminen voitaisiin määrittää rikokseksi.

Mieluummin tehdään salaileva kuin julkisuutta puoltava päätös, ettei tule huutoa perään. Liiallisesta salailusta kun ei seuraa sanktioita, kuten salaisen tiedon paljastamisesta. Eli tavallaan lain rakennekin ohjaa tällaiseen.

Se, mikä minusta on huolestuttavaa tavallisen kansalaisen puolelta, on se, että eihän hän tunne tätä julkisuuslakia, eikä voi hallita sitä. Eli kuinka paljon tapahtuu sitä, että kansalaisilta evätään julkista tietoa ihan vain sen takia, että ensimmäinen reaktio on, että tietoa ei anneta.

Muistaakseni se oli joku alempi virkamies, joka ei ollut varma omista valtuuksistaan. Jos oikein muistan, niin hän vetosi johonkin pykälään, mutta rivien välistä saatoinkin päätellä, ettei hän oikein tarkkaan tiedä itsekään mihin.

Sellaista yleistä yhteistyöhaluttomuutta on monesti. Joko se sitten riippuu siitä, ettei haluta tehdä sen eteen yhtään enempää töitä, tai sitten siitä, ettei tiedetä, onko muilla kuin osastopäälliköillä oikeuksia edes keskustella asiasta. Eikä heilläkään aina.

Tietämättömyys, ajanpuute, laiskuus, arkuus. Otetaan varman päälle. Kun ei anneta jotain tietoa, ollaan varmoja, ettei ainakaan tehdä virheitä tai suuria virheitä. Viranomaiset ajattelevat, että jos ne eivät anna jotakin asiakirjaa, ne selviävät siitä pienemmillä seurauksilla kuin jos antavat jonkin salassa pidettävän asiakirjan.

Virkamies on ylivarovainen ja kokee, että on paljon turvallisempaa jos ei anna tietoja. Kun vastapuoli alkaa vedota lakiin, niin muutaman hikikarpalon jälkeen tilanne ratkeaa niin, että se tieto tulee sieltä. Monta kertaa valitettavasti virkamies kuitenkin kokeilee kepillä jättä.

Meillä on joitakin virkamiehiä, jotka ovat paljon joutuneet tekemi-

siin julkisuuslain kanssa ja tuntevat sen hyvin. Mutta on myös paljon virkamiehiä, jotka pelkäävät antaa aivan julkistakin asiakirjaa ja joutuvat hakemaan selkänöjää toisilta.

Jos virkamies alkaa empiä, eikä oikein tiedä asiaa tai tunne tiedotuskäytäntöjä, hänet kannattaa haastateltujen toimittajien mukaan ohjata ensin oman organisaation juristille, jonka pitäisi tuntea paremmin julkisuuslain käytännöt.

Se oli sisäinen ongelma heillekin, etteivät tienneet kenen kuuluisi tiedottaa. Palloteltiin siitä, että se ei ole minun tehtävä, vaan jonkun toisen. Ja toinen sanoo, ettei ole minun, vaan jonkun toisen. Ja sitten ulospäin tuli se ongelma, että mikä on julkista ja mikä ei. Mutta lakimiesten kautta sitten selvisi heille ja meille, mikä on julkista ja mikä ei. Peistä väännettiin tähän asiaan liittyen useammankin kerran. Lopulta siihen saatiin ratkaisu, joka tyydytti molempia osapuolia.

Se viranomainen on hyvin laaja käsite. Joidenkin viranomaisten toiminnasta on helppoa löytää tietoa, joidenkin aika vaikeaa. Ja sitten on joitakin kasvottomia viranomaisia, esimerkiksi jotkin kuntaliitot. Joskus on vaikeaa tietää, mitä viranomaista lähestyy. Hyvä esimerkki on kaavoitus. Kaikenlaisten kaavoituspäätösten jäljittäminen on joskus hankalaa. Ja toinen hankala asia on joidenkin hallinto-oikeuksien päätöksien ja taustojen jäljittäminen sen takia, että hyvin usein niissä päätöksenteko perustuu yksittäisten ihmisten tekemiin kanteluihin, jotka koskevat tiettyjä viranomaispäätöksiä. Ne ovat vähän niin kuin salaisia ja niiden jäljittäminen on joskus liki mahdotonta, vaikka niissä käytetään varsin suurta valtaa, joka on näin demokraattisen kontrollin ulkopuolella. Olisi yleisen intressikin mukaista, että niistä saisi enemmän tietoa.

Yksi yleisimmistä tietojen luovutusongelmista tuntuu journalistien kokemusten perusteella liittyvän viranomaisten organisaatioon ja toiminnan hierarkkisuuuteen. Viranomaisen itsenäinen harkintavalta pyydettyjen aineistojen julkisuudesta ei useinkaan ole riittävä organisaation alemmilla tasoilla, missä pääsääntöisesti kuitenkin hallinnoidaan pyydettyjä asiakirjoja. Vastaavasti tietojen hankkiminen on sitä helpompaa, mitä korkeammalla viranomaisen omassa hierarkiassa ollaan. Kokeneemmat viranhaltijat voivat oman ”julkisuusrutiininsa” pohjalta kertoa enemmän myös keskeneräisistä asioista. Alemmalla viranomaistasolla syntyneet luovutusongelmat laukeavatkin yleensä vas-

ta kun toimittaja on ottanut itse yhteyttä penseän viranhaltijan omaan esimieheen. Ajoittain tietojen luovuttamisvastuuta on säilytetty jopa ministerille asti, vaikka hänellä ei olisi kysytyistä tiedoista ja niiden julkisuustasosta riittävän yksityiskohtaista kuvaa.

Kun kiireessä lähestytään siellä tiskillä olevia, he eivät tiedä, että tiedon saisi antaa. Ja kun heille sanoo, että tiedon saa antaa, he sanovat kysyvänsä pomolta ja pomo taas kysyvänsä toiselta pomolta. Mutta jos julkisuusharkinta jäisi sinne palvelutiskillä, niin kyllä sekin saattaisi pelottaa, että tulkitsevatko he julkisuutta nyt oikein.

Tilanteita leimaa se, että tietoa luovuttavat henkilöt ovat organisaatioissa alemmalla tasolla, ja jos medialla on kiire, he menevät häkellyksiin. Tässä on molemmilla ajan niukkuuteen ja asian tulokulmasta johtuvaa tihentymää.

Joillakin haastatelluilla oli kokemuksia myös siitä, että asiakirjoja ei ole haluttu luovuttaa ennen niiden virallista julkistamista. Perusteluna on ollut se, että poliitikoilta tulee urputusta, jos toimittajat kertovat asioista ennen kuin nämä itse ovat saaneet niistä tietoa.

Viranomaiset eivät aina näe toisten viranomaisten kanssa hallinto-oikeudessa käytyjä julkisuuskiistoja automaattisesti myös itseään velvoittaviksi. Päinvastoin viranomaisten mielestä itsellä olevia, vastaanlaisia tietoja sisältäviä asiakirjoja ei voida luovuttaa ilman erillistä hallinto-oikeuden ratkaisua. Hyvinkin identtisiä tietopyyntöjä kierrätetään näin toiseen kertaan hallinto-oikeudessa. Vaikka sitten oikeus tällaisessa tilanteessa näkisikin pyydetyt asiakirjat julkisiksi, niitä on vielä erikseen pyydettävä viranomaisilta. Nämä edellyttävät, että tietopyynnön tekijät olisivat asiassa aloitteellisia ja perustelisivat uudestaan pyytämiensä asiakirjojen julkisuuden.

Siinä toimi älytön rumba. Vaikka oikeus olisi jo tehnyt ennakkopäätöksen asiakirjojen julkisuudesta ja siitä, että ne täytyy luovuttaa, ne kyllä luovutetaan, mutta seuraavalla kerralla samanlainen taistelu joudutaan käymään kuitenkin uudestaan.

Monelle viranomaiselle on epäselvää, onko pyydetty tieto julkista, ja että se täytyy nyt tutkia. Ja monta kertaa, kun on jo itse sen etukäteen tutkinut, ja että se on julkista, niin tuntuu hassulta, että viranomainen tutkii nyt sitä, noudattaako se lakia vai ei. Että se jää viranomaisen päättäväksi, noudattaako se Suomen lakia.

Viranomaiset ovat saattaneet valikoida luovuttamiaan tietoja siten, että ne ovat parhaiten sopineet viranomaisten omiin tarkoituksiin. Varsinkin ”sisäänpäin lämpiävissä” pienissä kunnissa saatetaan tietoisesti hyssytellä itselle ikäviä asioita. Tietojen onkiminen tämälantapaisista asioista julkistamistarkoituksessa on tästä syystä vaikeaa.

Aika yleinen motiivi kieltäytyä antamasta aineistoa on myös tarkoituksenmukaisuus. Pyydetty aineisto on niin kiusallista, että sitä vaan pimitetään, koska julkitulo ja jotkut yksityiskohdat saattaisivat aiheuttaa kysymyksiä ja julkista keskustelua ja hankaloittaa tätä kautta päättäjien toimintaa. Hyvin usein olen törmännyt juuri tähän, ja että sitä tehdään tietoisesti. Osa jopa sanoo suoraan, että vaikka se olisikin julkista, sitä ei silti anneta, että vie oikeuteen vaan. Uutistoiminnassa oikeustie on niin pitkä, että yritän välttää sitä viimeiseen asti.

Tietojen luovutuspyynnöt ovatkin aiheutuneet hämmennystä ja vitkuttelua varsinkin viranomaisille itselleen arkaluonteisten aiheiden kohdalla. Viranomaiset ihmettelevätkin tällaisissa tilanteissa toimittajien ”tonkimisintoa”. Kysytyistä asioista virallisesti annetut kommentit ovat varovaisempia kuin epäviralliset lausunnot tai taustatiedot, joiden antajat eivät halua nimiään lehtiin.

Kun viimeksi kirjoitin jatkojuttua perhesurmista, minun annettiin ymmärtää, että olisi ehkä parempi, jos näistä ei paljon kirjoiteltaisi. Ikävien asioiden esiin nostaminen vain ruokkisi muita tekemään näitä samoja rikoksia. Ja kuitenkin tutkija, jota haastattelin, oli täysin eri mieltä siitä, että näistä kertominen millään tavalla ruokkisi (väkivaltarikollisuutta).

Ristiriitaiset julkisuustulkinnat

Luovuttamatta jätettyjen tietojen kohdalla on usein vedottu niiden salassapitovaatimukseen, vaikka itse perustelut salassapidolla ontuisivatkin. Tällaisissa tilanteissa arvioitiin olevan kyseen esimerkiksi viranomaisten omasta tietämättömyydestä, vaihtelevista tiedotuskäytännöistä tai yksittäisten viranhaltijoiden vaihtuvuudesta viranomaisessa.

Tietojen saaminen vaihtelee paljon. Olennaisen tiedon saanti ei

välttämättä yleensä ole kauhean helppoa. Jos vaikka jokin asiakirja on jollain tavalla viranomaiselle itselleen kielteinen, sitä ei ole yleensä kauhean helppo saada, vaikka se lain mukaan pitäisi luovuttaa saman tien kun sen pyytää. Sen kohdalla kyllä vitkutellaan ja siitä käydään kysymässä kaiken maailman ylimmiltä mahdollisilta pomoilta, että saako sen luovuttaa. Ja välillä ollaan ihan kieltäytyttykin luovuttamasta, vaikka sille ei olisi mitään laillisia perusteita.

Pari kertaa oikeuskäsittely ja asiakirjat on määrätty salaisiksi. Jos se koskee laajempaa mielenkiintoa herättävää asiaa, toivomme, että kärjätuomari tekisi siitä selosteen. Pari kertaa sellaista ei ole tehty, ja siihen on ollut vähän epämääräiset syyt. Itse epäilen, että jutusta on voinut olla vaikea irrottaa sitä, mikä ei ole salaista. Joskus tuntuu siltä, että tuomarit eivät tiedä, mitä sellaisessa tiedotteessa pitäisi olla, varsinkin jos sellaisia ei tee usein.

Ensimmäisen kieltäydytään luovuttamasta tietoja ja sitten joudutaan erikseen kysymään, millä perusteella tai minkä lakipykälän perusteella tietoa ei anneta. Yleensä siinä vaiheessa, kun ne joutuvat sitä miettimään, ne myös ymmärtävät, ettei niillä ole mahdollisuutta olla antamatta niitä tietoja ja sitten ne antavat ne.

Viranomaiset, jotka tietoa epäävät, eivät yleensä vetoa julkisuuslakiin tai sen pykäliin. Selittelyt ovat hyvin epämääräisiä tyyliin ”ei nyt ole julkista, ei nyt vaan anneta”. Harvemmin itse asiassa lakiin edes vedotaan. Ja jos vedotaankin, niin johonkin ”liike- ja ammattisalaisuuslakiin”.

Tuorein tiedonsaanti tai luovutusongelma liittyy siihen, että soitin kärjäoikeuteen ja kysyin kahden käsittelyssä olleen rikollisen koti-paikkaa. Minulle sanottiin, että osa on salassa pidettävää. Kun kysyin salassapidon perustetta, kanslisti sanoi minulle, että ”se on salaista, koska on salaista” eli asia oli leimattu salaiseksi. Kyse oli huumejutusta, eikä lain kohtaa perusteltu. Ehkä tutkinta oli vielä kesken. Poliisissa taas on sekä hyviä että huonoja tiedottajia. Jonkun mielestä koskaan ei tapahdu mitään, vaikka kaupungissa olisi tehty murha.

Viranomaisella voi olla virheellinen käsitys, ettei tieto muka olisi julkista. Sitten saadaan väantää, onko se julkista vai eikö ole ja jos on, niin miltä osin. Siitä voi joutua käymään keskustelua pidempäänkin useamman ihmisen kanssa useita päiviä.

Ongelmien arveltiin johtuvan pitkälti siitä, että julkisuuslain listaus salassapidon perusteista on laeva ja tulkinnanvarainen. Tilanteen pelätäänkin johtavan siihen, että lähes mitä tahansa asiaa tai tietoa voitaisiin haluttaessa salata jollakin perusteella. Tietopyyntöjä tekeville toimittajilla ei tämääntapaisissa tilanteissa voi luonnollisestikaan olla tarkempaa

käsitystä siitä, sisältääkö pyydetty asiakirja sellaista salassa pidettävää tietoa kun sen väitetään sisältävän. Yleisimmiksi näistä mainittiin asiakirjan keskeneräisyys, liikesalaisuus ja valtion turvallisuuden vaarantuminen. Erityisesti yksityisyydensuojan tulkinnanvaraisuus on aiheuttanut ongelmia sen määrittelylle, mikä yksittäiselle henkilölle loppujen lopuksi on arkaluonteista tietoa ja mikä ei.

Pitäisi rajata, mitä arkaluontoinen yksityiselämä pitää sisällään, koska viranomaisten tulkinnat vaihtelevat rajusti. Toinen pulma on, että yleisesti tulkitaan sitä, mitä laki sanoo eikä sitä, missä on järkeä.

Yleensä peruste on, että paperissa lukee, että se on luottamuksellinen. Mitä on sitten vaikea arvioida, miksi se on luottamuksellista tietoa. En tietenkään tiedä, sisältääkö asiakirja semmoista tietoa, kun siihen ei pääse käsiksi. Se on vaan se, mihin ne vetoavat.

Yhden kerran muistan, että piti soittaa vaikka kuinka monelle henkilölle ennen kuin vaatimukseni meni jakeluun. Kyse oli yliopiston julkisesta virasta. Ne yrittivät sitä, että eikö olisi inhimillisesti parempi, ettei hakijan nimeä julkistettaisi. Tämä voisi joutua kiusalliseen asemaan firmassaan, kun siellä oli menossa kriisitilanne. Lopulta me saatiin ne nimet, mutta täälläkin havaittiin, että siinä oli aika kriittinen se tilanne. Ja kun oltiin muutenkin myöhässä, niin asia kuitattiin niin, että hypäsimme jutussa yhden vaiheen yli ja kerroimme vain sen, keitä oli päässyt haastatteluun. Ei se ole oikein, että olisi tehty juttu, jossa yksi nimi puuttuu, jos muuten on se käytäntö, että kaikki nimet pannaan. Mieluummin jätetään vaikka koko juttu pois.

Tämä tulkinnanvaraisuus on se ensimmäinen porras. Sitten vedotaan liikesalaisuuksiin tai ihmisten yksityisyyteen. Ei anneta tietoja edes masana, vaikka ihmisiä ei nimetä. Sota-aikaisia vankileiriluetteloita ja sairaskertomuksia salataan, koska terveystietojen julkistaminen voi vahingoittaa ihmistä, jotka olivat kuolleet jo 60 vuotta sitten siellä leireillä.

No, tässä jo mainittu maataloustukipäätökset, jotka ovat rekisterissä. En ollut tyytyväinen siihen ministeriön laintulkintaan, että sitä rekisteriä ei voi käyttää edes apuvälineenä löytämään niitä päätöksiä. Olen sitä mieltä, että ne tulkitsivat lainsäädäntöä tarkoituksenmukaisella tavalla.

Viranomaisten julkisuustulkinnoina kritiikkiä on synnyttänyt erityisesti se, ettei salassapitoa ole pysytty aineiston pyytäjälle uskottavasti perustelemaan. Haastatellut journalistit ovat törmänneet siihenkin, ettei perusteluja ole esitetty lainkaan.

Jatkuvasti törmää siihen, että salaisena pidetään myös sellaista asia-

kirjaa, joka ei millään kriteerillä sitä ole. Yksittäiset virkamiehet eivät ymmärrä, millä kriteerein asiakirja on salainen. Tavallaan he vain päättävät, että asiakirja on salainen siksi, että asia on keskeneräinen.

Joskus on huomannut senkin, että ne vaan ajattelee, ettei näistä nyt tarvitse kertoa. Sitten kun niille sanoo, että millä perusteella, niin eivät ne osaa sanoa---. Lähtökohtana on monesti, ettei tarvitse kertoa kun asia on keskeneräinen. Sitten kun alkaa kysyy, et vaarantaako se Suomen turvallisuutta tai jotain, niin sitten ne vaan sanoo, että ei varmaan.

Yleensä asia ei ole julkinen vielä tai ei ollenkaan. Niillähän sitä yleensä perustellaan. Sitten pitää selvittää jatkossa, että onko se vielä ei-julkinen vai voisiko se jo olla julkinen.

Viranomaiskoneistossa voidaan luulla, ettei jokin asia ole julkinen, vaikka se sitä olisikin. Sitten se voi mennä toisinpäinkin. Se onko asia julkinen vai ei, on mielestäni vähän häilyvä. Rajatapauksissahan haetaan tietenkin ennakkotapauksia.

Luonnollisestikin tietojen saamiseen vaikuttaa myös se, kuinka suppeasti tai laajasti viranomaiset tulkitsevat pyydettyihin tietoihin liittyvää salassapito-velvoitettaan. Moni haastatelluista toimittajista mielsi viranomaisten tekemät tulkinnot liian laajoiksi ja väljiksi. Varsinkin moni vanhakantaisimmista viranomaisista tuntuu toimittajien mielestä lähtevän siitä, että mitä vähemmän kertoo, sen parempi. Joillekin haastatelluista journalisteista oli kertynyt kokemuksia siitä, että jopa pyydetyn tiedon tai asiakirjan olemassaolo oli haluttu salata.

Nimenomaan Supo pyrkii salaamaan omat asiakirjapyyntöihin liittyvät vastauksensa esimerkiksi hallinto-oikeuksille kun se pelkää paljastavansa niissä jotain sellaista, jota eivät haluaisi paljastaa. Yhdessä keississä kyse oli Supon tietolähteiden turva-asunnoista. He suuttuivat siitä, että oikeuden päätöksessä mainittiin tämä asia. Heidän mielestään se jo sinällään oli salassa pidettävää tietoa, että heillä ylipäänsä on tällaisia asuntoja. Tällaisessa tapauksessa yritetään kieltää jo asian olemassaolon. Kyse ei ole niinkään asiapaperista, vaan ylipäänsä asian olemassaolosta.

Monessa tapauksessa käydään kädenväantöä siitä, meneekö jokin tietopyyntö sen rajan yli, että se ei ole julkista, tai että voiko se viranomaisen sitä antaa. Että sittenhän se on vähän tuommoista neuvotte-lua ja kädenväantöä siitä, mitä se lakiteksti tarkasti ottaen tarkoittaa.

Tässä ei ehkä ole ollut kyse tiedosta niinkään, vaan enemmänkin vääränlaisesta julkisuusperiaatteesta ja siitä että ihmiset yrittävät jotenkin

omavaltaisesti säädellä sitä, mikä on julkista ja mikä ei.

Erityisesti puolustusvoimien salausajat miellettiin pitkäkestoisiksi. Ylipäätään moni haastatelluista journalisteista myönsi, että suomalaisilla toimittajilla on taipumus hyväksyä kyseenalaistamatta valtion turvallisuutta koskeva salassapito. Esimerkiksi Suojelupoliisin hallussa olevan ns. *Tiitisen listan* salaamista perusteltiin sillä, että viranomaisten välinen tietojenvaihto edellyttää luottamusta, jota listan julkaiseminen rikkoi. Supo ei ole asiaa kommentoineen toimittajan mukaan kuitenkaan pystynyt osoittamaan, että julkistamiskieltoa olisi koskaan Supolle annettu eikä näin ollen ole näyttöä sitä, että listan julkistaminen tosiasiallisesti vaarantaisi valtion turvallisuutta vaikeuttamalla viranomaisten keskinäistä yhteistyötä. Kunnallispolitiikassa ongelmaksi nähtiin erilaisten salaisten listojen käyttö. Vähintään keskikokoisilla kunnan- tai kaupunginhallituksilla on käytössään A- ja B-listoja, joista jälkimmäiset eivät tule koskaan julkisuuteen.

Ymmärrän, että asiat, joissa käsitellään delegaatteja asioita, kuten yksityishenkilöitä ja heidän taloudellisia kuvioitaan, kuuluvatkin näille listoille. Mutta sitten jos valmistelussa on esimerkiksi yrityksiin liittyviä asioita, jotka halutaan pitää salaisina, niin aika hyvin ne pystytään sellaisina pitämään. Päätöksentekijät tietävät sen, ja asiat tulevat julki vasta kun ne haluavat niin.

Jos puhuu ihan konkreettisesta virastosta, niin oikeusasiamiehen toiminnan seuraaminen on ihan hemmetin vaikeaa verrattuna vaikkapa käräjäoikeuteen. Käräjäoikeuteen voi ainakin Helsingissä kävellä ovesta sisään pyytää kaikki päätökset viime ajoilta nähtäväksi. Ne voi lukea siellä päätös päätökseltä. Oikeusasiamiehen toimintaa ei ole mahdollisuutta valvoa samalla tavalla. Ei ole mahdollisuuksia mennä paikan päälle ja lukea päätöksiä, koska ne katsovat, että siinä on joukossa paljon salaista tietoa. Ne käyvät asiakirjat läpi vasta tietopyynnön jälkeen, että ovatko ne julkisia. Käräjäoikeus tekee sen taas toisinpäin. Ne pyyhkivät ensin salaisen aineiston pois ja pistävät sitten kaiken kaikkien nähtäville.

Kaikki suurimmat ongelmatilanteet liittyvät epävirallisiin neuvotteluihin. Kunnallispuolella tästä ovat esimerkkinä yhteistoimintaneuvottelut, tämmöiset epäviralliset kokoukset, joista ei mielellään kerrota. Mutta jos niistä tietää, niin neuvottelujen sisällöstä saatetaan kertoa.

Ongelmia voi aiheutua myös siitä, että viranomaiset saattavat ylisuojella joitakin tahoja, jolloin tietojen julkisuustulkintoihin ovat vaikut-

taneet itse tietojen kohteiden tekemät salassapitovaatimukset. Toimittajilla on ollut hankaluuksia saada koulukohtaisia oppimistuloksia, vaikka ne on todettu julkiseksi viranomaisaineistoksi. Lisäksi julkisia tietoja viranhakijoista pyritään peittelemään julkisuudelta.

Viranomaisella saattaa olla hallussaan esimerkiksi joitakin yksityiseen liiketoimintaan liittyviä asiakirjoja, joiden sisältöjä kyseiset yritykset ovat pyrkineet tulkitsemaan omaksi liikesalaisuudekseen. Asiointia on kadonnut julkisuuden piiristä sitä enemmän, mitä enemmän kunnat ovat yhtiöittäneet omia toimintojaan. Ylipäätään liike-elämää koskevien tietojen kohteilla on merkittävästi valtaa määrittää myös viranomaisten tulkintoja omien asioittensa julkisuudesta. Julkisuuden suhteen ongelmia syntyy jos asiakirjat saaneet viranomaiset uskovat ensisijaisesti yrityksiä itseään ja yhtyvät vastaavanlaiseen tulkintaan tarkistamatta erikseen tietojen salassapitoulottuvuutta.

Tiedonsaantiongelmia on ollut seksuaalisissa hyväksikäyttöjutuissa, ylipäänsä seksuaalirikollisuudessa, ja erityisesti niissä, joissa uhreina on ollut alaikäisiä. Niistä on vaikea saada tietoa, ehkä oikeudessa ollaan jopa ylivarovaisia. Uhreja täytyy suojella, mutta uhrin suojeleminen kuuluu myös journalistin ohjeisiin. Oikeudessa tulisi muistaa, että toimittajakin miettii omaa juttuaan. Tietoa voi olla enemmän kuin sitä lopulta käytetään. Toimittajan tarkoitus ei ole vaikeuttaa uhrien asemaa yhtään enempää.

Kun esimerkiksi seudulliselle elinkeino-osakeyhtiölle haetaan toimitusjohtajaa, hakijoista ei tarvitse kertoa, vaikka kyse on kunnallisesta osakeyhtiöstä. Usein vedotaan siihen, että kyse on yhtiö- tai liikesalaisuuksista. Kun toisena osapuolena on yksityinen taho, asiat tulevat julkisiksi usein vasta siinä vaiheessa, kun ne tulevat päätettäviksi.

Jotkut kunnat ovat suoraan kieltäytyneet luovuttamasta julkisia asiakirjoja. Esimerkiksi kuntien polttoöljylaskuja ja -sopimuksia saa hyvin hankalasti.

Vaikeuksia tulee etenkin sellaisissa tapauksissa, jossa kunta omistaa osakeyhtiön kokonaan. Esimerkkinä tästä voisin mainita Tampere-talon, joka on Tampereen kaupungin omistama osakeyhtiö. Kun talolle haetaan johtajaa, hakijoiden nimet eivät ole julkisia, koska kyseessä on osakeyhtiö. Tätä on tavallisen kansalaisen kuitenkin vaikea sisäistää.

Yritykset ovat hirveän aktiivisia ilmoittamaan viranomaisille, että lähestulkoon kaikki niitä koskeva kuuluu liikesalaisuuteen. Viranomaiset sitten ovat haluttomia arvioimaan, mikä on yritysten kannalta niiden liikesalaisuuteen kuuluvaa. Totta kai viranomaiset luottavat siihen, mitä yritykset itse sanovat. Jos jokin paperi kokonaisuudessaan

on liikesalaisuuteen piiriin kuuluvaa, niin sitten se on.

Ongelmaksi koettiin myös se, että samantapaisia tietoja koskevat julkisuustulkinnat voivat vaihdella suuresti eri viranomaisissa. Tietojen käytännön luovuttaminen riippuu näin ollen pitkälti yksittäisistä viranhaltijoista. Joidenkin kanssa asiointi sujuu paremmin kuin joidenkin toisten. Tietojen saaminen on helpottunut usein vasta kun on onnistuttu löytämään ”oikea” henkilö, jolta tietoja voidaan pyytää.

Tiedonsaanti on sujuvaa, kun tietää millaiseen aineistoon on oikeus ja tietää mitä pyytää. Asiakirjasta on yleensä diaarinumero toiseen asiakirjaan, ja kun tuntee ja osaa etsiä ”koordinaatteja”, tiedon löytäminen ja saaminen on yleensä helppoa. Varsinkin kun oppii tuntemaan virkamiehiä, ja tietää kuka on ”tiskin takana”, asioiden hoito helpottuu ja tiedot saa yleensä kätevästi.

Erityisen suuria ongelmien aiheuttajaksi miellettiin henkilötietolaki, jonka nähtiin olevan selkeässä ristiriidassa julkisuuslain kanssa. Kun sinänsä julkisia tietoja kootaan luetteloksi, näin syntynyt rekisteri ei välttämättä enää olekaan julkinen. Tästä mainittiin esimerkkinä vuoden 2006 taistelu maataloustukien saajien julkistamisesta.

Jos on luettelo henkilöistä, niin se on sitten rekisteri, ja jos jotain sinänsä julkista tietoa on rekisterissä, niin se onkin sitten salaista tai ei-julkista. Viranomaisille tulee helposti vaivaa siitä, että he joutuvat poimimaan sieltä rekisteristä niitä yksittäisiä tietoja. Tämä konkretisoitui pari vuotta sitten maataloustukien kohdalla eli ketkä ovat Suomen suurimmat maataloustukien vastaanottajat. Siinähan maatalousministeriö vetkutteli juuri tällä rekisteriperiaatteella, että se on salassa pidettävä rekisteri. Ja siitähän olikin erillinen laki, maaseutuelinkeinorekisterilaki, joka oli nimenomaan säädetty, jotta nämä yksittäiset julkiset tiedot olisivatkin kimpassa salassa pidettäviä. Se oli ovela, varmaan MTK:n tekemä laki. Senhän tämä Vanhasen hallitus kumosi sitten, joka on näitä yksittäisiä asioita joista Vanhasen hallitukselle voi nostaa hattua. Että periaatteessa jos olisi vähän viitseliäs, niin nämä maataloustuet olisi aika helppo koota ja julkistaa joka vuosi.

Kun maataloustuet tulivat julkisiksi, koetin saada selville kunnan maataloustoimistosta yhden maanviljelijän tukia, mutta niitä ei mennattu lähettää. Käännyin kaupungin hallintopäällikön puoleen, ja hän teki selväksi maataloustoimistolle, että tiedot ovat julkista aineistoa, että ne pitää antaa myös toimittajille. Joskus huomaa, että tietoa ei

anneta, ellei sitä huomaa itse tosi konkreettisesti kysyä. Oma-aloitteisuutta tiedon jakamisessa ei ole myöskään esimerkiksi poliisin kohdalla. Jos poliisi on nähnyt, että tiedät jo asiasta, niin sekin ehkä avautuu. Viranomaiset tietenkin varovat spekuloidasta hirveästi.

Pyydettyjen asiakirjojen ja asiakirjatietojen saaminen voi riippua pitkälti myös siitä, missä vaiheessa tietoja koskevan asian käsittely viranomaisessa on. Ongelmia tietojen luovuttamiselle syntyy jos viranomaisen näkee asiakirjan vielä pyyntövaiheessa ei-julkiseksi. Yleensä kiistaa on käyty siitä, missä vaiheessa jokin sinällään julkinen asiakirja tulee julkiseksi. Usein tällaiset asiakirjat liittyvät kaavoitukseen tai kunnallisiin yhtiöihin, kuten energia- ja vesiyhtiöihin.

Kun pitäisi saada joku päätös tai on tulossa kansliapäätös, niin ne kysyvät heti, että mikä osasto, mutta mistä h-vetistä minä tiedän millä osastolla se on päätetty. Mutta se on teknistä hankaluutta. Kun oikea henkilö löytyy, niin se tietokin tulee kyllä.

Joidenkin tietopyyntöjen kohdalla kielteisiä päätöksiä on perusteltu sillä, että tietojen luovuttaminen vaikeuttaisi viranomaisen omaa työtä. Poliisin kohdalla erityisenä ongelmana on pelko siitä, että tietojen kertominen aiheuttaisi ongelmia rikostutkinnalle.

Kyllä aina henkilökohtaisesti kysyn miksi, vaikka poliisi sanoo, ettei kerro. Ja kyllä poliisilta tulee se syykin tutkinnallisiin syihin vedoten. Ministeriöiden virkamiesten kanssa on välillä turhauttavaa tapella, he kun ovat julkishallinnon edustajia, joilta loppuu työaika neljältä. Jos heille soittaa varttia vaille neljä, he eivät ehdi tehdä vartissa mitään.

Monia viranomaistoimintaan liittyviä asioita jää selvittämättä, kun nopeatempoisessa uutistyyössä toimittajilla ei ole mahdollisuuksia tai riittävää asiantuntemusta riidellä tietojen julkisuusasteesta.

Mielestäni toimittajia säilytetään liikaa juristitekillä. Uutistointimittajalla, joka tarvitsee tiedot nopeasti, ei ole aikaa ruveta tutkimaan lakikirjoja, mitä pykälät oikeasti sanovat. Eikä ole aikaa ruveta valittamaan erilaisissa tuomioistuimissa, kun juttu pitää olla huomisessa lehdessä tai illan lähetyksessä. Tämä on hirveen hyvä viranomaisten itsensä kannalta. Jos ne haluavat salata jotain, ne tekevät sen näin.

Viranomaisten julkisuusasenteet

Julkisen ja salassapidon rajat häilyvät, kun yksittäiset viranomaiset mielivät eri tavalla julkisuuslain velvoitteet. Jotkut viranomaiset antavat kaiken sen julkisen tiedon, mitä toimittajat ovat osanneet pyytää, toiset pih-taavat tarpeettomasti myös selkeästi julkista tietoa ja suhtautuvat tietojen luovuttamiseen selkeän vastahakoisesti. Periaatteena tällöin on, että mitä vähemmän kerrotaan, sen parempi. Yhteydenpito joihinkin viranomai-siin on tuntunut haastateltujen journalistien mielestä aika ajoin jopa hu-vittavan hankalalta. Jo muutenkin paljon toimittajien kanssa tekemisissä olevat viranhaltijat tuntevat myös julkisuuslain julkisuusvelvoitteet kes-kimääräistä paremmin.

Olen sitä mieltä, että viranomaiset eivät ole yhtään sen kummempia ihmisiä kuin muutkaan. Siellä on ihan samalla lailla kuin kaikissa muis-sakin semmoisia, joiden mielestä mistään ei ole syytä kertoa, ja semmoi-sia, joiden mielestä kaikesta on syytä kertoa. Ja kaikkea siltä väliltä.

Varsinkin tilanteessa, jossa viranomainen voi hankkia asiapaperit kai-keassa rauhassa, tiedot saa melko varmasti. Suoranaista penseyttä mediaa kohtaa ei juuri esiinny, eivätkä viranomaiset valittele: “mitäs tänne soit-telet”.

Se on jo ensimmäinen hankaluus, että osaako itse kysyä oikeaa tietoa, ja jos osaa, löytääkö sitten oikean ihmisen, joka tietää siitä. Se on mie-lestäni huomattavasti hankalampaa kuin sitten itse sen tiedon saami-nen. Sitten kun se tieto löytyy, sen yleensä saa.

On myös tutkinnanjohtajia, jotka eivät vaan tykkää tiedottaa. Mi-kään laki ei siihen vaan velvoita. Itselläni ei ole mitään oikeuksia jos joku niuhu tutkinnanjohtaja päättää ilman mitään syytä, ettei anna sanallakaan tietoja. En mahda mitään sille, että hän vaan pitää turpan-sa kiinni siihen asti, kun asiakirjat tulevat julkisiksi. Ministeriöillä on tietenkin omat ohjeensa siitä, miten tutkinnanjohtajien pitäisi hoitaa tiedottaminen, mutta osa heistä noudattaa niitä, osa ei.

On äärimmäisen hyvin tiedottavia viranomaisia, jotka ymmärtävät julkisuuden merkityksen ja myös semmoisia, joita julkisuus ei voisi vähempää kiinnostaa.

Edelleenkin on virkamiehiä, joille tiedotusvälineiden kanssa toimi-minen on vastenmielinen pakko. He auttavat niin vähän kuin hyvän maun ja säädösten puitteissa vain voivat auttaa, eivätkä tee milliäkään ylimääräistä työtä.

Kaupungilla on hyvät, mallikelpoiset julkisuus säännöt, mutta aina nekään eivät toimi käytännössä. Tiedon saanti on paljon kiinni yksit-

täisestä virkamiehestä. Se on persoona- että ammattitaitokysymys.

Laista huolimatta on yksittäisiä kunnan elimiä tai virkamiehiä, jotka eivät anna tietoa muuten kuin kovan kädenväännön jälkeen. Asenteet ovat peräisin jostakin kaukaa, eikä syystä tai toisesta halua antaa jostakin yksittäistä tietoa ulos. Voi olla, ettei se ole imagollisista syistä oikein hyvä asia.

Ongelmia on ollut, ehdottomasti. Edes sen myöntäminen, että onko jokin asia niin, on todella suuren tuskan takana. Yleensä asiaa yritetään vähätellä, vaikka se olisi kuinka suuri.

Puolen vuoden sisällä on ollut esillä yksi juttu, jossa epäiltiin lastenkodissa työskennellyttä henkilöä seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Hyväksikäytöstä epäilty oli tutustunut lapsiin siellä, mutta hyväksikäyttöepäily oli sen jälkeen. Tällainen tapaus oli kiinnostava, ja herätti ilman muuta yleistä mielenkiintoa. Kun tapauksista oli sitten käsitelty oikeussalissa salaisena, ja kun sitä oli jonkin verran uutisoitu, niin käräjäoikeustuomari ei suostunut tekemään sitä selostetta. Hän katsoi, että medialla on jo riittävästi tietoa tästä asiasta. Se oli mielestäni äärimmäisen väärä ratkaisu. Huhuja ja vääriä tietoja voidaan leikata vain, kun asiasta antaa kunnon selosteen, kun sitä pyydetään. Tässä tapauksessa selostetta pyysi ainakin kolme toimittajaa eri mediasta, mutta sitä ei saatu.

Ongelmia toimittajien ja viranomaisten väliselle yhteistyölle ovat usein aiheuttaneet nimenomaan viranomaisten omat, julkisuuskielteiset tulokset pyydettyjen aineistojen julkisuudesta. Esimerkiksi asiakirjoja on saatettu salata monenkirjavin, toimittajien mielestä myös laittomin perustein. Viranomaiset ovat voineet vedota ongelmallisissa luovuttamispyynnöissä erilaisiin ”teknisiin” esteisiin, kuten pyydettyjen tietojen suureen määrään, omaan kiireeseen, sekavaan arkistoon, salassa pidettävien osien karsimisen vaikeuteen asiakirjasta tai asiankirjan vaikeasti luovutettavissa olevaan tallennemuotoon. Tietoa saattaa olla paperidokumentteina mappikaupalla. Toimittajat ovatkin saaneet olla valppaina omista oikeuksistaan.

On menty sen taakse, että tieto on vaikeassa muodossa. Tämä tuli mieleen, kun yritin selvittää eduskunnan yksien isojen juhlien kuluja. Kustannuksia oli vaikea selvittää, kun virkailijat kertoivat, että laskut ovat vaikeassa muodossa ja niitä pitäisi käydä mappikaupalla läpi. Eivät halunneet nähdä sitä vaivaa. Minusta se kuulosti tekosyyllä. Ajattelinkin, että jollain tavalla ne on kyllä luetteloitu.

Tällä hetkellä joudutaan turvautumaan papereihin usein. Meillä on

yhä käytössä faksi, mikä tuntuu sinänsä järjettömältä, mutta ilman sitä emme tulisi toimeen. Viranomaistieto olisi saatava sähköisesti, sillä siellä toisessa päässä ne aivan varmasti ovat siinä muodossa.

Kun selvitin itse aikoinaan EU-rahojen myöntämistä, sain nähtäväksi kaikki hakemukset ja niitä oli monta mapillista. Käytin niiden tutkimiseen monta päivää. Sen tehtyäni sain kuulla, ettei minun oltu uskottu viitsivän käydä aineistoa läpi. Olisi kyllä mielenkiintoista tietää, mitä kaikkea julkista tietoa viranomaisten takana oikeastaan on, siis myös sellaista jonka olemassaoloa ei osata edes kuvitella.

Yleensä tekosyyt ovat teknisluonteisia. ”Me ei voida näyttää sitä, koska se sisältää salassa pidettävää tietoa: nimiä, yrityssalaisuuksia, potilastietoja on sekaisin”. Julkisuuslain henki on kuitenkin se, että ne pitää sieltä peittää ja tällä tavalla anonymisoida se asiakirja. Ne väittävät, ettei heillä ole sellaiseen aikaa eikä resursseja, varsinkin jos pyyntö on laaja. Toinen selitys on se, että ei ole oikein paikkaa, missä voisi lukea asiakirjoja tai henkilökuntaa, joka voisi opastaa löytämään tietoja sieltä. Sitten tulee taas se riski, että siellä on seassa jotain semmoista, mitä ei saisi näyttää. Tietysti joskus on myös ihan juridisia syitä sen ja sen julkisuuslain poikkeuspykälän mukaan, mutta harvemmin viranomaisenkaan muistaa täsmälleen näitä salailupykäläiä.

Esimerkki julkisuuslain väärinkäyttöyrityksestä oli ylioppilastutkintolautakunnan tempu tutkintoarvosanojen panttaamiseksi. YTL vetosi rekisterissä olevaan sairaudesta kertovaan koodiin, jotta sen ei tarvitsisi luovuttaa sähköistä arvosanarekisteriä.

Suomi on mielestäni johtava tietoyhteiskunta maailmassa. Siihen nähden tietoja saa heikosti sähköisesti. Esimerkiksi oikeudenkäyntien pöytäkirjat ja ulosottorekisterit löytyvät vain paperilla. Näissä tapauksissa ei riidellä asioiden julkisuudesta vaan muodosta, jossa tieto luovutetaan.

Jokunen vuosi sitten meillä oli aika paljonkin vaikeuksia saada noita haastehakemuksia, kun oli kyseessä jonkin oikeudenkäynnin valmisteluistunto. Syyttäjät olivat sitä mieltä, että valmisteluistunto on jotenkin teknisesti erilaista kuin se varsinainen oikeudenkäynti, eli ne eivät tulisikaan julkisiksi kun asia on esillä oikeudessa ensimmäistä kertaa. Siitä riideltiin pitkään, että saadaanko esitutkinnot ja haastehakemukset silloin kun on valmisteluistunto. Siitä tehtiin oikeustoimittajien yhdistyksen kautta kantelu oikeuskanslerille, joka päätti, että ei voida katsoa, että valmisteluistunto olisi jotenkin erilainen kuin varsinainen oikeudenkäynti eli asiakirjat tulivat julkisiksi. Se oli aika iso muutos, koska ei tarvinnut sitten enää riidellä, että saako niitä vai ei.

Ihan klassisin ja arkipäiväisin tapaus on varmasti se, että jossain ministeriössä on lainsäädäntöhanke, jonka valmistelun yhteydessä mi-

nisteriö on pyytänyt lausuntoja tietyiltä tahoilta. Ja näitä lausuntoja pyydetään, kun tiedetään, että ne ovat kaikki siellä ministeriön kirjaimossa, kun ne on sinne lähetetty ja sitä myötä tulleet julkisiksi tulleita. Niitä kuitenkin kieltäydytään antamasta. Olisi tietysti toimittajille äärimmäisen kätevää, että ne saisi suoraan, kun ne siellä kerran kaikki on, sen sijaan, että niitä jäljitettäisiin lausunnon antajilta itseltään.

Toimittajat ovat kertomansa mukaan kokeneet joidenkin viranomaisien yrittävän estää tai vähintäänkin hankaloittaa juttujen tekemistä. Kokemuksia on kertynyt myös viranomaisten yrityksistä viivyttellä tietojen luovuttamisessa tivaamalla toimittajilta erikseen niiden käyttö-tarkoitusta tai kysyjän motiiveja.

Tappelin kerran asiakirjoista yhdessä tapauksessa korkeinta hallinto-oikeutta myöten. Minulle tuotiin esille selkeästi, että ”mitä hittoja sä näitä tongit”. Sitten oli yhdet asiakirjat, joiden kopioimista vahditettiin vieressä. Vaadittiin perusteluja sille, että kuka olen ja mitä teen niillä tiedoilla. Sitä en kyllä siinä tilanteessa perustellut muuten kuin että mulla on oikeus näihin asiakirjoihin ja piste.

Itselläni on ennakoasenne, että viranomaisilta on hirveän vaikeaa saada tietoja. Jos en tunne hyvin kysymiäni asioita, viranomaiset voivat sanoa mitä vain. Minun on ehkä liiankin helppo uskoa viranomaisen perusteluja.

Osa viranomaisista tuntuu suorastaan pelkäävän toimittajia ja heidän tietopyyntöjään. Soittavaa toimittajaa saatetaan pompotella viranhaltijalta toiselle. Tällöin ei useinkaan tavoiteta ”oikeaa” viranomaista, joka tietäisi kysytystä asiasta ja olisi myös halukas kertomaan siitä.

Olen ajatellut, että viranomaisilla on oikeus myös hankaloittaa tiedonhankintaa, jos jotain isoja rikoksia tapahtuu. Viimeksi näistä perhesurmista tiedon saaminen oli hirveän vaikeaa. Ja useimmiten poliisit ovat hirveän varovaisia. Tuntuu, että he myös hieman pelkäävät toimittajia sen suhteen, mitä niille voi sanoa ja mitä ei. Välillä vastaanotto on ollut aika aggressiivista ja kiukkuista.

Toimittajien tiedonhankintaa on pyritty estelemään aika ajoin jopa henkilökohtaisella uhkailulla.

Minua on kielletty ja painostettu, etten etsisi tietoja. Eräs kunnanjohtaja uhkasi suoraan puhelimesta, että olen suurissa vaikeuksissa jos kirjoitan tästä jutun.

Tiedon etsimistä ei varsinaisesti ole kukaan kieltänyt, mutta yhden kerran viranomaisen on kieltänyt tiedon julkaisemisen. Kyseessä oli oikeusministeriön virkamies. Hänen mukaansa asia oli sekava ja siinä oli suoranaisia valheita. Hän laittoi juttuun niin paljon korjausehdotuksia, että katsoin paremmaksi jättää sen kokonaan julkaisematta. Viranomaisen ei mielestäni voi estää tiedon etsimistä, mutta omien sanojensa käytön kylläkin.

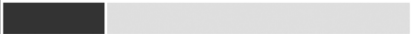

Journalistien painostaminen

Ongelmalliset tiedonhankintatilanteet saattavat johtaa myös siihen, että toimittajaa painostetaan luopumaan etsimänsä tiedon tai asiakirjan peräämisestä. Neljännes kyselyyn vastanneista toimittajista kertoi-kin kokeneensa tämäntapaista painostusta. Vastaavasti kolmelle neljäsosalle ei tämäntapaisia kokemuksia ollut kertynyt.

Painostuksen objektiivinen arvioiminen on ylipäätään vaikeaa, koska eri ihmiset voivat kokea sen hyvinkin eri tavalla. Toisaalta media käyttää merkittävää valtaa. Tulevaan, omaa toimintaa koskevaan mediajulkisuuteen liittyvät viranomaisten vaikuttamisyrietykset ovat tässä mielessä ymmärrettäviä.

Asioiden kertomatta jättämiseen liittyvä painostus on koskenut usein kunnallista päätöksentekoa. Käsiteltäviä asioita ei ole haluttu julkistettavan mediassa etukäteen, vaikka niillä olisi ollut merkitystä yleisen keskustelun kannalta. Viranomaisten toimintoja helpottaisi, jos ne saisivat valmistella asioita mahdollisimman pitkään julkisuudelta rauhassa. Tällöin tiedottamispaineet olisivat vähäisempiä ja mahdolliset valituskierteet harvinaisempia.

Vastaajien kokemusten mukaan painostus kytketään usein hyvien

VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1. kyllä	7	25%					
2. en	21	75%					
Yhteensä	28	100%					

Painostuskokemus. Oletko kokenut joutuneesi tiedonhankinnan ongelmatilanteessa viranomaisen painostuksen kohteeksi?

suhteiden ylläpitämiseen. Toimituksellisiin päätöksiin pyritään vaikuttamaan varsinaisten uhkailujen sijasta ennemminkin vihjailujen kautta. Toiveita asioiden julkaisematta jättämiselle tai myöhentämiselle perustellaan vastaajien mielestä kuitenkin usein pelkillä tekosyillä.

Painostuksesta huolimatta jutut on julkaistu toimituksen suunnitelmalla tavalla jos toimituksen johto on ollut tulevan jutun takana. Ongelmalliset jutut on kuitenkin jouduttu toteuttamaan ”kieli keskellä suuta”. Lisäksi jutun osapuolet ovat usein saaneet tarkistaa omat lausuntonsa ja itseensä liittyvät faktat.

Kerran nuorena toimittajana sain selville, että pienen kunnan kunnanjohtaja ja kunnansihteeri olivat järjestelmällisesti salanneet pitkään kuohuttaneen riitajutun, josta oli tehty myös useita päätöksiä lautakunnissa ja kunnanhallituksessa. Lehdelle lähetetyistä listoista pykälät oli yksinkertaisesti jätetty pois. Haistettuani tilanteen menin virastoon ja pyysin ko. pöytäkirjat. Kanslisti meni paniikkiin ja väitti, ettei hän tiedä missä ne ovat. Tiukan sananvaihdon jälkeen esimies toi mapit. Kirjoitin jutun. Sekä kunnanjohtaja että kunnansihteeri soittivat minulle ja pyysivät, että juttua ei julkaista, ei ainakaan sitä seikkaa, että asiaa on salailtu. En suostunut. Lehden taittovaiheessa päätoimittaja tuli sanomaan, että juttua on muokattava. Lopulta juttu julkaistiin täysin torsona. Kunnan johto oli painostanut sekä päätoimittajaa että toimitusjohtajaa.

On pyydetty, ettei kerrottaisi mitään valitustiestä tai valitusaikojen määräpäivistä. Se olisi usuttamista valittamiseen. Tämä ei johtanut mihinkään käytännön toimenpiteisiin, mutta oli vetoamus ainakin. Kunnansihteeri totesi, että jos noin kysyt tai aiot kirjoittaa, niin maksat sitten monisteista. En maksanut ja sain tietoa kaavamuutoksesta. --- Kunnallisen koulutusorganisaation edustaja totesi, että kun kirjoititte ikävästi palveluistamme, saisitte nyt kyllä tulla tekemään tästä asiasta juttua. Tämä ei johtanut mihinkään ammattietiikan vastaiseen, mutta osoitti, että yksityisten ihmisten mielipide jutussa antoi viranhaltijalle syyä loukkaantua. --- Yksittäinen kalastaja sanoi jotain kalakantojen harvenemisesta. Päätoimittaja sai kalastusviranomaisilta painostussoiton, että pitää tehdä korjaus. Ei tullut korjausta, mutta he eivät ”alentuneet” kirjoittamaan vastinettakaan asiaan.

On yritetty jopa erottaa. Pahimmillaan painostus johti siihen, että olin nuijankopautusta vaille erotettu.

Painostuksen objektiivista ja ulkopuolista arviointia vaikeuttaa se, että osa vastaajista mielsi painostukseksi myös viranomaisen haluttomuus-

den tai kieltäytymisen auttamasta tietoja etsivää toimittajaa tai tarkoitushakuisen viivyttelyn julkisten asiakirjojen luovuttamisessa vaikka viivytys tapahtuisikin muodollisesti julkisuuslain määrittämien luovutusaikojen puitteissa.

En tiedä, salataanko asiakirjoja varsinaisesti, mutta sellaista yleistä yhteistyöhaluttomuutta esiintyy monesti. Joko se sitten riippuu siitä, ettei haluta tehdä sen eteen yhtään enempää töitä tai sitten siitä, ettei tiedetä, onko oikeuksia keskustella asiasta muilla kuin osastopäälliköillä. Eikä heilläkään aina.

Jos ei saada tietoa ensisijaisesta lähteestä, yritetään toisen käden kautta. Viranomaiset tietävät yleensä melko hyvin, mikä on julkista, ja tiedot yleensä saadaan. Vääntöä käydään siitä, missä vaiheessa jokin asia tulee julkiseksi, missä vaiheessa esimerkiksi jonkin työryhmän työ on julkista. Yleensä tiedotusvastuu on toimeksiantajalla ja olemme sopeutuneet siihen. Joskus meille sanotaan tosin, että asia on vielä kesken, vaikka käytännössä se olisi jo valmis. Jokin asia voidaan todeta liian helposti keskeneräiseksi.

Ainahan voi kieltäytyä kertomasta tai tehdä tiedon hankkimisesta hankalaa. Esimerkiksi päätöksiä ei välttämättä toimiteta sähköpostilla tai kirjeellä vaan vaaditaan, että aineisto on tultava noutamaan.

Ongelma on erityisen merkittävä kiireisessä uutistyyössä. Tietojen luovuttamisen aikataulu on kuitenkin usein neuvoteltavissa. Myös toimittajan julkituoma halukkuus viranomaisen julkisesta ”hiillostamisesta” saattaa nopeuttaa tietojen etsimistä ja luovuttamista.

Yksi ärsyyntymiskynnyksen ylittänyt tapaus oli sellainen, että olin pyytänyt sisäministeriöstä yksiä poliiseihin kohdistuneita kurinpito-toimia koskevia selvityksiä. Tiesin, että niitä on paljon, enkä kysynyt niitä nyt heti tänään tai huomenna. Kun niitä ei kuitenkaan ruvennut kuulumaan soittelin perään. Kun tästä kului vielä kolmisen kuukautta, tein rikosilmoituksen. Tiedot tulivat sitten parissa päivässä tämän ilmoituksen jälkeen.

Viranomaista voidaan patistaa sanomalla, että hyvä on – mulla ei siten ole muuta vaihtoehtoa kuin tulla tekemään *ständi* teidän viraston edestä. Tällöinen usein vaikuttaa niin, että ensin tulee syvä huokaus ja sitten vastaus, että okei kyllähän tämä menee ylitöiksi, mutta yritetään nyt saada se hoidettua.

Jos on jotain sovittu, niin on se sitten pitänytkin. Enemminkin on niin, että jos tietoa ei pystytä järjestämään tänään, niin sitten huomen-

na tai ylihuomenna. En ole joutunut näiden aikarajojen kanssa painimaan. Harvoin minun työtehtäväni ovat sellaisia, että odottaisin viikkoakaan pitempään jotain asiakirjaa.

Aina painostuksen kohteena ei ole ollut itse juttua tekevä toimittaja. Hänellä ei välttämättä ole edes ollut tietoa työhönsä liittyvästä työnantajan painostamisesta. Toisaalta painostus miellettiin osaksi journalistista työtä, eivätkä esimiehetkään välttämättä näe tilannetta niin ongelmalliseksi, että kertoisivat siitä toimittajalle itselleen. Viranomaisten sijasta painostus tuntuu olevan yleisempää yrity maailman suunnalta.

Vihjailuja on tullut, sen tyyppisiä, että onko tuo nyt uutinen mitä teette ja että kai te sitä meinaa jatkaa. Mutta suorat painostukset kohdistuvat julkaisijaan, eivät vastaavaan päätoimittajaan tai juttuaan tekevään toimittajaan. Minä olen siinä ainoastaan välissä.

Jutun sisältöön on yritetty vaikuttaa ja sitä on tapahtunut paljon myös pomojen suuntaan. He eivät ole kuitenkaan päästäneet *shittiä* valumaan alaspäin.

Sitä, että oltaisiin sanottu toimittajalle, että noita ei saa kysellä, en ainakaan ihan heti muista. Kukaan toimittajistamme ei ole tullut minulle sanomaan, että häntä olisi painostettu tai uhkailtu, että olisi parempi olla kysymättä tietoja jostakin asiasta. Jos jotain tietoa ei ole saatu, silloin on yleensä vain sanottu, ettei tämä ole sellaista tietoa, jota voi luovuttaa ja annettu asiassa valitusosoite.

Kokonaisuutena toimittajiin kohdistuva painostus arvioitiin kuitenkin vähäiseksi. Painostus saattaa olla harvinaista jo yksin senkin takia, että viranomaiset uskovat sen vain lisäävän toimittajien intoa kaivaa salassa pidettäviä tietoja.

Sain vuonna 1996 asiakirjan, jossa käsiteltiin silloin ensimmäistä kertaa kattavammin Suomen Nato-suhdetta. Siihen aikaan ei oikein ollut käsitystä siitä, minkälaiseksi politiikka menee. Esillä oli realistisia ja inhorealistisiakin arvioita Suomen kyvystä puolustautua ja sotilaallisista uhista. Silloin minuun vedottiin hallituksen taholta, että pitäisi ajatella isänmaan etuja ja olla hiljaa. Tämä sai tietysti minut entistä vakuuttuneemmaksi siitä, että asia täytyy julkistaa.

Yleensä se painostus toimii toisin päin. Jos jokin alkaa venymään ja valumaan, niin aletaan epäillä, että onko tässä jotain piilossa tai peitettyä. Silloin sitä kaivetaan entistä määrätietoisemmin ja tarkemmin. Viranomaisen hidas palvelu ja muu sellainen nostaa karvat pystyyn. Silloin aletaan tekemään tosissaan töitä ja hiillostamaan.

Tietojen luovuttaminen

Viranomaisaineistojen saaminen

Ylivoimaisesti yleisin tapa kyselyyn vastanneiden keskuudessa saada tietoa viranomaisilta on ollut pyytää sitä suullisesti suoraan. Miltei kaksi kolmannesta vastaajista oli kuitenkin joutunut esittämään aineistopyyntönsä myös kirjallisesti. 14 prosenttia oli saanut pyytamiään aineistoja vasta valittuun suullisesti niiden antamatta jättämisestä, mutta näissäkin tapauksissa suullinen valitus oli yleensä riittänyt. Kirjallinen valittaminen suoraan aineistoja hallinnoivalle viranomaiselle tai hallinto-oikeuteen ei ollut yhdellekään vastaajalle yleinen tiedonhankintamenetelmä.

Aineistojen luovuttamisen vastaajat näkivät pääsääntöisesti vaivattomaksi, vaikka vaihteluakin tuntui esiintyvän viranomaisesta riippuen. Varsinkin asioiden suullinen selostaminen on ollut nopeaa, mutta kirjallisia pyyntöjä on jouduttu tekemään useampia. Aineistojen saaminen on ollut ajoittain hidasta ja edellyttänyt odottelua. Joskus ongelmia on aiheutunut ”oikean henkilön” tavoittamisesta kun tiedustellut asiat ovat olleet vain yksittäisten viranhaltijoiden tiedossa.

Kuntien tiedottamista pidetään yleensä avoimena, vaikka aika ajoin

VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1. suoraan suullisesti pyytämällä	24	83%					
2. suoraan kirjallisesti pyytämällä	18	62%					
3. vasta suullisesti valittamalla	4	14%					
4. vasta kirjallisesti valittamalla	0	0%					
5. vasta valittamalla hallinto-oikeuteen / kho:hon.	0	0%					
Yhteensä							

Viranomaisaineiston saaminen. Kuinka olet yleensä saanut viranomaisaineistoa haltuusi? Valitse oikea vaihtoehto / oikeat vaihtoehdot (mahdollisuus useampaan kuin yhteen vaihtoehtoon).

lautakuntien esityslistojen, pöytäkirjojen ja varsinkin niiden liitteiden saamisessa on esiintynyt ongelmia. Yksi vastaajista katsoi etenkin kirjon valikoivan tarkasti, mitä aineistoa medialle toimitetaan. Oikeuslaitoksesta ja ajoittain myös poliisista on ollut vaikeuksia saada tietoja.

Yleensä erilaisia aineistoja saa myös netistä ja aika paljon käytän tätä vaihtoehtoa ---. On vaikea kommentoida yleisellä tasolla ja yleispätevästi asiaa, jos yhteydenotot eivät ole säännöllisiä, vaan tietoja tarvitaan ja hankitaan tarpeen mukaan eri yhteyksissä.

Muutamissa riitatapauksissa tietojen saaminen on ollut esimerkiksi virastoista hankalaa. Mutta tiedot on saatu viimeistään suullisesti kun on kerrottu, että kyseessä on julkinen tieto. Joskus olen varmistanut Journalistiliitosta, miten minun kannattaa menetellä. Poliisilta ja käräjäoikeuksilta tietojen saamista ovat hankaloittaneet käytännön ongelmat. Poliisia, syyttäjiä ja tuomareita on usein hankala tavoittaa puhelimitse. Siksi tietoja ei aina saada tai niitä saadaan myöhässä.

Yliopistollisista keskussairaaloista on suorastaan mahdotonta saada tietoa. Olen jäänyt toistuvasti ihmettelemään, mitä kautta se maakuntalehti on uutisensa saanut. Itse olen saanut vastaukseksi samaan asiaan tai onnettomuutta koskeviin tiedusteluihini jotain tyyliin: ei täällä sellaista tietoa anneta, tohtori tulee ensi viikolla, se on yksityistä.

EU on vieras, vaikeasti paikallistettavissa, etäinen ja outo. Projektit ovat oma ja työläs kielialueensa.

Poliisilla on tiedotusongelmia tällä alueella. Poliisia ei tavoita puhelimitse, tiedotteet tulevat, jos tulevat, milloin sattuu - usein päiviäkin myöhässä tai välillä ei lainkaan.

Yleensä olen saanut tarvitsemani, kunhan ensin on löytynyt henkilö, joka saa niitä luovuttaa. Oikean ihmisen etsimiseen menee joskus paljonkin aikaa, kun kukaan muu ei uskalla luovuttaa mitään tietoa. Esimerkiksi lomat sotkevat tällä tavoin tiedonkulkua.

Se tietojen saaminen vaihtelee erittäin paljon viranomaisesta toiseen. Pahimpia ovat olleet pysähtyneisyyden aikaan juuttuneet sisä- ja ulkoministeriöt. Pienet ja modernit toimijat, esimerkiksi Elintarviketurvallisuusvirasto ja Turvatekniikan keskus, suhtautuvat mediaan huomattavasti avoimemmin.

Tietojen jäljittäminen

Viranomaistiedon jäljittämistä ja ylipäätään tiedon olemassaolon selvittämistä pidetään journalistien keskuudessa yleisesti yhtenä suurim-

mista tiedonhankinnan ongelmista. Vaikeudet eivät ole kadonneet, vaikka tietotekniikka ja sähköinen tiedonkäsittely ovatkin helpottaneet tietojen paikantamista.

Haastatelluille toimittajille oli kuitenkin kertynyt kokemuksia myös tietojen jäljittämisessä auttavista viranomaisista. Varsinkin kirjaamoiden henkilökunta on ollut usein merkittävänä apuna. Jos pyydettyjä asiakirjoja ei ole voitu luovuttaa, toimittajia on ohjeistettu, kuinka asiasta on mahdollista hankkia hallinto-oikeuden tulkinta. Tietojen jäljittäminen on keskimäärin helpompaa esimiesasemassa oleville ja kokeille toimittajille. Heillä on jo lähtökohtaisesti enemmän tietoa siitä, millaista tietoa ja millaisia asiakirjoja yksittäiset viranomaistoiminnot synnyttävät. Lisäksi epävirallista kautta saadut vinkit asiakirjoista tai niiden diaarinumeroista auttavat asioiden selvittämisessä.

Tiedon jäljittämisessä ei ole ollut ongelmia, kun on oppinut pelaamaan ja osaa olla sitkeä. Diaari on lopulta yksinkertainen järjestelmä. **Useinhan kysymys on** siitä, että informaatiosta on runsauden pulaa. Siinä tapauksessa on tärkeää suullinen vinkki tyyliin ”katso se kohta, siinä on jotain hämää”.

Jos ei ole omia verkostoja ja jos ei tunne tyyppejä, ei tietoa kyllä siten myöskään saa. Jos tuntee ihmisiä, pystyy myös enemmän päättelemään, onko sitä paperia edes olemassa, vai onko vain, ettei sitä kerta kaikkiaan voi saada. Kyllä se perustuu paljon siihen, että nämä tyyppit pitää tuntea.

Suurimman osan siitä aineistosta, mitä haluan, myös saan, eikä ole mitään ongelmaa. Jos jotakin asiakirjaa en saa, pyrin hankkimaan ne omilta lähteiltäni. Päätelen, kenellä voisi olla intressiä vuotaa tietoa ja kokeilen sitten heitä. Ei sekään ole aina varmaan, mutta sitten me laajennetaan sitä verkostoa. Jos lähdemme julkisuuslain mukaiseen prosessiin ja vaatimaan jotain aineistoa, yritämme yleensä puhua järkeä viranhaltijan tai organisaation edustajan kanssa. Yritämme selvittää heille julkisuuslain periaatteita ja oikeuskäytäntöjä, suostutella ja vähän uhkaillakin.

No sitten tietenkin yritän muita reittejä, ”kyökin kautta” niin sanotusti. Eihän tässä työssä voi aina luottaa siihen, että onko jokin viranomaisasiakirja saatavilla. Eihän se niin mene.

Toimittajat korostavat muutenkin asiakirjojen etsimisessä omaa nokkeluuttaan. Jos he esimerkiksi muualta keräämiensä tietojen pohjalta pystyvät tietämään, että viranomainen on jo käsitellyt tutkittavaa asiaa,

heillä on helpompi selvittää, millaista dokumentointia asian käsitte-
lyyn saattaa liittyä.

Hyvä esimerkki on oikeuden pakkokeinot. Jos joku on ollut hyvin pitkään esitutkinnan aikana vangittuna, eikä poliisi halua kertoa mitään, voidaan miettiä, että todennäköisesti siellä on haettu jotain pakkokeinoja tai takavarikoitu jotakin. Pakkokeinoistuimessa on saatettu myöntää poliisille jotakin lupia, ja silloin sieltä löytyy myös se, mistä epäillään.

Haastatellut toimittajat myönsivät, että viranomaisaineistojen etsimisessä ja löytämisessä kyse on pitkälti heidän omasta viitseliäisyydestään, ei välttämättä siitä, että pyydettyjä aineistoja pyrittäisiin varsinaisesti pimittämään. Tässä kohdassa mainittiin varsinkin hankaluudet löytää jokin yksittäinen oikeustapaus ilman täsmällisiä tietoja jutun numerosta tai kantajasta.

Toisaalta vaikka journalistisesti mielenkiintoiset aineistot olisivatkin julkisia, viranomaiset eivät välttämättä itse aktiivisesti tiedota niiden olemassaolosta. Kun viranomaisilla ei ole merkittävää oma-aloitteisuutta tietojen jakamisessa, ne usein jäävät journalistisesti hyödyn-
tämättä jos niitä ei ole huomattu erikseen kysyä. Viranomaiset eivät esimerkiksi useinkaan hiisku tietopyynnön kohteena olevaan asiaan liittyvistä mahdollisista taustaselvityksistään tai muista toimittajan tutkimaan asiakokonaisuuteen vaikuttavista tekijöitä.

Pöytäkirjoja selaamalla huomaa joskus mielenkiintoisia juttuja. Esimerkiksi jokin liite on saatettu toimittaa kaupunginhallitukselle, mutta puuttuu pöytäkirjasta.

Viranomaiset eivät omalta taholtaan ole todellakaan niin yhteistyöhaluisia, että keskustelisivat asioista tai ehdottaisivat, että ”Hei, sä pyydät tätä mutta meillä olisi myös tätä, kannattaisiko sun perehtyä myös siihen”. Että aika niukka tiedotuslinjaa vedetään.

Keskimäärin se tietojen saaminen on hirveän helppoa. Käytännössä sitä tuputetaan paljon enemmän kuin mitä se jaksaa kiinnostaa. Ongelmia syntyy sitten, kun tietoa ryhtyy itse aktiivisesti kyselemään.

Varsinaisten viranhaltijoiden sijasta käyttökelpoista lähteitä saattavat olla luottamuksellisesti käsitellyistä asioista kertovat poliitikot. Heidän suhteensa toimittajien kannattaa olla kuitenkin varovaisia.

Poliitikoilta saa kyllä tietoa, joka toki on väritynyttä. Heillähän on selkeä ideologinen tausta ja päämäärä johon pyrkiä, eikä siihen tietoon voi täysin luottaa. Siksi olisikin kivempi saada asiasta jokin asiakirjakopio tai kuulla joltakin viranomaiselta koko tarina. Sitten se ongelma voi olla, että siitä ei aina uskalla kirjoittaa vielä siinä vaiheessa. Mutta jos se ennakolta tietää jonkin keskeneräisen asian, niin todennäköisesti tietää myös milloin se tulee julkiseksi. Eikä aina niitä asioita kaikki muut hoksaakaan. Eivät kaikki lue jotain esityslistoja päivittäin tai plaraa diaareita hallintokeskuksessa.

Yksi journalistien ongelma on se, mitä kaikkea yleisesti tärkeää viranomaisen toiminnoista jätetäänkin dokumentoimatta asiakirjoihin. Tietoista asiakirjojen olemassaolon peittelystä toimittajilla ei ollut kertynyt kokemuksia, vaikka he toisaalta myönsivätkin, että kaikkea heidän eivät varmuudella tiedä.

Sitähän emme tiedä, onko se aineiston peittely onnistunut. Vahvasti epäilen, että on paljon esimerkiksi sähköposteja, joita viranomaiset lähettelevät kollegoilleen, ja joita ei kirjata diaarin kautta. Sellaisen löytäminen on käytännössä mahdotonta. Epäilen, että sellaista on paljon. Olisiko niitä sitten kaikkia kirjattava, on jo toinen kysymys. Sinänsähän diaarit toimivat kohtuullisen hyvin. Niistä saa tiedon asiakirjan olemassaolosta ja usein jo käsityksen asiasta jo asiakirjan otsikosta.

On tapauksia, joissa on voitu vedota siihen, että tämä ei ole varsinaisesti asiakirja tai että tämä ei ole käsittelyssä oleva asia, vaan viranomaisen sisäistä toimintaa. Ja sitten on tapauksia, että tietoa ei anneta, kun tietojen suojauksessa on tapahtunut tavallaan virhe. On kirjattu hankalia asioita asiakirjoihin, jotka ovat julkisia ja asioita ei vain haluttaisi julkisuuteen sen takia, että ne ovat kiusallisia.

Tietoihin pääsee yleensä käsiksi, jos tietää täsmällisesti, mitä hakee. Jonkun pitää yleensä ensin kertoa, että jostakin löytyy tarpeellinen asiakirja.

”Olemattomien asiakirjojen” sijasta viranomaiset ovat useammin vedonneet siihen, etteivät löydä pyydettyjä asiakirjoja ja ovat tästä syystä edellyttäneet toimittajilta tarkempia kuvauksia tarvitsemistaan tiedoista. Ongelmatilanteet ovatkin useimmiten aiheutuneet tietopyyntöjen liian epämääräisestä määrittelystä.

Monesti omat tietopyynnöt saattavat olla epätarkkoja tai virheellisiä tai menevät muuten pieleen. Sitten saat joko väärät tai puutteelliset

tiedot ja joudut aloittamaan koko rumban alusta. Et tajunnut, että olisi pitänyt pyytää tätä tai näillä sanoilla.

Itse en muista sellaista, että olisin selvästi huomannut, että tässä on yritetty ikään kuin pimittää jotain. Enemmänkin on ehkä ollut kyse siitä, ettei asiakirjapyynnöissä ole itse osannut määritellä tarkasti, mitä on halunnut. Tai sitten viranomaisen ei ole oikein ymmärtänyt, mitä se pyyntö tarkoittaa.

Olen ymmärtänyt, että esimerkiksi hallinto-oikeuksissa tämä diaarikäytäntö on mennyt huomattavasti vaikeammaksi kuin mitä se oli ennen. Jos haluaa tietoa jostain tapauksesta, niin pitäisi jo etukäteen tietää esimerkiksi sen diaarinumero ja keitä siinä oli asianosaisina. Normaali käytäntö esimerkiksi käräjäoikeuksien tai hovioikeuksien diaarissa on, että yhden asianosaisen nimi riittää tapauksen hakemiseksi tietokannasta.

Internet sisältää runsaasti viranomaisaineistoa ja sitä myös hyödynnetään yleisesti toimitustyössä. Puutteelliset tai vaikeasti käytettävät hakujärjestelmät ovat kuitenkin tuoneet omat vaikeutensa aineistojen järjestelmälliselle etsimiselle.

Viranomaistietoa on niin jumalattomasti, että sen oikean löytäminen on automaattisesti aika vaikeaa. Netin kautta kun löytää hyviä *saitteja* ja hakuja, voi yllättää itsensä, että hei, tällaistaikin on valmiiksi tehty. Mutta hyvin vähän loppujen lopuksi suoraan näiltä viranomaistiedon tuottajilta tulee edes sähköpostilla kysyttyä, mitä on tarjolla. Se on kyllä omaa laiskuutta. Aina edes oma mielikuvitus ei välttämättä riitä keksimään, että tämmöinenkin juttu voisi olla tuolla tiedossa.

Hirvittävän hyvinhän nykyään kaikki raportit, mietinnöt ja lausunnot löytyvät netistä. Ongelmana vain on, että viranomaisten nettisivut ovat erilaisia eikä niillä ole välttämättä kovinkaan toimivia hakujärjestelmiä. Joskus on vaikea muistaa, mikä on ikään kuin se avainsana, jolla mitään tietoa löytää.

Valtionvarainministeriöstä saan faksilla tietyin väliajoin pitkän listan siitä, mitä kaikkia asioita siellä on käsitelty. Siinä on se asian otsikko, parin lauseen selvitys, mihin se liittyy ja diaarinumero. Esimerkiksi viime viikolla bongasin sieltä parikin aihetta, jotka saattoivat olla mielenkiintoisia. Niistä oli vaikea edes nähdä, mitä ne oli, joten soitin ja pyysin diaarinumeron perusteella asiakirjat. Molemmat osoittautuivat kiinnostaviksi aiheiksi, joita on syytä seurata ja mahdollisesti uutisoida jossain vaiheessa. Tällaista tulee tehtyä harvemmin. Enempi on niin, että sieltä päin tiedotetaan, tai sitten kun pyörii ministeriön

sivuilla, niin sieltä löytää raportteja.

Kun tätä tietoa luovutetaan niin että sieltä on poistettu identifiointeja ja määrittelyjä ja yksilöllistä tietoa, niin voisi ajatella, että viranomaisten järjestelmiin voitaisiin rakentaa läpinäkyvyyttä tutkimusta ja muuta käyttöä varten. Että niistä voitaisiin jollain hyvällä tavalla poistaa ne salaiset tiedot, niin että julkisuuteen tarvittavat saataisiin entistä nopeammin.

Vaikka tietotekniikka onkin laajentunut merkittävästi viranomaisten omissa toiminnoissa, tämä ei vastaajien mukaan kuitenkaan ole merkinnyt sitä, että ulkopuolisten tiedonsaanti sinällään olisi nopeutunut tai helpottunut. Ongelmana on myös se, ettei pyydettyjä tietoja ole valmiina saatavilla, vaan viranomaisen pitäisi nähdä erikseen vaivaa niiden tuottamiseksi.

Pyydetty aineisto voi olla niin laaja, ettei viranomaisella ole resursseja hakea sitä arkistosta tai etsiminen kestäisi kauhean kauan. Muistaakseni meillä oli yksi *keissi* tässä asiassa. Siinä hallinto-oikeus totesi, että viranomaisen ei voi vedota resurssipulaansa. Vaikka sillä ei olisikaan ihmisiä etsimässä pyydettyjä aineistoja, resurssipula ei ole lainmukainen peruste olla antamatta pyydettyjä asiakirjoja.

Yhteentörmäys aikarajoissa on yksi ongelma kyllä. Vaikka konttorissa on tietokoneella rutiinihommia tekevä ihminen ja dataa käsitellään entistä tehokkaammin, niin systeemiä ei kuitenkaan ole tehty niin, että kuka tahansa yks kaks luukulle tuleva saisi haluamansa tiedon heti. Se kokonaisuus edelleenkin palvelee sitä suurta virkajärjestelmää ja koneistoa.

Valmisteilla olevat asiat

Salassapito tuntuu olevan pääasiallinen käytäntö erityisesti asioiden valmistelua koskevissa tietopyynnöissä. Viranomaisessa tehtävän erimuotoisen valmistelutyön seuranta ja tätä kautta mahdollisuus vaikuttaa tehtäviin päätöksiin on haastateltujen toimittajien mielestä kuitenkin journalistisen työn ydintä ja yksi tärkeä raportoinnin kohde. Ristiriita viranomaisten ja toimittajien välillä onkin ilmeinen, sillä viranomaiset vetoavat nimenomaan keskeneräisyyteen kun eivät halua luovuttaa asioiden valmistelua koskevia tietojaan. Keskeneräisistä asioista viranomaiset ovat halukkaita kertomaan yleensä vain käsitellyn

aikataulun ja sen, missä vaiheessa mikäkin tieto tulee julkiseksi.

Yleinen peruste on, että asiaa ei ole olemassakaan tai että se on merkityksetön tai valmisteilla. Ehkä se yleisin kuitenkin on, että asia on vielä keskeneräinen, eikä sitä tästä syystä voida tässä vaiheessa kommentoida.

Julkisuuslain uudistuksen piti lisätä valmistelun julkisuutta, mutta en tiedä, onko se nyt sitä oikeastaan lisännyt. Tämäkin on henkilöstä kiinni ja siitä, miten arka valmistelu on. Jos asia on arka, vedetään liinat kiinni eikä kerrota mitään ennen tiedotustilaisuutta. Siinä mielessä se on hassua, että valmistelu saattaa kestää vuosikausia ja tekeillä on juttu. Haluaisin edes pienen kommentin siihen, että koska asia on nyt valmistelun alla niin mitä te olette pohtineet työryhmässä, mutta välttämättä niitäkään ei suostuta antamaan.

Asioiden keskeneräisyys osoittautui viranomaisten välillä lopulta kuitenkin varsin suhteelliseksi käsitteeksi. Tiedottamisen keskeneräisistä asioista nähtiin vaihtelevan merkittävästi niin viranomaisittain kuin viranhaltijoittainkin.

Hyvä esimerkki on rikostutkinta. Välillä se menee niin, että ei me nyt tiedoteta tästä, kun tutkinta on kesken. Että me on kerrottu tästä, kun tämä alkoi ja seuraavan kerran me kerrotaan tästä, kun tänä loppuu ja tämä menee syyttäjälle. Välillä sitä juttua soitetaan suunnilleen joka päivä, että miten se tutkinta on edistynyt. Ja joka toinen päivä poliisi pitää siitä *tiekkarin*. Mikä nyt sitten on kulloinkin keskeneräistä - - -

Toisaalta toimittajat eivät välttämättä ole aina itsekään perillä asioiden valmistelusta. Tästä syystä he eivät osaa kysyä oikeita kysymyksiä oikealla hetkellä.

Keskeneräistä asioista ei ole helppoa saada tietoa. Asiat paljastuvat, jos joku haluaa pistää kapuloita rattaisiin, mutta kyllä se aika suljettua on. Uskoisin, että suomalaiset virkamiehet eivät huutele keskeneräisistä asioista. Sehän tuottaa vaikeuksia saada asioita päätökseen.

Esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen säästöt ovat velloneet tässä kaupungissa jo pitempään, oikeastaan pari, kolme vuotta, eikä mitään lopullista ratkaisua vielääkään ole saatu. Päinvastoin, ihmisiä on voitu säilyttellä ja hämmentää hyvinkin paljon, mutta ne jutut on vain pitänyt tehdä. Kannanottoja sosiaali- ja terveystoimintajalta ja keskeisiltä poliitikoilta on saatu, mutta ne ovat olleet aika ympäriryöyriä. Sitten se

on eri painoluokan uutinen kun he tietävät varmasti, mistä säästetään. Semmoinen asia tulee esille yleensä kaupunginjohtajan talousarviointifossa.

Keskeneräisistä asioista tiedottaminen ei ole viranomaisille kovinkaan aktiivista, ellei niihin liity jotakin julkista intressiä, kuten määrärahojen leikkaamista. Silloin saatetaan kertoa asioista jo hyvinkin aikaisessa valmisteluvaiheessa. Useinkaan valmisteltavista asioista ei saa tietoa, jollei joku viranomaisen sisäpiiriläinen halua ”laittaa kapuloita rattaisiin” ja koe asioiden anonyymii kertomista medialle tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Viranomaisten passiivinen tiedottaminen valmisteilla olevista asioistaan onkin johtanut usein siihen, että tilanteiden ennakoimattomuus ja viranomaisten lopulta tekemät ratkaisut yllättävät niin toimittajat kuin mediaa seuraavan yleisönkin. Poliittisesti kuumat aiheet aiheuttavat yleensä sen, että ei puhuta asiasta, vaan sen sivusta.

Kyllähän sielläkin viranomaispäässä valtaosa tiedottamisesta on sitä, että omalle työlle haluttaisiin maksimaalista julkisuutta ja kiinnostusta. Että varmasti enempi ollaan pettyneitä siihen, jos kukaan ei kysele lähetyksen tiedon perään kuin toisinpäin. Mutta onhan siellä sitten asioita, joihin liittyy hyvinkin tiukkoja salaamisperusteluita. Valmistelu ei missään nimessä saa näkyä läpi, ja tuloksetkin julkaistaan siltä osin kuin julkaistaan. **Monesti asioista tiedotetaan** vasta kun kaikki on valmista paperilla. Periaatteessa demokraattinen systeemi edellyttää, että asioihin pitää päästä puuttumaan kun niitä lähdetään suunnittelemaan. Että miten niitä hoidetaan. On hirveän vaikeaa päästä kiinni siihen, että tietäisi niistä ideoista ja hankkeista, jotka ovat vasta vireillä.

Monta kertaa törmää siihen, että asioiden valmisteluvaiheessa se tiedottaminen voisi olla aktiivisempaa. Siitähän ollaan paljon puhuttu, että viranomaispäätösten valmistelusta pitäisi paremmin tiedottaa. Aika monta kertaa on törmännyt siihen, että jos päätös tulee, se yllättää monesti. Että sellaista aktiivisempaa roolia viranomaisilta kaivattaisiin, etenkin niissä asioissa, jotka koskettavat isoa joukkoa.

Vastaavalla tavalla kuin yleensä oman toimintansa julkisuuden kohdalla myös valmisteltavissa asioissa yksittäisten viranomaisten epävarmuuden nähtiin johtuvan pitkälti omasta tiedonpuutteesta. Viranomaiset eivät osaa kovinkaan tarkasti arvioida sitä, mikä on julkista ja mikä ei ja missä mitassa ja missä vaiheessa minkäkin asian valmistelusta on mahdollista kertoa.

Myös julkisia tietoja kieltäydytään antamasta, koska viranomaisilla ei ole mitään hajua siitä, ettei niin voida toimia. Kaikkea pidetään salaisena, jos sitä ei ole erikseen määritelty julkisiksi. Esimerkiksi kuntien tarjouskilpailujen asiakirjoja on hankala saada, vaikka esimerkiksi tarjoussummat ovat julkista tietoa. Tässä tapauksessa julkisen ja salaisen tiedon erittely toimii heikosti.

Tiedonsaanti keskeneräisistä asioista riippuu jutun laajuudesta ja nimenomaan yhteiskunnallisesta merkityksellisestä, kuinka iso se juttu on. Pienikin voi olla tärkeä osa jotain isompaa, mutta silloin sen virkamiehen on vaikea käsittää jotain pientä juttua osana jotain suurempaa. Ja sen takia ne eivät välttämättä siitä pienestä palasesta halua puhua.

Julkisuuslaissa on mahdollisuus vedota siihen, että esimerkiksi jokin arvio tai laskelma on julkinen kun se on valmis käyttötarkoituksensa, vaikka varsinainen asian käsittely olisi viranomaisessa vielä kesken. Sillä perusteella olen joskus saanut jotain tietoa. Yleensä jos asia on ongelmaton, on ihan luonnollista että siitä tiedotetaan tai kerrotaan kysyttäessä.

Viranomaiset ovat vedonneet asioiden keskeneräisyyteen erityisesti työryhmien toiminnoissa. Vakiintuneen käytännön mukaa mietinnöt julkistetaan tiedotustilaisuuksissa vasta viikkoja niiden valmistumisen jälkeen. Toimittajat mielsivät tämäntapaiset tilaisuudet kuitenkin pelkäksi teatteriksi. Tällaisen menettelyn pohjalta ei ole mahdollista selvittää, millaisia keskusteluja asian tiimoilta on käyty.

Aika tiukkaa kontrollia nykyään pitävät nuo eri työryhmät, joiden työ on vielä kesken. Kukaan ei halua, varsinkaan jos siellä on erimielisyyksiä, kertoa tuloksista vain omaa kantaansa. Helposti käy niin, että suut sulkeutuvat, kunnes se päätös lähtee lausunnolle tai työ muuten julkistuu. Mielestäni olisi tärkeää voida kertoa vaihtoehtoista työryhmän työn keskellä. Esimerkiksi poliisin esitutkintalain uudistus-työryhmä on kestänyt vuoden, eikä siitä ole saatu irti mitään missään vaiheessa. Siellä on sitten kuulema erimielisyyksiä asioista, mutta faktatasolla niitä ei ole ollut hirveästi *framilla*.

Tässä olen havainnut selkeän periaatteen ainakin eduskunnan nimeämien työryhmien kohdalla. Valmisteilla oleviin asioihin ei ole tapana kommentoida mitään, ennen kuin raportti on julkinen. Esimerkiksi työryhmän puheenjohtajan kommenttien pelätään voivan vaikuttaa ryhmän jäseniin ja työryhmän päätöksiin. Työryhmät tekevät työnsä hiljaisuudessa ja tuovat kaiken kertaryminällä julkisuuteen.

Edelleenkin sanotaan, että asiasta ei anneta tietoa, koska asiasta ei ole vielä päätetty. Tietoa haluttaisiin jakaa vasta kun kokous on pidetty ja pöytäkirja allekirjoitettu. Linjani kuitenkin on, että kaikki laitetaan lehteen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. ”Näin on päätetty” – uutiset eivät palvele lukijaa.

Valmisteluasiakirjoista, jotka eivät olleet niitä koskevien tietopyyntöjen aikana vielä julkisia, on voitu saada tietoa kuitenkin suullisesti. Tämäntapainen menettely on kuitenkin vaihdellut viranomaisesta riippuen. Keskenäisistä asioista on ollut mahdollista saada tietoja ainakin jossain määrin jos toimittaja on jo ennakolta pystynyt perehtymään asioihin ja hänellä on hyvät suhteet niistä tietäviin yksittäisiin viranhaltijoihin.

Tietoa valmisteilla olevista asioista ei anneta, ellei sitä osaa itse kaivaa ja kysyä. Suullinen tiedonsaanti riippuu hyvin paljon virkamiehen asemasta ja siitä, mitä hän voi ja uskaltaa valmisteluvaiheessa sanoa. Tämä on suuri ongelma, koska asiat ovat uutisia ja yllätyksellisiä juuri valmisteluvaiheessa. Ne eivät ole sitä välttämättä enää kun päätökset on tehty ja tuotu julkisuuteen.

Riippuu keneltä kysyy ja käyttääkö nimeä sitten tiedon lähteessä. Toimittajan vikahan se yleensä on, että ei ymmärrä kysyä keskenäisistä asioista.

Jotkut viranomaiset kertovat valmisteluvaiheessa asioista, vaikka niitä ei ole vielä käsitelty kunnallisissa elimissä. Henkilösuhteilla on merkitystä. Jos tuntee oikeita ihmisiä, he voivat kertoa asioista nimettöminä.

Journalistien kokemusten mukaan poliitikot ja luottamushenkilöt ovat osoittautuneet haastatteluissa varsinaisia viranhaltijoita avoimimmiksi kertojiksi myös valmisteluun liittyvissä asioissa.

Yleensä sentyyppisen, ei-vielä-julkisen asiakirjan saaminen suoraan viranomaiselta ei ole niin helppoa. Mutta jos tietää, että siitä on kopioita liikkeellä luottamusmiehille ja jos postitusringissä on kuusi tai kymmenen, niin joku niistä sen vuotaa.

Sanoisin, että luottamusmiehet ovat paljon hövelimpiä tiedonjakajia kuin virkamiehet, joilla on siinä ehkä tiukempi linja ihan oman jakkaransa puolesta. Mutta kiistanalaisissa asioissa luottamusmiehilläkin on oma intressinsä vuotaa.

Melko huonosti niistä keskeneräisistä asioista saa tietoa. Enemmän se on sitä, että kysellään poliitikoilta, mitä asioille pitäisi tehdä. Ja sitten voi haastattaa valmistelevia virkamiehiä. He sanovat mitä sanovat, mutta jos se asia on kesken, on ymmärrettävää, että he eivät voi siitä antaa vielä lopullisia lausuntoja.

Valmistelua koskevien tietojen luovuttamatta jättämiseen tulisi journalistien mielestä puuttua myös periaatteellisesti. Kansalaisten tulisi saada tietää asioista nimenomaan valmistelun ollessa kesken, jotta heillä olisi mahdollisuus vaikuttaa tuleviin päätöksiin. Journalistit kritisoivatkin tässä mielessä suomalaisen hallinnon lähtökohtaa, jonka mukaan kansalaisille annetaan mahdollisuus osallistua viranomaisten ratkaisuihin käytävään keskusteluun vasta kun ne on tehty. Esimerkkinä *viestintäfasismista* mainittiin Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksensa aikana antama ilmoitus siitä, että hallitus tiedottaa vain tehdyistä päätöksistä.

Monissa asioissa on vähän huolestuttavaa se Vanhasen linjaus. Jos asioista ei kerrota mitään ulos ennen päättämistä, niistä on tosi asiassa liian myöhäistä ruveta keskustelemaan. Eduskunnassa ei hallituksen päätöksiä paljon enää ronklata, jos niistä ei ole mitään teknistä tai perustuslaillista ongelmaa. Kyllähän länsimaiseen demokratiaan kuuluu, että asioihin pitäisi pystyä vaikuttamaan myös silloin, kun ne eivät ole vielä valmiita.

Kun keskeneräisistä asioista on viranomaisen keskuudessa yhteisesti päätetty olla kertomatta, viranomainen joutuu menemään kuoreensa. Kaikki tämä usein vain innostaa toimittajia entistä aggressiivisempaan tiedonhankintaan.

Asiakirjoja on usein aika vaikea saada. Esimerkiksi teknisen lautakunnan esityslistoilla on silloin tällöin sellaisia salaisia asioita, joista sanotaan, että tämä ei ole julkista. Sitten sitä perustellaan sillä, että se on keskeneräistä. Silloinhan tulee viranomaistahon ja toimittajakunnan välillä skismoja, kun viranomaiset näkevät, että toimittajat kuitenkin kirjoittavat niistä. Meille on oikeastaan vain ärsyke, jos paperi on salainen. Silloin siitä tulee vielä isompi juttu.

Vastaajilla oli varsin pessimistinen käsitys valmistelujulkisuuden kehittymisestä jatkossa. Valmisteluun liittyvän erimuotoisen aineiston näh-

tiinkin jääneen tavallaan julkisuusperiaatteen katveeseen.

Tiedon ja omien uutisten saanti keskeneräisistä asioista on vaikeutunut ihan hirveästi. Asioista silloin kun ne eivät ole vielä valmiita, ei paljon huudella. Ne tulevat sitten kun niistä halutaan tiedottaa.

Keskeneräisistä asioista on tietysti vähän, tai oikeastaan aika paljon vaikeampi saada tietoa kuin jo päätetyistä. Luulen, että se on vähän niin kuin tiukentumassa, koska tietyllä tavalla yksityisetkin asiat lisääntyvät. Esimerkiksi oikeusviranomaisten harkintavalta lisääntyy.

Toisaalta toimittajat myös varsin pitkälle ymmärsivät viranomaisten tietynasteisen nihkeyden kertoa valmistelemistaan asioista. Keskeneräisistä asioista kun saattaa helposti jäädä elämään myös virheellisiä käsityksiä, jos kerrotut asiat jostakin syystä muuttuvatkin jatkossa. Lisäksi esimerkiksi rikostutkintaan liittyvien keskeneräisten asioiden kertominen saattaa heikentää viranomaisen toimintamahdollisuuksia.

Keskeneräisten asioiden penkomiseen liittyy vaikeuksia, ja ihan ymmärrettävästikin. Nämä ovat äärettömän vaikeita asioita. Pitäisi melkein aina olla lakikirja vieressä, jotta pystyisi vaatimaan sen mikä kuuluu. Joskus huomaa itsekin jälkeinpäin, että on nähnyt asiakirjan, jossa on tietoa, jonka olisi voinut saada jo aikaisemmin, jos olisi osannut itse pyytää ja tietänyt, että tuo asia oli jo julkinen silloin, vaikkei koko asiakirja ollutkaan.

Mielestäni asioilla pitää olla valmistelurauha, muuten uutisointi menee kauhean tempoilevaksi. Mutta tilanne on eri, jos kyseessä on erityäin tärkeä asia tai hanke.

Ymmärrän täysin, että niistä ei kerrota medially sinä vaiheessa, kun epäiltyjä on kateissa, heitä ei ole kuultu tai jos tiedot saattaisivat vaikuttaa tuleviin kuulusteluihin. En ole sitä mieltä, että mediassa pitää kertoa ihan kaikki heti, jos se vaarantaa tutkinnan. Olen enemmänkin hyvilläni, jos tapaus saadaan kunnolla hoidettua ja siitä kerrotaan myöhemmin.

Tiedonhankinnan ongelmatilanteet

Kyselyyn vastanneiden kommentteissa nousi esiin kolme yleisintä tiedonhankinnan ongelmatilanteiden aiheuttajaa: kunnat, poliisi ja oikeuslaitos.

Kunnissa ei ylipäätään kovin herkästi ymmärretä julkisuuslain tiedottamisvelvoitteita tai viranomaistoiminnalta edellytettyä avoimuutta. Salaisiksi on luokiteltu tietoja ja asioita, vaikka niillä ei olisi salailuperusteita. Kunnallisen päätöksenteon julkisuus ei ole ulottunut yhtiöihin, vaikka ne olisivat kaupungin kokonaan tai pääosin omistamia.

Keskeneräisistä asioista ei kunnissa ole haluttu tiedottaa. Lautakunnilla on ollut paineita salailla tekemiään päätöksiä, varsinkin jos kyse on ollut asioiden valmistelusta. Tiedonsaannin ongelmia on syntynyt etenkin tilanteissa, joissa viranomaisen on huomattu tehneen virheen. Tällaisessa tilanteessa aineistojen antamisessa vähintäänkin hidastellaan. Kunnanjohtajat saattavat haluta ”palvella” kunnanhallitusta ja pidättäytyvät kertomasta ennakolta medialle kokouksiin tulevista asioista. Ylipäätään tiedottaminen on kunnissa vahvasti keskitettyä ja säännösteltyä.

Poliisi on vedonnut usein kiireeseen ja jättänyt asioita tästä syystä kertomatta. Poliisilla ei ole myöskään aina toimivia järjestelmiä tiedottaa erikseen edes normaaleista päivystysasioista. Rikosasioiden julkisuus on kaventunut, ja tuomioistuimet saattavat salailla juttujaan pelkällä kansliapäätöksellä. Istuntoon tulevista asioista ei myöskään tiedoteta ennakoon.

Oikeusjuttuja tekävänä olen huomannut, että juttuja salataan kansliapäätöksillä, vaikka salaaminen pitäisi käsitellä ja perustella julkisesti. Salassa pidettävät päätökset oikeudessa julistetaan lähes pääsääntöisesti salaisiksi pisimmäksi mahdolliseksi ajaksi. Kirjallinen menettely rikosasioissa kaventaa julkisuutta.

Viimeisin esimerkki on Lahden maistraatti, joka aluksi kieltäytyi tasavuosia täyttäneiden nimilistojen myynnistä. Nyt olemme saaneet jo hinnat, mutta listoja ei ole vielä tullut. Aikaa on kulunut yli viisi kuukautta.

Syyttäjä tiedottaa vain haastehakemusten kautta ja katsoo tuomion kertomisen kuuluvan oikeudelle. Oikeus istuu usein niin myöhään, ettei ole puhelimitse samana päivänä tavoitettavissa. Aktuaalisuus karsii.

Käräjäoikeus ei suostu toimittamaan listaa istuntoihin tulevista asioista etukäteen esimerkiksi alkavaa viikkoa koskien. Pitäisi käydä siellä joka päivä kysymässä. Kyllä tiedot saisi, jos vain olisi aikaa ravata paikalla.

Esityslistojen lähettäminen voi ”unohtua”, samoin ylimääräisten asioiden kertominen listoja tarkistettaessa. Tiedottamisessa viivytellään

jos kyse on epämiellyttävästä asiasta.

Hallinto-oikeuteen tehtyjä valituksia kuntien päätöksistä ei välttämättä löydy jutuntekoa varten juuri halutulla hetkellä. Selityksen mukaan “paperit on lähetetty kuntaan vastinetta varten” - ja kunnassa sanotaan että ne eivät ole vielä saapuneet! Ihmetyttää, eikö niistä todella jätetä kopioita hallinto-oikeuteen paperisessa/sähköisessä muodossa. Entä jos paperit häviävät postissa? Käräjäoikeudesta on vaikea saada päätöksiä paikallislehteen. Käräjäoikeusuudistuksen jälkeen laajan alueen jutut jakautuvat sattumanvaraisesti kymmenille syyttäjille, eikä pienellä lehdellä ole resursseja laittaa toimittajaa soittamaan päivittäin tai viikoittain kymmenille ihmisille. Aikaisemmin tietyn paikkakunnan jutut olivat aina tietyllä “nimikkosyyttäjällä”. Tämän uudistuksen vuoksi käräjäjutut ovat hävinneet paikallislehdistä. Joskus kuntien lautakunnissa on merkitty joku pykälä “ei julkisuuteen” hatarin perustein.

Mitä kauempaa tietoa tarvitsee, sitä vaikeampaa sitä on löytää. Paikallishallinnon tieto löytyy yleensä helposti, mutta esimerkiksi ympäristökeskuksesta on joskus pitänyt soitella kaupungista toiseen ennen kuin tieto löytyy. Tavallista on, että mitä isompi asia, sen varmemmin tietoa saa. Viranomaisten kanssa ei enää viime vuosina ole ollut sitä ongelmaa, että asioita vaiettaisiin. Vielä 80-luvulla joitakin vastauksia ei kerta kaikkiaan saanut.

Lautakunnissa käsiteltävänä olevat asiat eivät [kunnasta riippuen] ole kovin yksityiskohtaisesti listoilla tai netissä luettavissa, vaan liitteiden takana ja useasti liitteet puuttuvat kirjeestä/netistä. Kunnissa julkista virkaa hakevien nimiä ei kerrottu jos oli pyydetty “ei julkisuuteen”, viranomainen noudattaa tätä mieluusti. Yleensä nimet kuitenkin saa, kun kertoo, että haluaa ne kaikki.

Aikoinaan meillä oli salaileva kunnanjohtaja, jota koko virasto totteli. Aineistoja sai vasta kovan ponnistelun ja tiukan väännön jälkeen. Sitteenkin joissakin asiakirjoissa saattoi olla tahallisia tai tahattomia virheitä.

Pelko yksityisyyden suojan loukkaamisesta on vastanneiden toimittajien mukaan yleisin yksittäinen perustelu viranomaisten päätöksille olla luovuttamatta toimittajien kysymiä tietoja. Aineistojen on katsottu tällöin sisältävän yksityisten ihmisten henkilökohtaisia tietoja, joita ei ole lupa kertoa ulospäin. Myös asiakirjojen erimuotoisten liiteaineistojen on tulkittu olevan automaattisesti julkisuuden ulkopuolella. Verkkojulkaisuja ei ole välttämättä pidetty sellaisena mediana, jolle tietoja kannattaa luovuttaa, varsinkaan jos sama kustantaja ei toimi myös printti-mediapuolella.

Enemmän kyseessä on periaatteettomuus. Kun tietojen pimittäminen on ennenkin onnistunut, miksei yhä vieläkin.

Ei ole mitään oikeita periaatteita. Lähtökohtana on ollut, että kunnanjohtaja päättää mitä julkaistaan ja mitä ei. Toisena lähtökohtana on, että mitään ei julkaista, ellei erityisesti kysellä tai vaikka vähän kyseltäisiinkin.

Tietojen luovuttamisen ongelmia selvitettiin kyselyssä 12 vaihtoehdoisen ongelmatilanteen kohdalla. Tilanteet liittyivät mm. epävarmuuteen tietojen julkisuudesta, asioiden keskeneräisyyteen, tietojen luovuttamisesta viranomaiselle aiheutuvaan ylimääräiseen työhön ja ylipäätään viranomaisten haluttomuuteen luovuttaa pyydettyjä tietoja tai asiakirjoja.

Tieto ei ole julkista. Yli 90 % vastaajista piti enintäänkin satunnaisena ongelmana tai täysin ongelmattomana sitä, että viranomainen ei pystyisi luovuttamaan aineistoaan sen takia, että se ei ole julkista. Tilanteen harvinaisuus viestinee siitä, että julkisuuden rajat tai ainakin julkisuusperiaatteen henki ymmärretään varsin hyvin sekä viranomaisten että toimittajien keskuudessa. Esimerkiksi ihmisten yksityisyyteen liittyvien asioiden tai keskeneräisten urakkakilpailujen julkisuuden rajoitukset ymmärretään yleisesti. Toisaalta kommentoissa nousi esiin myös se, etteivät toimittajat kovin yleisesti edes yritä hankkia tämäntapaisia tietoja juttuihinsa.

Liekö tuo edes ongelma, jos kieltö perustuu lakiin.

Itse olen kokenut, että aineiston luovuttamiseen liittyen jos en ole jollain hetkellä aineistoa saanut olen saanut riittävät perustelut.

VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1. ei lainkaan ongelma	7	26%					
2. satunnainen ongelma	18	67%					
3. varsin yleinen ongelma	2	7%					
4. erittäin yleinen ongelma	0	0%					
Yhteensä	27	100%					

Tieto ei ole julkista. Viranomainen ei oikeasti pysty luovuttamaan aineistojaan koska ne eivät olleet julkisia

Joskus näitä tulee eteen. Mutta ei se ole ongelma, jos asia ei selvästi ole joko kokonaan tai vielä julkinen

Jos tietoa ei saa, tehdään juttu jostain muusta.

Toimintabyrokratia ja sisäiset ohjeet. Viranomaisten toimintabyrokratiaa tai sisäisiä ohjeita pidettiin vähintäänkin satunnaisena tiedonsaannin ongelmana. Lähes kaikki kyselyyn vastanneet toimittajat olivat tätä mieltä. Kommenteissa tuotiin esiin yksittäisten viranomaisten mahdollisuudet tulkita vaihtelevasti samanlaisia ”epäselviä” säännöksiä. Salailun tarve tuntui vaihtelevan esimerkiksi kuntien hallinnonaloilla, joissa joudutaan toimimaan annettujen sisäisten ohjeiden mukaisesti. Epävarmuudesta kertoo viranomaisten tarve kysyä tietojen luovuttamisesta ”ensin pomolta”. Hankalissa asioissa on emmittyy tietojen luovuttamisessa, mutta näidenkin kohdalla julkisuus on riippunut pitkälti yksittäisistä viranhaltijoista. Toimittajat ovat yrittäneet selvittää ongelmista ”byrokratiaa jyräämällä”, neuvottelemalla ja lakia lukemalla. Yhtenä vaihtoehtona on ollut kysyä samoja tietoja vaihtoehtoisilta viranomaisilta.

Ongelmia oli yhdessä poliisijutussa, joka siirtyy juuri syyttäjälle. Syyttäjä ei kommentoi, koska juttu on harkinnassa. Poliisi ei puhu, koska juttu on jo syyttäjällä.

Tämä liittyy toimintaan sairaaloissa, joissa on hyvin hierarkkinen organisaatio. Siellä voidaan monessa käänneessä vedota siihen, että tiedot sisältävät salaista potilasmateriaalia tms. Tiedottaminen on keskitetty niin harvojen käsiin, että alemmilla portailta työskentelevät eivät uskalla lausua mitään saatikka luovuttaa mitään papereita, jotka sinänsä olisivat julkisia.

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	1	4%					
2.	satunnainen ongelma	15	56%					
3.	varsin yleinen ongelma	10	37%					
4.	erittäin yleinen ongelma	1	3%					
	Yhteensä	27	100%					

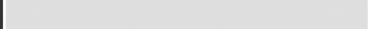

Byrokratia. Viranomaisen toimintabyrokratia tai sisäiset ohjeet estävät tietojen luovuttamisen .

Tieto on vaikea saada varsinkin, kun asioista päättäminen on mennyt lautakuntatasolle. Ainoa tiedottava on menossa, eikä tavoitettavissa. Hän ei miellä tiedottamista esimerkiksi kokouksen jälkeen osaksi kokouksen hoitamista.

Kunnallisella puolella on välillä henkeä, että pyritään antamaan niin vähän tietoja kuin mahdollista.

Kaikki eivät ole yhtä avomielisiä kuin kunnan ylin johto.

Työtaakan lisääntyminen. Se, että tietojen etsiminen ja luovuttaminen lisäävät kohtuuttomasti viranomaisten työtaakkaa, miellettiin toimittajien keskuudessa yleisesti vähintäänkin satunnaiseksi ongel-

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	3	10%					
2.	satunnainen ongelma	20	67%					
3.	varsin yleinen ongelma	7	23%					
4.	erittäin yleinen ongelma	0	0%					
	Yhteensä	30	100%					

Työtaakka. Aineistojen etsiminen ja luovuttaminen lisää kohtuuttomasti viranomaisen työtaakkaa .

maksi. Työllistämisen mielsi varsin yleiseksi ongelmaksi lähes joka neljäs vastaaja. Vaikka tiedonsaannista olikin jouduttu valittamaan, tietoja oli silti pyydettyäessä useimmiten etsitty. Ongelma miellettiin merkittäväksi varsinkin pienemmissä viranomaisyksiköissä alasta riippumatta. Työvoimavajaus näkyi etenkin lomien tai sairaustapausten kohdalla.

Viranomaiset olivat vedonneet työtaakkansa lisääntymiseen, vaikka toimittajilla itsellään ei olekaan tällaisesta tilanteesta tarkkaa kuvaa. Vastaajat itse eivät ole kokeneet aiheuttaneensa kohtuuttomasti viranomaisille lisäpaineita tietopyynnöillään.

Tätä tapahtuu kunnallisellakin puolella. Jos tietoja ei ole valmiina, niiden kaivamista eri tiedostoista ei aina viitsitä tehdä. Vedotaan kiireisiin tai siirretään puhelu toiselle virkailijalle.

Joskus aineistopyynnöt ovat sellaisia, että tarvitaan arkistojen selauksista ja tiedon kaivamista useasta eri lähteestä. Pienissä kunnissa, joissa henkilökuntaa on vähän, ylimääräisellä työllä on heti vaikutuksia

päiväohjelmaan.

Joskus tuntuu, että tietojen etsiminen “kylästyttää” viranomaista. Tämäkin riippuu aika paljon siitä, mistä välineestä otetaan yhteyttä. Kohtelu voi olla erilaista, jos soitat paikallislehdestä tai valtakunnallisesta tiedotusvälineestä.

Tietoyhteiskunnassa tiedon etsiminen ja luovuttaminen on helppoa ja nopeaa. Kieltäytyminen aiheuttaa lähes aina enemmän työtä.

Yksilöidyt tietopyynnöt. Lähes puolella vastanneista toimittajista oli varsin yksimielinen näkemys siitä, että viranomaisille osoitetut tietopyynnöt ovat olleet tarkkoja ja yksityiskohtaisia. ”Hakuammunnan” sijasta luovutuspyynnöissä on ollut pääsääntöisesti kyse yksilöidyn täsmätiedon tarpeesta. Tästä huolimatta toimittajien tekemien tietopyyntöjen kohdentamisessa olisi monen mielestä parantamisen varaa.

Joskus ei toimittajallakaan aineiston ja aiheen rajausta onnistu sitten rajataan ja täsmennetään.

Oma heikko tiedontaso toimii sensorina

Tämä voi olla oikea ongelma, johon olisi hyvä saada ohjeistusta kyseessä olevalta viranhaltijalta.

Päättävän viranomaisen tavoittamattomuus. Yllättävästi varsin yleiseksi ongelmaksi - joka kolmannen vastaajan mielestä - nähtiin yksittäisten viranhaltijoiden tavoittamattomuus silloin kun tietoa kaivataan. Erittäin yleiseksi, yleiseksi tai satunnaiseksi ongelmaksi tämän mieltä 90 % vastaajista.

Tilanne viittaa siihen, että tiedotusvelvollisuus – tai byrokratian nä-

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	12	40%					
2.	satunnainen ongelma	16	53%					
3.	varsin yleinen ongelma	2	7%					
4.	erittäin yleinen ongelma	0	0%					
	Yhteensä	30	100%					

Pyyntöjen laajuus. Tietojen luovutuspyynnöt ovat liian ylimalkaisia tai laajoja toteuttaviksi

kökulmasta paremminkin tiedotusoikeus – on viranomaisissa voimakkaasti hierarkisoitu ja keskitetty. Tämäntapainen käytäntö on omiaan heikentämään journalistista tiedonhankintaa ja tekemään viranomaisaineistosta yleisestä julkisuudesta huolimatta enemmän ”henkilökohtaisen”. Syy viranhaltijan tavoittamattomuuteen saattaa johtua sattunnaisesta tilanteesta kuten lomista tai vapaista. Kyse saattaa kuitenkin olla myös tarkoituksellisesta vetäytymisestä median ulottumattomiin, varsinkin jos aihe on julkisuuden näkökulmasta ”arka”. Erikoista on myös se, etteivät viranomaiset tunnu rakentaneen varamiesjärjestelmiä tämäntapaisten poissaolojen ja tiedonkulun varmistamisen varalta. Tilanne on johtanut useissa tapauksissa siihen, että tiedonsaanti ja jutunteko ovat vähintäänkin viivästyneet.

Lomia ja vapaapäiviä tuntuu olevan aina juuri silloin, kun tietoa tarvitsisi. Yllättävän moni tieto on yhden tai kahden henkilön takana, joita ei sitten saa kiinni. Jos tavoittaa kotinumerosta, asianomaisella ei ole yleensä asiapapereita käsille saatavilla. Murphyn laki tuntuu toimivan.

Joskus osaston päällikkö haluaa pitää kaikki langat käsissään. Varahenkilö ei uskalla ottaa vastuuta esimerkiksi lomien aikana.

Kyllähän virkamiehen joskus on tultava työpaikalleen.

Poliisilaitoksen tutkinnanjohtaja saattaa olla virtuaalihenkilö, joka on tavattavissa viikolla 54.

Myös haastatelluille toimittajille oli kertynyt kokemuksia siitä, että pyydetty tieto tai asiakirja on saattanut olla yksittäisen ”poissa” tai ”kokouksessa” olevan viranhaltijan takana. Kun asia on viranomaisessa

VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1. ei lainkaan ongelma	3	10%	<div style="width: 10%; background-color: black;"></div>				
2. satunnainen ongelma	13	43%	<div style="width: 43%; background-color: black;"></div>				
3. varsin yleinen ongelma	11	37%	<div style="width: 37%; background-color: black;"></div>				
4. erittäin yleinen ongelma	3	10%	<div style="width: 10%; background-color: black;"></div>				
Yhteensä	30	100%					

Tavoittamaton viranhaltija. Henkilö, jolla on oikeus päättää tietojen luovuttamisesta ei ole tavoitettavissa

delegoitu tälle “kadonneelle”, hänen kollegansa ei tohdi luovuttaa asiakirjaa, vaikka se olisikin julkinen.

Aina ole yksiselitteisen selvää, mistä jokin asiakirja löytyisi. Usein sen selvittämiseksi, onko tällaista tietoa edes olemassa tai onko tätä tutkittu, laskettu tai selvitetty, saattaa joutua soittamaan älyttömän moneen paikkaan. Sitten joku tietty ihminen ei ole paikalla. Se ainoa, joka tuntee sitä asiaa, on virkamatkalla siellä tai täällä. Puhelinralli voi olla melkoinen, ja lopputulos on se, että ”siitä tietää tämä ja tämä *salminen*, joka on paikalla vasta ylihuomenna.”

Monet asiakirjat ovat vain yhden ihmisen takana. Kun tämä ei ole töissä, kukaan muukaan ei luovuta tietoja.

Tiedonsaanti on ollut vaikeaa, kun on yrittänyt saada puhelimella viranhaltijoita kiinni, eikä ole lautakunnan infoa, jossa voi kysellä ja saada selitystä. Monesti ei saa ketään kiinni. Jos ei saa kiinni virkamiestä, joka vaikka tekee jotain kaavaa tai esimerkiksi vastaa vanhusten huollosta, niin sitten ei ole ketään, joka voisi asiasta kertoa.

Kaikista vaikeinta on saada näitä viranhaltijoita puhelimella kiinni varsinkin iltapäivisin. Ne eivät ole lankapuhelimen ääressä, eivätkä vastaa kännykkään kun on palavereita ja kokouksia. Joskus myös pallorellaan, että ”voi, mä en ole oikea henkilö vastaamaan, soita sille ja sille.” Ja sitten kun soittaa sille toiselle se sanoo, ettei hänkään ole oikea.

Monella on kännykkänumerot kaupungin nettisivuilla, mutta kaikilla ei. Joskus joudun kysymään niitä kaupungin vaihteesta. Edes korkeiden, päättävien virkamiesten kännykkänumeroita ei välttämättä anneta vaihteesta, ja ne voivat olla salaisiakin, vaikka ovat samalla hallinnon virkamiehiä.

Pyydettyjen tietojen luovuttamista on usein viivästyttänyt julkisuusarvion kohteena tulevien tietojen suuri määrä tai se, että julkisten ja salassa pidettävien asiakirjatietojen erottaminen toisistaan osoittautuikin tavanomaista hankalammaksi.

Asiakirjojen välitöntä tai niiden viimeistään kahden viikon kuluessa edellytettyä luovuttamista on saatettu tulkita siten, että viranomaisella olisi luovutuksille automaattisesti tällainen viive myös yksiselitteisesti julkisten asiakirjojen kohdalla. Edes selvästi julkista aineistoa on hädin tuskin luovutettu määräajassa. Aineistojen viivästyminen jo parilla päivällä voi haitata merkittävästi joidenkin juttujen tekemistä. Juttuja on jäänyt myös kokonaan toteuttamatta kun viranomaisaineistoa ei ole saatu ajoissa.

Useimmiten kyllä siinä kahdessa viikossa asiakirjan toimittavat, kun huomaavat sen olevan julkinen. Mutta onhan se raivostuttavaa, että senkin verran vetkutellaan. Muutaman kerran olen tehnyt sillä tavalla, että kun asiakirjan julkisuudesta on korkeimman hallinto-oikeuden päätös ja se menee viranomaisillekin tiedoksi, että katson, miten viranomaiset reagoivat.

Kerran oli kyse valokuvan julkisuudesta. Päätös oli, että kuva on julkinen, ja odotin sitten kaksi kuukautta, että ottavatko sieltä yhteyttä. Lopulta soitin sinne ja siellä poliisi ihmetteli, miksen ollut soittanut. Että siellä asia tavallaan oli käännetty niin, ettei oikeuden päätös velvoittanut heitä toimimaan. He vaan odottivat, että minun pitäisi toimia asiassa.

Ei se vitkastelu välttämättä aina ole tahallista, mutta jos vaikka haluaa tilastoja, niitä ei aina innosta kiljuen ryhdytä kaivelemaan, ei ainakaan toivomallamme aikataululla.

Jos teemme, tarvitsemme asiakirjan kuitenkin saman päivän aikana, ja mieluiten ennen viittä. Tietenkään viivyttely ei aina ole tahallista. Ymmärrän, että viranomaisilla on muutakin tekemistä kuin palvella toimittajia.

Tietoja on kuitenkin ollut mahdollista saada ajallaan, jos niitä on pyydetty hyvissä ajoin. Ongelman arveltiin yleensä kuitenkin ratkeavan sillä että viranomaiselle annetaan hieman lisää aikaa tietojen etsimiselle.

Käytännön ongelmanahan tietojen luovuttamisessa on tietysti se, että toimittajat haluavat tehdä sen jutun heti. Viranhaltijat joutuvat siellä toisessa päässä muokkaamaan älyttömästi omia aikataulujaan, että saisivat muodostettua sen pyydetyn tiedon. Tietohan ei aina ole valmiita asiakirjoja, vaan sitä joudutaan mahdollisesti koostamaan erikseen.

Journalisteille oli kertynyt kokemuksia myös siitä, että hidastelemalla tietojen luovuttamisessa olisi pyrittävä vaikuttamaan siihen, ettei viranomaisten toimintaan liittyvä asia tulisi toimitustyön kautta lainkaan julki.

Muutama vuosi sitten vaadin maatalousministeriöltä päätöksiä maataloustukien myöntämisestä. Oikeudenkäynnin jälkeen ministeriö siirsi päätöksenteon kunnille ja työ- ja elinkeinokeskuksiin, mielestäni ihan vain haitatakseen tietojen julkistamista. Tietojen selvittäminen oli valtava urakka, mutta se oli pakko tehdä, vaikka ministeriö arveli, että uuvun ja näännyn siinä taakassa niin pahasti, että unohdan koko jutun. Mutta siitä muodostui arvovaltakysymys, ja tiedot oli sitten haettava joka h-vetin kunnasta.

Osa viranomaista on luovuttanut pyydetty asiakirjat mieluummin tutkittaviksi vain paikan päällä, kuten omissa virastoissa sen sijaan että olisi lähettänyt niistä erikseen kopiot toimitukselle.

Vaikka pyydetty paperit olisi voitu toimittaa sähköisesti, niin vaadittiin, että jos ne haluat, ne on tultava hakemaan kirjaamosta.

Kieltäytyminen luovuttamasta pyydettyjä tietoja kuluttaa kuitenkin tarpeettomasti toimitustyön aikaa. Tietojen julkisuudesta syntyneen kiistan seurauksena suunnitellut jutut usein myös vanhenevat. Televisiojutuille omia ongelmiaan aiheuttavat vastakkaiset näkemykset viranomaisten hallussa olevan kuva- ja videomateriaalin julkisuudesta.

Useimmiten tiedon on saanut nopeasti, joskus yllättävänkin nopeasti. Sitten on yksittäistapauksia, joissa tiedon saaminen on kestänyt liian kauan. Joskus jokin asiakirja tulee auttamattoman myöhässä jutun teon kannalta, ja olen ehtinyt saada tiedon jo muualta. Mutta sitten voi puolen vuoden päästä tulla aihe, jossa se aikoinaan myöhässä tullut asiakirja palveleekin todella hyvin taustamateriaalina. Olenkin huomannut, että ”aika tavaran kaupihtee”. Varsinkin laajemmille selvitysmateriaaleille kyllä löytyy aina käyttöä, ennemmin tai myöhemmin.

Tietojen saamisessa yhdeksi pahaksi ongelmaksi mainittiinkin toimittajien omat kiireet, jotka estävät paitsi asioiden perinpohjaista penkomista myös tietojen luovuttamatta jättämisen riitauttamista. Haastatelluista toimittajista vain harvat olivat tehneet saamistaan kielteisistä luovutuspäätöksistä virallisia valituksia. Valittamisten koettiin vaativan liikaa voimavaroja, eikä niihin uskottu löytyvän ylimääräistä aikaa varsinaisen toimitustyön ohessa. Kokemusten mukaan viralliset valitukset viranomaisten epäämistä tiedoista johtavat usein pitkällisiin oikeusprosesseihin. Esimerkiksi puolen vuoden odottelu tietojen saamiseksi ei tunnu valituksia tehneiltä journalisteilta mitenkään pitkäkestoiselta. Kiireeseen vetoaminen voi olla viranomaiselle kuitenkin myös tekosyy tietojen luovuttamatta jättämiselle.

Kyse on usein siitä, että mulla on kiire ja heillä on kiire. On kuitenkin eri asia, onko kiire siellä toisessa päässä todellista. Sitähän en voi tietää, mutta silti tulee joskus sellainen olo, että noinkohan on oikeasti kiire.
Ongelmatapauksissa on tehtävä kirjallinen pyyntö ja tarvittaessa

lähteä käräjäimään. Tämä riippuu kuitenkin jutun koosta. Päivässä kiinni olevan pienen jutun takia ei viitsitä lähteä viemään asiaa tuomioistuimiin.

Hallinto-oikeusvalitusten yleisyys vaihtelee merkittävästi eri toimituksissa. Esimerkiksi Yleisradion päällikkötoimittajille valittamisesta on tullut rutiinia, kun vastaavasti heidän alaisillaan ei ole valittamisesta merkittäviä kokemuksia. Rikos- ja oikeustoimittajat ovat valittaneet myös yhdistystensä kautta. Jos pyydettyjä tietoja ei ole saatu neuvottelemalla, asiasta on voitu valittaa ihan periaatteen vuoksi, vaikka tietojen uutisarvo häviäisikin ennen oikeusratkaisun saamista. Valituksia on tehty muun muassa maataloustukien saajista, oikeudenkäyntien salaiseksi julistamisista, ilmailuhallinnon läheltä piti –tilanteiden raporteista, eduskunnan puhemiehen ajopäiväkirjoista ja Suomen Pankin tilojen käytöstä.

Silloin kun tämä nykyinen julkisuuslaki tuli voimaan, tehtailin valituksia oikein kunnolla saadakseni paitsi itselleni, myös muille selväksi, missä julkisuuden rajoja oikein on. Saimme aikaisesti korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen kautta tiettyjä pelisääntöjä ja oikeustapauksia, joihin voidaan vedota aineistojen hankkimisessa myös jatkossa.

Vastikään halusin selvittää ”läheltä piti tilanteet” -ilmailualalta. Halusin tapaukset riviin, jotta voisimme katsoa, mitä sieltä löytyy. Materiaalin ilmoitettiin kuitenkin olevan salaista. Vedottiin ilmailulakiin ja kaikkeen mahdolliseen. Viranomaisen vastaus, että missään tapauksessa näitä tietoja ei saa julkistaa, tuli ihan lonkalta. Tällä turvattaisiin se, että jatkossakin viranomainen saa tietoja omilta asiakkailtaan eli jos tietoja tulisi julkisuuteen, estyisi viranomaistoiminta. Kun sitten tutustuin lakipykäliin, joihin he vetosivat, siellä ei puhuttu tällaisesta asiasta mitään. Nehän oli aivan eri juttuja.

Olemme jotenkin radikalisoituneet. Jos kuulen, että jotakin tietoa ei ole saatu, niin kyllähän minä kirjoittelen näitä valituksia. Se on kuitenkin hirveen yksinkertaista ja helppoa. Eihän se paljon vaadi jos käyttää vain normaalia maalaisjärkeä.

Silloin jos tietoja ei saa kyse on lähinnä periaatteellisesta valittamisesta. Sillä voi olla vaikutusta oman työn helpottamiseksi, jos se voiteaan. Ainahan niitä ei voiteta, vaan joskus tulee myös köniin.

Toimittajat eivät välttämättä tee virallisia valituksia tietojen saatat-

ta jäämisestä, koska haluavat säilyttää hyvät suhteet viranomaisiin ja yksittäisiin viranhaltijoihin. Näin menetellen viranomaisilta uskotaan saatavan jatkossa edes joitakin muita tietoja.

Toimittajien kiireestä ja laiskuudesta johtuu, ettemme ole peränneet kaikkea mitä olisi oikeus saada. Tilanne varmaan paranee vasta kun virkamieskaarti nuortuu ja muuttuu myönteisemmäksi julkisuuden suhteen.

Aikarajoissa on ollut ongelmia, ja tietopyyntöjen perään on saanut soitella. Jos aineisto ei ole tulenarkaa, viranomainen ei koe, että tietojen lähettämällä olisi kiire. Varsinkin Supo pyrkii torjumaan saamansa asiakirjapyynnöt mahdollisimman elegantisti.

Julkisuuden epävarmuus. Viranomaisten epävarmuus hallinnoimien aineistojen julkisuudesta on kyselyyn vastanneiden toimittajien mukaan enemmän satunnainen kun yleinen ongelma, mutta ongelma kuitenkin yli 80 %:n mielestä. Syyksi vastaajat arvelivat yksittäisten viranhaltijoiden pelon oman virkansa ja työpaikkansa puolesta jos he luovuttavat ei-julkista aineistoa. Etenkin uudet työntekijät tuntuvat pelaavan ongelmallisissa luovutustilanteissa varman päälle ja kieltäytyvät tietojen luovuttamisesta. Usein tilanteista on selvitty sillä, että aineiston julkisuus on pyydetty selvittämään erikseen viranomaisen sisällä ja toimittaja on jäänyt odottelemaan tietopyyntönsä ratkaisua. Varsinkin kuntien toimintojen yhtiöittämisten on nähty hankaloittaneen kunnallisten aineistojen julkisuusarviointia. Toisaalta mahdolliset asiakirja-kohtaiset tai metatietoihin kirjatut salattavuusmerkinnät nopeuttavat asiakirjojen julkisuuden arviointia.

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	5	17%					
2.	satunnainen ongelma	16	53%					
3.	varsin yleinen ongelma	8	27%					
4.	erittäin yleinen ongelma	1	3%					
	Yhteensä	30	100%					

Epävarma julkisuus. Viranomainen ei ole varma siitä, onko pyydetty aineisto julkista vai ei, eikä luovuta sitä tästä syystä

Pitää mennä hierarkiassa pykälä tai kaksi ylöspäin, jos joku sihteerillä alkaa miettiä, voisiko paperia antaa vai ei.

Epävarmoissa tilanteissa aineistoa ei yleensä luovuteta, vaikka toimittaja pystyisikin perustelevaan, miksi aineisto on luovutettava

Luetaan taas lakia.

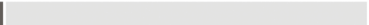

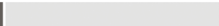

Joskus selitetään näin, mutta kun asia tarkistetaan, tiedot saadaan.

Asioiden keskeneräisyys. Selkeä vastaajien enemmistö (90 %) piti tiedusteltujen asioiden valmisteluvaihetta syynä siihen, etteivät viranomaiset olleet halukkaita luovuttamaan pyydettyjä tietoja. Muutama vastaaja piti tilannetta jota erittäin yleisenä ongelmana. Toimittajien kommenttien perusteella asioiden ja valmistelun keskeneräisyyteen tunnutaan vedottavan varsin usein. Valmistelun käynnistynyttä asiakirjaa ei haluta luovuttaa, mutta jotakin yleisempää valmisteilla olevasta asiasta on kuitenkin voitu kertoa. Journalistit toivat kommentteissaan esiin myös sen, että heidän voimansa kuluvat pitkälti päätösten uutiointiin, eikä valmisteltavista asioista usein edes ehditä kysellä. Joskus tietoa valmistelusta on saatu, mutta sillä ehdolla, ettei sitä julkaista. Asian seuranta saattaa tällöin unohtua kokonaan.

Yleensä vain johtavat viranomaiset uskaltavat kertomaan keskeneräisistä asioista omalla nimellään.

Joskus asia on keskeneräinen eikä sitä voi siksi luovuttaa. Aika hoitaa kuitenkin tämänkin asian eli jossain vaiheessa tietoa on käytettävissä. Monista asioista voi tehdä jutun, vaikka ne olisivatkin keskeneräisiäkin. Ne ovat juttuja, joita seurataan vaihe vaiheelta.

Tähän törmää poliisiasioissa sekä lakia valmistelevien virkamiesten

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	3	10%					
2.	satunnainen ongelma	14	47%					
3.	varsin yleinen ongelma	10	33%					
4.	erittäin yleinen ongelma	3	10%					
	Yhteensä	30	100%					

Keskeneräinen aineisto. Viranomaisella käsiteltävänä oleva asia on keskeneräinen tai vasta valmisteltavana, eikä tietoja siitä voida tästä syystä luovuttaa

työryhmissä.

Tähän viitataan usein. Itsellä pitäisi olla tarkat tiedot osata vaatia kuitenkin julkista aineistoa.

Tietoja valmisteltavana olevista asioista tihkuu usein toimittajille jo varhaisessa vaiheessa. Asiasta ei ole kuitenkaan muuta kerrottavaa kuin että tällaista ja tällaista asiaa valmistellaan. Melkein kaikki konkreettiset faktat puuttuvat.

Julkisen ja yksityisen aineiston epäselvyys. Toimittajilla tuntuu olevan varsin tarkka käsitys siitä, mikä viranomaisten toiminnassa tai hallinnoimassa aineistossa on tai minkä ainakin pitäisi olla julkista ja mikä taas kuuluu yksityisyyden piiriin. Vain muutama vastaaja oli kokenut

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	13	43%					
2.	satunnainen ongelma	13	44%					
3.	varsin yleinen ongelma	3	10%					
4.	erittäin yleinen ongelma	1	3%					
	Yhteensä	30	100%					

Yksityinen aineisto. Pyydetty tiedot eivät ole julkista viranomaisaineistoa vaan yksityisiä asioita

tämäntapaisen rajanvedon epäselväksi oman tietopyyntönsä kohdalla. Ongelmallisiksi tapauksiksi tietojen hankinnassa mainittiin viranhaltijoiden irtisanomiset ja sairauslomat ja niistä aiheutuvat sisäiset järjestelyt.

Tavallisten ihmisten yksityiset asiat eivät yleensä kiinnosta. Julkkikset tulevat kyllä itse esille.

Tällaisia tietoja ei pyydetä, ei ainakaan viranomaiselta.

Jos ne ovat yksityisiä asioita, ne ovat yksityisiä.

Yksityinen on yksityistä, selvä se.

Nämä karsimme jo juttujen ideointivaiheessa.

Ainakin meillä toimitus on tiennyt, mitä kannattaa kysyä.

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	10	33%					
2.	satunnainen ongelma	17	57%					
3.	varsin yleinen ongelma	3	10%					
4.	erittäin yleinen ongelma	0	0%					
	Yhteensä	30	100%					

Tietojen erottelminen. Viranomaiselle on mahdotonta tai työlästä erottaa toisistaan julkisia ja salaisia tietoja asiakirjassa

Julkisen ja salassa pidettävän aineiston erottaminen toisistaan.

Julkisen ja ei-julkisen aineiston erottamista toisistaan ei voida vastaa-
jien mukaan pitää verukkeena tietojen luovuttamatta jättämiselle. Ns.
”saastutustekniikka ei ole myöskään aiheuttanut laajempia ongelmia
ainakaan tähän kyselyyn osallistuneille toimittajille. Viranomaiset tun-
tuvat pystyvän erottamaan julkisuusasteeltaan erimuotoiset aineistot
jo asiakirjojen laatimisvaiheessa. Käytännössä viranomaiset ovat ve-
donneet ”seka-aineiston” luovuttamisesta aiheutuviin ongelmiin enin-
tään satunnaisesti. Rajanveto on ollut helppoa varsinkin yksityishen-
kilöitä koskevien tietojen julkisuustulkinnoissa. Toisaalta toimittajat
eivät välttämättä ole aina ymmärtäneet, miksi jokin osa asiakirjasta on
haluttu salata. Salassapitosäännösten ymmärtämisen ja asiantuntevan
tulkinnan ei katsottu kuuluvan yleisesti ainakaan kaikkien viranomais-
ten toimenkuvaan.

En koe että on ollut ongelma. Yleensä tiedotusvastuussa olevat viran-
omaiset tietävät, mikä on salaista ja mikä julkista.

Mitään ei tarvitse keksiä itse. Laitkin ovat olemassa.

Viranomaisten kielteinen suhtautuminen julkisuuteen. Vain rei-
lu neljännes vastanneista toimittajista ei pitänyt lainkaan ongelmana
viranomaisten kielteistä suhtautumista itseään koskevan tai omaan
toimintaansa liittyvän tiedon luovuttamista kohtaan. Miltei puolet
vastaajista piti sitä satunnaisena ongelmana ja lähes kolmannes varsin
yleisenä tai erittäin yleisenä ongelmana. Lähtökohtaisesti viranomaisten
tiedotusasenne vaikutti journalistien tekemien arvioiden valossa
varsin nihkeältä julkisuuslaista ja sen velvoitteista huolimatta. Tämän-
tapaisen tiedonsaannin merkitystä korostaa se, että tiedot mahdollis-

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	ei lainkaan ongelma	8	27%					
2.	satunnainen ongelma	13	43%					
3.	varsin yleinen ongelma	8	27%					
4.	erittäin yleinen ongelma	1	3%					
	Yhteensä	30	100%					

Omat tiedot. Viranomainen suhtautuu yleensä kielteisesti itseään koskevan tiedon luovuttamista kohtaan

taisivat viranomaistoiminnan kritiikin ja julkisen arvioinnin. Ongelma nähtiin varsin yleiseksi varsinkin kunnallisissa lautakunnissa. Erityisesti viranhaltijoiden palkkakyselyt on koettu välillä vaikeiksi.

Ei varsinaisesti kielteisesti, muttei kovin hanakastikaan - ei varsinkaan, jos tieto on sävyltään vähemmän mairittelevaa.

Tällaiset tiedot eivät kuulemma kuulu muille.

Media mielletään hyvin äkkiä tiedotuskumppaniksi eikä itsenäiseksi toimijaksi. Tämä korostuu esimerkiksi maaseudun kunnalliselämässä.

Riippuu viranomaisesta. Tarpeeksi korkealta kun pyytää, niin yleensä homma hoituu.

Minulta on kysytty, kuinka minä kehtaan pyytää tietoa poliisilaitokselta.

Toimittajan roolin vaikutus tietojen luovuttamiseen. Toimittajan rooli tietojen pyytäjänä ja tavoite niiden kertomiseksi laajemmalle yleisölle tuntuu olevan erityisen merkittävä journalistisen tiedonhankinnan ongelma. Peräti kolme neljästä vastaajasta piti sitä satunnaisena ja reilu kymmenes varsin yleisenä ongelmana.

Ongelman yleistä merkitystä korostaa se, että kansalaiset saavat tietoa viranomaisten toimista nimenomaan median kautta. Viranomaistoiminnan asianmukaisuuden valvonta konkretisoituu näin nimenomaan toimittajien tekemien juttujen pohjalta. Toisaalta toimittajien tekemien tietopyyntöjen kautta viranomaiset tietävät itsekkin pääsevänsä tai joutuvansa merkittävän mediajulkisuuden ja arvioinnin kohteeksi. Itselle ikävien tietojen kohdalla ne voivat joutua voimakkaan kielteisen arvostelun kohteeksi. Kommentteissa tuotiin esiin erityiset ”toimittaja-aller-

VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1. ei lainkaan ongelma	20	67%					
2. satunnainen ongelma	10	33%					
3. varsin yleinen ongelma	0	0%					
4. erittäin yleinen ongelma	0	0%					
Yhteensä	30	100%					

Tietopyynnön hinta. Viranomaisen on hinnoitellut pyydyt tiedot (luovuttamisesta aiheutuvan ylimääräisen työnsä) toimituksellemme liian kalliiksi

kautta. Ilmatieteen laitos, mikäli sitä voi pitää viranomaisena tässä tapauksessa, hinnoittelee päivystävän meteorologinsa palvelupuhelut huikeiksi. Myös ajoneuvohallintokeskuksen kanssa tulee tuskiteltua. **Ylivoimaisen kalliiksi nuokaan** eivät käy, mutta ihmetyttää...

HS ostaa kyllä tärkeät tiedot, maksoi mitä maksoi.

Tiedot on harvoin varustettu hintalapulla. Tapauksessamme koskee lähinnä kaupparekisteriä. Verohallinto ja tilastokeskus ovat hinnoitelleet tietonsa, eikä omaa tilausta ole osannut perustiedon puutteen vuoksi edes palastella oikean kokoiseksi.

Kopionippu saattaa kustantaa joskus 3-7 euroa, mutta yleensä kopiot ovat olleet ilmaisia. Aikoinaan maksoi yhden kunnan sivistys- tai opetustoimesta tehty selvitys kopiaina yli 300 markkaa. Mutta yhteydenotto silloiseen Sanomalehtimiesliittoon pudotti hinnan nolnaan. Ennättivät lähettää selvityksensä postiennakkolla!

Haastatelluille toimittajille oli kertynyt vaihtelevia kokemuksia luovutettujen asiakirjojen maksullisuudesta. Osa kertoi saaneensa asiakirjakopioita maksutta, toiset olivat joutuneet maksamaan niistä vähintäänkin materiaalikustannukset. Joskus viranomaiset olivat laskuttaneet myös asiakirjojen kopiointiin kuluneesta työajastaan. Pääsääntöisesti luovutetut aineistot ovat kuitenkin olleet maksuttomia. Jopa tuhansivuisia esitutkinta-aineistoja on saatettu toimittaa medialle ilman erillistä korvausta.

Asiakirjakopioiden hinnoittelu tuntuukin haastateltavien mukaan vaihtelevan melkoisesti eri viranomaisten välillä. Osa toimittajista piti maksuja kohtuullisina, mutta osa näki ne mielivaltaisiksi maksujen kohotessa useisiin tuhansiin euroihin. Oma hinnoittelunsa koskee rekis-

teritietojen luovuttamista. Varsinkin viranomaisten tietokantojen yli-
pidon ulkoistaminen on nostanut tietojen luovuttamisen hintoja.

Itselläni on näppituntuma, että ylihinnointelua on ollut. Vaihtelu on
ihan hirveän suurta. Asiakirjakopioita on saattanut saada jopa ilmai-
seksi, kun juttelee mukavia toimistohenkilökunnan kanssa.

Joskus olen jostakin joutunut maksamaan, mutta en pitkään aikaan,
Takavuosina muistaakseni pyysivät muodollisen maksun. Mielestäni
summat ovat olleet kohtuuden rajoissa.

Jotkut viranomaiset voivat laskuttaa asiakirjoista paljonkin. Jos teki-
simme enemmän tutkivaa journalismia, hinta voisi olla suurempikin
ongelma.

Ennen julkisuuslain uudistamista hinnoittelu oli vieläkin mielival-
taisempaa, nyt ovat onneksi hinnastot olemassa. Lisäksi on olemassa
ennakkopäätös siitä, mikä on kohtuullinen hinta. Hinnan takia ei ole
tarvinnut jättää juttuja tekemättä.

Minusta esimerkiksi se saamani paperiläjä oli ihan kohtuuttomasti
hinnoiteltu siitäkin huolimatta, että tietoja oli pitänyt haravoida ka-
saan eri tullipiireistä. Jos asiakirjat maksavat satoja euroja, eikä niitä
ole kuin muutaman kymmenen sivua, niin se on paljon.

Asiakirjakopioiden maksukäytännöt koettiin usein epäselviksi. Mo-
nelle toimittajalle oli jäänyt hämärän peittoon, mikä on oikeutettua las-
kuttamista kopioista ja mikä ei. Neuvottelemalla on voitu kuitenkin sel-
keyttää hinnoittelua ja alentaa alunperin ilmoitettua hintaa.

Muistan kuulleeni, että joskus on pyydetty ihan kohtuuttomia summia.
Niitä on perusteltu sillä, että kopiointiin on joku joutunut käyttämään
työaikaansa. Se olisi vienyt niin ja niin monta työpäivää. Onneksi aika
harvoin on asiassa käyty jumittamaan. Siellä sitten missä niin tapahtuu,
keksitään kaikenlaista hinnoista ja kopioista lähtien.

Emme maksaneet senttiäkään niille, jotka eivät meille etukäteen ker-
toneet, että tietojen luovuttaminen maksaa ja jotka vain lähettivät pyy-
tämämme tiedot. Ongelma oli käytännössä aika suuri, kun jouduimme
riitelemään satojen kuntien kanssa maksuista ja osa kunnista vei väit-
tämänsä saatavat sitten perintään. Sitten piti keskustella perintäorgani-
saation kanssa. Siellä oli fiksuja ihmisiä, jotka päättivät, etteivät ota niitä
perittäväkseen.

En muista, mitä maataloustuen selvittäminen maksoi, mutta sen muis-
tan, että sain tiedot kymmenessä minuutissa ja siitä veloitettiin kahden
tunnin työ. Se oli todellakin liikaa. Kansallisarkistosta olen hankkinut jo-

tain tietoja ja siellä hinta oli muistaakseni postitusmaksu plus kymppi. **Kohdallani ainoa tällainen** tilanne, missä viranomainen kieltäytyi antamasta tietoa, oli tämä maataloustukiasia. En muista, vedottiinko siinä kiireeseen ja vaivaan vai siihen, että tietoja ei tarvitse antaa. Lopuksi vedottiin siihen, että tiedot maksavat. Ja sieltä tulikin lasku. Otin taas yhteyttä hallintopäällikköön, joka sanoi, ettei tarvitse maksaa. Näköjään rokotetaan vielä rahallisesti siitä, kun ”täytyy tällaista kaivaa”.

Toimitukset ovat valmiita maksamaan haluamistaan viranomaisaineistoista maltillisia summia. Suurempien aineistojen suhteen hinnoittelu voi kuitenkin olla kynnyskysymys jutun toteuttamiselle. Vähemmän hyödyllisiä aineistoja ei välttämättä hankita, jos niiden käytön arvioidaan jäävän vähäiseksi.

Maksut ovat välillä hirvittäviä. Tällöin täytyy harkita, onko jutun tekeminen sen arvoista. Asia saatetaan jättää sikseen jos tietojen kopioiminen vie paljon työaikaa eikä jutun syntyminen ole varmaa. Isoissa jutuissa maksut maksetaan, ja laskusta valitetaan sitten vaikka jälkikäteen.

Suuremmissa mediataloissa edes korkea hinta ei ole estänyt tärkeän tiedon hankkimista. Toimittajat eivät välttämättä ole edes kiinnittäneet huomiota maksuihin, koska eivät maksa niitä itse. Monella toimituksella on viranomaisen kirjaamossa oma tili, josta tehtyjen tilausten maksut kulkeutuvat automaattisesti.

En ole joutunut maksamaan liikaa, tai enhän minä niitä itse maksa, vaan Yleisradio. Sekin on tavallaan hauskaa, että monesti viimeinen, mihin ne yrittävät vedota siinä, ettei tietoja tarvitsisi antaa, on että ”tämä tulee tosi kalliiksi” tai ”tämä kyllä maksaa”. Kun sanon, että ei se haittaa, totta kai me maksetaan, niiltä menee se viimeinenkin keino.

Pakko myöntää, että en ole juuri välittänyt asiakirjojen hinnoista, enkä ole niistä kovin hyvin edes perillä. Maksut ovat aina menneet laskutuksella suoraan kirjanpito-osastolle. Periaate on, että pyydän asiakirjoista vain sellaisen osan, jota tarvitsen. Kalliita, isoja pinoja sisältäviä asiakirjoja, kuten laajoja esitutkinta-aineistoja, tulee loppujen lopuksi pyydettyä hyvin harvoin. Silloin on kyseessä niin iso tapaus, että on itsestään selvää, että tiedonsaanti siitä ei voi olla muutamasta sadasta eurosta kiinni.

Jos jotain aletaan penkoa toden teolla, niin se ei menoeränä tunnu

niin kovin suurelta. Jos asiakirjoille tulee kova hintalappu, niin sanon, että haluan ne silti.

Varsinkin massiivisten oikeudenkäyntiaineistojen kohdalla toimitukset ovat joutuneet tyytymään varsinaisten viranomaisasiakirjojen sijasta viranomaisen erikseen laatimiin tiivistelmiin. Toimittajat ovat voineet myös käydä viranomaisen tiloissa selaamassa maksutta joitakin asiakirjoja, kuten esitutkinta-aineistoja. Toimituksille ei ole kuitenkaan aina varattu viranomaisaineistoista maksuttomia lukukappaleita.

Kullekin aaneloselle on pantu hintalappu. Hyvä esimerkki oli tämä surullinen Jokelan tapaus, josta keskusrikospoliisi piti tiedotustilaisuuden Vantaalla. He kysyivät etukäteen medioilta, haluatteko itsellenne materiaalin, joka oli siis julkinen. Se oli aika kallis paketti, jotakin parisensataa euroa. He laskuttivat kopioinnin fyysisestä työstä ja olivat määritelleet hinnan kullekin aaneloselle. Olen kokenut sen niin, että laskutus tapahtuu sillä tavalla, että hinta määritellään materiaalille, ei tiedolle.

Kun tietoja ei luovuteta

Haastatellut toimittajat olivat saaneet viranomaisilta hyvinkin monenlaisia selityksiä sille, miksei pyydettyjä tietoja ole ollut heille mahdollista antaa. Useimmiten viranomaiset olivat vedonneet valmistelun kesken-eräisyyteen, liikesalaisuuteen tai tietojen salailuolettamaan. Perusteluina on esitetty myös, että asiaa ei vain haluta vielä julki tai että tiedot pitäisi antaa yhtä aikaa kaikille medioille. Vastaavanlaisia selityksiä ovat olleet ”tieto ei ole julkista”, ”tämä [tietojen luovuttaminen] ei meillä ole käytäntönä”, ”ei ole resurssija parantaa tiedottamista” tai ”papereita ei löydy”. Myös viranomaisten omien kiireiden on sanottu olleen esteenä pyydettyjen tietojen luovuttamiselle. Usein luovuttamatta jättämistä ei perusteltu lainkaan.

Esimerkiksi julkista virkaa hakenut henkilö ei halunnut nimeään julkisuuteen. Vaikka vetosin hallintomenettelylakiin, tietoa ei annettu. Sanoin virkamiehelle, että hän rikkoo näin lakia. Siihen hän vastasi, että niin rikon... Kyseinen henkilö todennäköisesti uskoi, etten jaksaa lähteä prosessoimaan näin pienestä asiasta. Enkä jaksanutkaan...

Kieltäytymistä perusteltiin aluksi jopa lehdistön epäluotettavuudella! Myöhemmin nousivat esille rekisterilainsäädäntö sekä yksilön suoja. **Muutos tapahtui vajaan** kaksi vuotta sitten Kuntaliiton yleiskirjeen tullessa kuntiin. Yleiskirje koski tietojen luovuttamista markkinointitarkoituksiin. Kyseisen kunnan viranomaisen tulkitsi, että toimittajakin tekee työssään suoramarkkinointia.

Käräjäoikeuden laamanni totesi, ettei heillä ole tällaista velvollisuutta. Sitä paitsi siihen meni kamalasti aikaa, kun tiedot pitäisi sitten laittaa sataan tiedotusvälineeseen.

Vedottu unohtamiseen tai vähätelty asiaa. Selitetty harmeja, jotka epämieluisan asian julkistamisesta seuraavat

Vedotaan yksityisyyden suojaan tai asian keskeneräisyyteen. Jopa siihen on vedottu, että lautakunnan kokouspöytäkirjat laaditaan niin huonosti, ettei niistä ymmärrä, joten mitä niitä uutisoimaan.

“Keskenäisistä asioista ei ole syytä kertoa medialle”.

Ei perusteltu lainkaan. Todettiin vain “että enpäs anna”, kun kyselin yhden valtuustoretken asiakirjoja.

Yhä useampi julkinen asiakirja on olemassa vain konekielisessä muodossa. Tällöin sen luovuttaminen on täysin laillisesti viranomaisen mielivallan varassa.

Kyselyyn vastanneet toimittajat olivat yrittäneet useilla eri tavoilla saada haltuunsa pyytämäänsä tietoja tai asiakirjoja, joita viranomaiset ovat pantanneet. Asiasta on yritetty neuvotella tai on vedottu julkisuuslakiin, hallintomenettelylakiin ja viranomaisen velvoitteeseen toimia tasapuolisesti eri puolilla maata. Puuttuneita asiakirjoja on saatettu tivata myöhemmin toisen viranhaltijan kautta. Vetoavuksi on etsitty oman toimituksen esimiehiä, viranhaltijan omia esimiehiä ja Journalistiliiton lakimiehiä.

Varsinainen asian riittättäminen tietojen saamiseksi on ollut vastaajien keskuudessa harvinaista. Tietojen panttaaminen onkin johtanut usein siihen, että juttu on jäänyt kokonaan tekemättä. Tätä useammin vastaajat kertoivat kuitenkin toteuttaneensa juttunsa vaihtoehtoisten lähteiden avulla. Julkaiseminen on kuitenkin usein myöhentynyt alun perin suunnitellusta ajankohdasta.

Asiaan on pitänyt palata seuraavana päivänä tai ehkä vielä myöhemmin. Joskus juttu on jäänyt tekemättä, jos aihe on ollut vähäinen, eikä tieto ole kulkenut riittävän nopeasti. En ole törmännyt tapauksiin, jossa julkista asiakirjaa olisi kokonaan kielletty antamasta.

Tietoa on kaivettu esille, jos ei muuten, niin kiertotietä. Juttu on voinut saada lisäulottuvuutta ja sen myötä kohentua.

Olen vedonnut ylempään virkatasoon tai hakenut puhtia omalta esimieheltä. Tarvittaessa on tehty juttu siitä, miksei halutunlaista juttua ole pystytty tekemään

Olen ottanut yhteyttä ko. viranomaiseen, viitannut julkisuuslakiin ja vaatinut kirjallisesti vastausta, minkä pykälän perusteella asia on salainen tai siitä ei anneta tietoa. Jos se ei ole auttanut, olen soittanut viranomaisen esimiehelle ja kysynyt, onko menetelty oikein. Pari kertaa kunnan virkamies on kieltäytynyt antamasta jostain päätöksestä tarkempia tietoja, *esimerkiksi päätöksen liitteitä, joissa on tärkeitä taustatietoja* puhelimitse. Tällöin olen käynyt lukemassa pöytäkirjat paikan päällä virastossa. Jutut on julkaistu muodossa tai toisessa.

Yleensä olen yrittänyt uudelleen tai hakenut muualta tietoa, mutta monesti asia on jäänyt myös kesken käsittelyn ja uutinen tekemättä. Riitauttaminen ja oikeuden hakeminen muualta on turhaa, koska nihkeä virkamies muuttuu siitä vieläkin nihkeämmäksi. Puhelimen saa kiinni ja tiedottamisohjeet tiukoiksi.

Yleensä olen pyytänyt sitkeästi tietoja ja siirtänyt jutun vaikka seuraavaan lehteen, jos aineistoa ei ole ollut saatavilla. Joskus juttu on ehtinyt "vanhentua" tietoja odotellessa.

Tietojen perääminen on ollut työlästä ja vienyt liian paljon aikaa. Aihe on jäänyt sivuun.

Olen kiertänyt tilanteen henkilöiltä saamillani tiedoilla.

Yleensä juttu on vain viivästynyt, jos edes sitä. Nykyään on pikemminkin niin, että juttu viivästyy tiedonpaljouden vuoksi, kun kaikki pitää käydä läpi.

Rekisteritietojen luovuttaminen

Viranomaiset tallentavat ylläpitämiinsä rekistereihin ja tietokantoihin hyvinkin runsaasti erilaista ja erimuotoista informaatiota, jolla on usein myös journalistista mielenkiintoa. Viranomaisrekisterien hyödyntäminen tiedonhankinnassa ja jutunteossa osoittautui kuitenkin varsin harvinaiseksi haastatelluille journalisteille. Mainittavampia kokemuksia oli kertynyt vain joillekin. Toimitusten omat, itse ylläpidettävät tietokannat tuntuvat olevan toimitustyössä tätäkin harvinaisempia.

Toimitustyössä hyödynnettävistä viranomaisrekisteristä mainittiin mm. valtioneuvoston hankerekisteri, autorekisterikeskuksen ajoneuvorekisteri, verottajan tietokannat, yhdistys- ja yritysrekisteri, ylioppilastutkintorekisteri, maataloustukitietokannat, arvopaperikeskuksen omistusrekisteri ja luottoyhtiöiden maksuhäiriörekisterit

Vaikka julkisuuslaki ei erottele tietojen luovuttamisessa niiden tallennusmuotoa, sähköisessä muodossa olevien rekisteri- ja muiden tietojen luovuttamisessa tuntuu olevan edelleenkin enemmän ongelmia kuin perinteisten paperisten asiakirjojen luovuttamisessa.

Suomi on johtava tietoyhteiskunta maailmassa. Siihen nähden tietoja saa heikosti sähköisesti. Esimerkiksi oikeudenkäyntien pöytäkirjat ja ulosottorekisterit löytyvät vain paperisina. Näissä tapauksissa ei riidellä niinkään asioiden julkisuudesta vaan muodosta, jossa tieto luovutetaan.

Tullin osalta oli kerran case, jossa selvitin, mitkä yritykset olivat käyneet kauppaa Myanmarin kanssa. Rekisteritietojen luovuttamisessa oli tietynlaisia vetkutteluyrityksiä tai sitten se ehkä liittyi siihen, että homma oli työlästä ja edellytti tietokoneajoja. Ensin tuntui, että tietoa oli saatavilla vain yleisellä maiden välisellä tasolla, esimerkiksi kuinka paljon Myanmarista on tuotu Suomeen tavaraa. Kun sitten halusin tietoa yksityiskohtaisemmin tavaraerittäin, eli minkä tyyppistä tavaraa sieltä on tuotu, niin se kesti jonkin aikaa. Tietoja pystyi saamaan, mutta se tosin maksoi sen verran, että piti omassa talossa selvittää, että maksetaanko siitä vai ei.

Eriytyisen ongelmalliselta on vaikuttanut tietokantatietojen hankkiminen massamuotoisesti. Osa haastatelluista oli pyytänyt viranomaisilta rekisteritietoja sähköisesti ja massana, tässä kuitenkin onnistumatta. Kokonaisten rekisteriaineistojen sijasta toimituksille oli etsitty ja poimittu yksitellen toimittajien kaipaamia rekisteritietoja.

Jossakin määrin viranomaiset tarjoavat internetissä sähköisessä muodossa olevaa tilastoaineistoaan. Omaaloitteisesti tuotetun tiedotusaineiston ohella viranomaiset voivat tuottaa tai luovuttaa tietoja niitä tarvitseville myös erillisistä tilauksista. Kyse voi olla esimerkiksi usean eri rekisterin tietojen yhdistelemisestä tietojenkäsittelyn avulla.

Henkilötietoja sisältävien tietokantojen kohdalla henkilörekisterilaki aiheuttaa omia rajoituksiaan tietojen luovuttamiselle, vaikka lainsäädäntö ei estäkään henkilörekisterien vastaanottamista ja ylläpitämistä journalistisessa toiminnassa.

Rekisteritiedot ovat hankalimpia saada. Onneksi nykyisin henkilötietolaissa on kohta siitä, että toimituksellisiin tarkoituksiin on mahdollista pitää rekistereitä. Tämä kyllä toimii, vaikka tiedonsaantia ei olekaan hirveästi testattu.

Sähköisten massatietojen saamisessa on usein ollut suuria vaikeuksia. Ylioppilaskirjoitusten tulokset ovat tästä hyvä esimerkki. Kun ylioppilastutkintolautakunta ei suostunut luovuttamaan tuloksia sähköisesti, asia meni aina korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jossa voitimme. Päätöksen saaminen kesti tosin viisi vuotta.

Viranomaiset ovat usein kieltäytyneet räätälöityjen tietokoneajojen tekemisestä toimituksille vetoamalla omiin resurssisiin ja ajanpuutteeseen. Toimittajien mukaan pienellä suostuttelulla tämätapainen tietojensaanti on kuitenkin usein onnistunut.

Aiemmin verohallinto oli hankalampi, mutta nyt sekin on tullut mediaa vastaan. Verottaja tuottaa tietokannan, josta se myy tietoja tiettyyn hintaan. Aakkostetusta materiaalista täytyy kuitenkin itse etsiä uutisoitavat ja mielenkiintoiset tiedot. Yksittäisiä tietoja täytyy edelleen mennä paikan päälle hakemaan, ja se on työllistänyt kovasti viime päivinä.

Viranomaiset suhtautuvat vaihtelevasti pyyntöihin tiedosta, jota ei ole valmiina olemassa. Ne ovat ulkoistaneet tietokantojensa hallinnointia, samalla myös tiedoista laskutus on siirtynyt yrityksille. Tällöin tieto on kalliimpaa, eikä toimita lain mukaisesti.

Rekisteritietoja on saatu, verotiedot ovat niistä selkein esimerkki. Verotiedot ovat iso, maksullinen rekisteri, joka pyydetään vuosittain. Kyse on julkisesta tiedosta, jolla viranomainen tekee rahaa.

Paitsi että viranomaiset voivat olla haluttomia tuottamaan toimituksille erillisiä atk-aineistoja, toimittajia ei ole myöskään päästetty tekemään viranomaisen rekistereistä omia hakuja tai tietokoneajoja, vaikka käsiteltävä rekisteriaineisto olisikin ollut julkista.

Olen kyllä törmännyt monesti siihen, että valitellaan tietokoneajojen työläyttä. Sitten kun olen tarjoutunut itse tekemään sen työn, niin useimmiten viranomaiset ovat ihan kauhuissaan, että ei missään tapauksessa. Ei ole lupaa, vaikka kyseiset sähköiset tietokannat eivät sisältäisikään mitään salaiseksi luokiteltavaa tietoa.

Yleensähan kyse on kenelle tahansa julkisesta kamasta, jota mielellään pyritään järjestämään vielä pyydytyssä muodossa ja yhdistellään tietoja ja helpotetaan toimittajan työtä siellä päällä. Vain pieni osa rekisterin sisällöstä on luottamuksellista tai sellaista tietoa, mistä voidaan käydä rajanvetoa siitä, onko se nyt julkista vai ei.

Viranomaisilla tuntuu olevan tietojärjestelmissään kummallisia

kömpelyyksiä. Jotkut järjestelmät eivät ole yhteensopivia, ja tietojen vertaileminen vaatii viranomaisilta jonkun tai kahden viikon tietoko-
neajon tai jotain tällaista.

Viranomaiset jakavat valmiiksi laskettuja lukuja, tyyliin ”tässä on
nyt tämä keskiarvo tai esimerkki”, eivätkä pyydettyä raakadataa, vaikka
miehelläni laskisin ne itse.

Julkisuuslaki ja henkilörekisterilaki mahdollistavat sen, että viranomais-
rekistereistä on mahdollista saada tietoja myös sähköisesti ja massana
jos kyseessä ovat journalistiset tarpeet. Tämäntapaiset rekisteritietojen
luovutuspyynnöt tuntuvat kuitenkin olevan vielä varsin harvinainen
tiedonhankinnan käytäntö. Vain kolmasosalle kyselyyn vastanneista oli
kertynyt kokemuksia laajemmista, sähköisessä muodossa olevien viran-
omaisaineistojen saamisesta. Saadut aineistot ovat olleet luonteeltaan ti-
lastoja, tutkimustuloksia, viranomaispäätöksiä ja oikeusistuinten ratkai-
suja. Vastaajien kommenttien pohjalta luovutetuissa aineistoissa tuntuu
olevan kyse enemmänkin yksittäisistä asiakirjatiedoista tai -päätöksistä
kuin laajemmista rekisteritietojen luovuttamisista

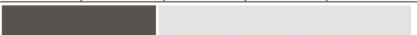

Aineistoa maatalouden harjoittajista ja ministeriöiden määrärahati-
leista

Käräjäoikeuksien päätösluettelot lähetetään automaattisesti meille.

Muistaakseni kaavoitusprosessiin liittyen maanomistajatietoja.

Osoitetietoja kesäasukkaista.

Vaikka vastaajilla ei tuntunut olevan merkittävässä määrin kokemuksia
sähköisessä muodossa olevan viranomaisaineiston massaluovutukses-
ta, sitä enemmän heille tuntui kertyneen kokemuksia itse rakennettu-
jen tietokantojen hyödyntämisestä journalistisessa toiminnassa. Kaksi
kolmesta vastaajasta oli harjoittanut tietokonepohjaista aineistojen
analysointia. Analysoinnin kohteina ovat olleet erimuotoiset viran-

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	kyllä	11	38%					
2.	en	18	62%					
	Yhteensä	29	100%					

Rekisteritietojen saaminen. Oletko saanut haltuusi laajempia viran-
omaisaineistoja sähköisessä muodossa (esimerkiksi kokonaisia rekis-
tereitä tai niiden karsittuja osia)?

omaisaineistot, kuten päätökset, raportit, vaalitilastot verotustiedot, yritysten tilinpäätökset ja tunnustiedot sekä pöytäkirjojen liiteaineistot.

Viranomaispäätökset, raportit, erilaiset lausunnot, EU:ta koskeva päätöksenteko, ympäristökeskusten raportit ja ympäristöluvut, maakuntaliittojen päätökset ja taustamateriaali, kuntien tietokannat, kuntainliittojen tai kuntayhtymien tietokannat jne.

Verotiedot [luojan kiitos ei tarvitse enää mennä verotoimistoon mappeja lähäämään].

Väestörekisterikeskuksen asukastilastot, maakuntien kunta- ja taloustilastot.

Tiedonsaanti Euroopan unionista

Euroopan Unionia koskevat asiakirjat osoittautuivat varsin vieraiksi haastatelluille toimittajille. Moni ei ollut asioinut EU-viranomaisten kanssa eikä heille ollut tästä johtuen kertynyt merkittävämpiä kokemuksia niiden toimintaan liittyvistä asiakirjoista. Ne, joilla kokemusta oli jo ehtinyt kertyä, kritisoivat lähinnä unionin byrokratiaa ja tiedottamisen hankekeskeisyyttä.

Jos tietoa yrittää saada suoraan Brysselistä, se aika hankalaa, jos ei tiedä tarkkaan, mitä ja keneltä sitä etsii. EU:ta koskeva tiedonhankinta on kuitenkin vain prosentin luokkaa omasta tiedonhankinnasta.

Vaikka EU-toimittaja olenkin, en ole niin hirveästi pelannut viranomaistoimijoiden tai asiakirjajulkisuuden kanssa, että uskaltaisin sanoa siitä mitään kovin viisasta tai jykevää. Enempi liikun ikään kuin isoimpien trendien ja mielipiteiden maailmassa. Mielipiteitä saa, kun kysyy ja useimmiten ne ovat tietysti politiikkoja, joilta kysytään.

	VASTAUS	LKM	%	20%	40%	60%	80%	100%
1.	kyllä	19	68%					
2.	ei	9	32%					
	Yhteensä	28	100%					

Toimituksen omat tietokannat. Hyödynnätkö itse / hyödynnetäänkö toimituksessasi sähköisessä muodossa olevia tietokantoja (itse rakennettuja tai valmiina saatuja rekisteritietoja)?

Osa haastatteluista journalisteista piti hyvänä asiana, että unionista löytyy paljon tietoa internetissä, vaikka niiden hakeminen onkin osoittautunut ajoittain työlääksi. EU-tietojen nähtiin olevan sekavan vyyhdin alla, ja käytännössä niiden hakeminen omin avuin on vaikeaa. Osa myönsikin tuskailleensa aineiston suota ja piti ongelmallisena nimenomaan oikean, kulloinkin tarvittavan tiedon löytymistä.

Jos minulla on jokin asia, joka liittyy Suomea koskevasti EU:hun, niin soitan EU-tiedotukseen ja kysyn sieltä suoraan. Luulen, että tällä säästän hermojeni ja aikaani. Vastaavasti sieltäkään puolelta tiedonsaanti ei välttämättä ole helppoa. Tässä tuli mieleen kesältä esimerkki, kun yksi toimittajamme soitti EU-tiedotukseen. Seikka, joka kiinnitti meidän huomiomme, oli että EU-tiedotus käytti omana tietolähteenään Googlea. Se ei ehkä välttämättä kuulosta hirveän hyvältä.

Käyn joskus EU:n sivuilla ja yritän löytää tietoa. Siinä vaiheessa yleensä totean, että on helpompaa *googlettaa* tai käyttää lähteenä meidän konsernin omaa sisäistä juttuarkistoa. En esimerkiksi pysty kovinkaan sujuvasti navigoimaan minkään EU-instanssin sivuilla. Ehkä se vaatisi syvempää perehtymistä tai koulutusta, että siellä pystyisi luovimaan niin, että siitä olisi työn kannalta hyötyä.

Olen joissakin tilanteissa joutunut penkomaan valtavia nettisivumääriä ja yrittänyt hakea ihan hulluna jotain. Noita EY-oikeusjuttuja olen jonkin verran seurannut. Niillä on kyllä aika hyvä systeemi netissä. Sivuuilla on istuntokalenterit, joista voi klikkailla asiakirjoihin. Se on ollut yllättävän simppele systeemi, ottaen huomioon, että jotenkin voisi kuvitella EY-tuomioistuimen olevan jotain ihan tavoittamatonta.

Monelle haastatelluista journalisteista olikin syntynyt mielikuva, että EU:ssa mikään ei olisi julkista, eikä tietoja tästä syystä edes kannattaisi etsiä. Varsinkin EU-tason asiakirjapyyntö koettiin jo sellaisenaan varsin mutkikkaiksi. Unionin julkisuuden lisäämiseen ei tältä pohjalta uskottu syntyvän paineita, kun edes julkista tietoa ei kovinkaan paljon käytetä.

Luulen, että EU koetaan niin kaukaiseksi ja etäiseksi, ettei maakuntalehden tarvitse kirjoittaa sen asioista mitään. Tai jos jotain unionin asioista lehteen laitetaan, se uutinen tulee STT:ltä.

Oikeusministeri Tuija Brax on epäillyt, että EU:n julkisuusnormisto olisi tiukkenemassa. Uusi avoimuusasetus on tulossa ja se kaventaa kansalaisten ja tiedotusvälineiden mahdollisuutta saada tietoa valmisteltavista asioista. Sen jälkeen kun Jakob Söderman lopetti oikeusasiasia-

miehenä, keskustelu EU:n avoimuudesta on tyrehtynyt. Söderman piti sitä jatkuvasti esillä, nykyinen kreikkalainen oikeusasiamies ei pidä.

EU:ssa arveltiin tapahtuvan paljon ”suljettujen ovien takana”. Tiedonhankinnan ongelmatilanteista johtuen joillekin toimittajista oli syntynyt epäilyjä myös siitä, että EU:sta on jäänyt joitakin tärkeitä asioita huomaamatta nimenomaan volyymiltaan massiivisen unionin tiedotustoiminnan takia.

EU:han on siitä erilainen, että se suorastaan syyttää tietoa. Minulle tulee esimerkiksi älyttömästi tiedotteita. Hirveän paljon tarjotaan avointa materiaalia netissä ja muualla, jos siitä vain on kiinnostunut. Onhan meillä Suomessa paljon edustajistoja, jotka ovat hyvin mediamyönteisiä, monellakin tavalla. Toisaalta sitten paljon kritisoidaan sitä, että siellä paljon tapahtuu suljettujen ovien takana, mitä ei saada tietää.

EU:sta tulee tietoa enemmän kuin sitä pystyy paikallislehdessä käyttämään. Usein ne koskettavat epäolennaisia tai laajakantoisia asioita, joita harvoin pienessä lehdessä käsitellään.

EU-tiedon saaminen on hankalampaa. Jos täältä soitat Euroopan parlamentin tiedotustoimistoon tai Euroopan komission tiedotustoimistoon, usein ne eivät tiedä yhtään mitään. Niille olisi iso homma auttaa siinä. Asia, johon haluat vastauksia, voi olla iso jostain vieläkin isommasta ja sitten ne hakusanat eivät stemmaa ollenkaan.

Yleisesti ottaen kansallisten, pelkästään Suomea koskevien EU-asiakirjojen miellettiin olevan helpommin saatavilla kuin useampia maita käsittelevien tai EU:n yhteisten dokumenttien. Pääsääntöisesti toimittajia kiinnostavatkin kansalliset Suomea koskevat EU-asiakirjat, joiden hankkimisessa on mahdollista saada apua suomalaisilta EU-virkamiehiltä.

Olen saanut tietoa myös keskeneräisistä hankkeista. Käytännön esimerkki oli tämä pilaantunut juusto –skandaali. Sain silloin hyvin maatalousministeriöltä tietoa siitä, mitä ministerineuvostoissa oli tehty ja puhuttu. Siinä ei ollut mitään peittelyn makua. Toisaalta Suomi ei ollut asiassa mitenkään nolossa saumassa.

En ole koskaan ryhtynyt hakemaan komissiolta mitään papereita. Olen pitänyt sitä jotenkin ylivoimaisen vaikeana. Itselläni on käsitys, etteivät ne mitään sieltä kuitenkaan anna. Kansallisista EU-asioista olen tietoa kuitenkin hakenut ja saanut ihan kohtuullisesti, esimerkiksi entisestä työministeriöstä, entisestä kauppa- ja teollisuusministeriöstä, nykyisestä työ- ja elinkeinoministeriöstä, TE-keskuksista ja maatalousministeriöstä.

EU-asiakirjoja toimittajat ovatkin saaneet jonkin verran paikallisilta toimijoilta, esimerkiksi työ- ja elinkeinokeskuksilta. Asiakirjojen luovutuksessa ei ole ollut ongelmia, mutta hankaluutena on EU-jargonin viljely ja hankekeskeinen tiedottaminen.

EU:n asiakirjathan ovat aivan kauheita ihan suoraan sanottuna. Ne alkavat aina siitä, että ”niin ja niin ja niin” ja sitten niissä on kilometrin pituinen johdanto ”ottaen huomioon se ja se” ja oma asia hukkuu. Monesti yritän etsiä Suomen päästä jonkun virkamiehen, joka hoitaa tätä asiaa Suomessa. Hänen kauttaan pyydän, että hän suomentaisi mulle, että mikä on se varsinainen idea tässä. Että hyvin vähän suoraan Bryselin kanssa olen tekemisissä.

Jos lähtee netistä kaivamaan jotain yksittäistä asiakirjaa, se voi olla hirveän hankalaa. Suurten massojen selaaminen on aika mahdotonta. Ongelmana voi olla esimerkiksi tiedon metsästäminen siitä, kuka on kirjoittanut jonkin direktiivin alkuperäisen tekstin. Jos olen saanut virkamiehen selville, haastattelulupa on pitänyt saada aika korkealta.

Toisaalta myös kansallisissa EU-asiakirjoissa voi vastaajien mukana olla paljon salaista materiaalia. Esimerkiksi eduskunnan suurelle valiokunnalle tiedoksi tulevat asiat ovat usein salaisia, jollei yksittäinen kansanedustaja ota asiaa esille valiokuntakäsittelyssä.

Tutkiessani EU:n terroristilistauksia törmäsin siihen, että asiakirjat olivat unionin puolesta julkisia, mutta Suomea koskevat kohdat olivat salaisia. Aina ei ole selvää onko Suomen salassapitolainsäädäntö EU:ta ”pahempi”.

Korkeimman hallinto-oikeuden kautta onnistuin kerran saamaan työvoimaministeriön tiedot EU:n takaisinperintäpäätöksistä. Työvoimaministeriössä oli kahden eri puolueen väkeä ja heillä oli asiasta erilaiset näkemykset. Jälkikäteen toinen taho vielä kiitteli siitä, että tiedot saatiin julkistettua. Kyseessä oli ennakkopäätös. Päivittäisjournalismin kannalta tällainen menettely on kuitenkin pitkä tie, sillä päätöksen saaminen kesti puoli vuotta. Näin pitkät prosessit eivät innosta hirveän pitkäjänteiseen toimintaan.

Vaikka Suomea koskevaa kansallista EU-aineistoa onkin ollut kohtalaisen vaivatonta saada, koko EU:ta koskevien tietojen saannissa on esiintynyt jo enemmän vaikeuksia. Esimerkiksi EU:n jäsenmaat eivät saisi ainakaan periaatteessa kertoa toistensa kannanotoista. Tietoa tällaisista asioista saadaankin yleensä puolivirallisen vuotamisen kautta. EU:ssa

syntyi termi *hautalisointi* Heidi Hautalan ajettua tiettyjen asiakirjojen muuttamista julkisiksi. EU:ssa salassa pidettävät asiat peitetään asiakirjasta, mutta asiakirja itsessään on kuitenkin julkinen.

EU:n julkisuuden kannalta ongelmana on se, että yksittäiset maat varovat luovuttamasta asiakirjoja, koska niissä kerrotaan usein myös toisten jäsenmaiden asenteesta tai positiosta johonkin valmisteilla olevaan asiaan. Ne eivät halua tehdä julkaisupäätöstä muita maita koskevista asioista.

Pyhä periaate on, että jäsenmaa Suomi ei kerro toimittajille mitä mieltä jäsenmaa Ruotsi mistäkin on. Tätä periaatetta kuitenkin rikotaan jatkuvasti.

Ongelmalliseksi koettiin erityisesti tietojen saaminen Euroopan unionin sisäisestä valmistelusta. Tiedonsaanti Euroopan Parlamentista nähtiin helpoksi, komissiosta tätä vaikeammaksi, eikä ministerineuvostosta tahdo saada tietoa senkään vertaa. Europarlamentista saa kiertoteitse paljon tietoa myös muiden viranomaisten kautta.

Ongelma on, että emme tiedä tarpeeksi, millaisia lakeja EU:ssa ollaan säätämässä ja ovatko ne sellaisia, joilla on vaikutusta kansallisiin lakeihin. Tänne kantautuva tieto pohjautuu komission briifeihin ja tiedotustilaisuuksien antiin. Sen sijaan pitäisi saada enemmän tietoa syvältä valtavasta valmistelukoneistosta. Valmisteluvaiheesta ei tehdä juurikaan juttuja, vaikka voisi kuvitella, että jos tuntee hyvin esimerkiksi EU-parlamentin, tietää hyvin, mitä EU:ssa puhutaan ja millä on vaikutusta kansalaisten elämään. Pelätäänköhän sitä, että mepit ajavat silloin liikaa omaa asiaansa?

Ministeriöillä täällä on hirveän vaikeaa, ne ei oikein uskalla antaa papereita. Jos on vaikka jokin asia, jonka komissio valmistelee, niin ministeriöillä voi olla eri maissa paperit 99-prosenttisesti valmiina. Mutta ikinä ne eivät voi tietää, jos komissio tekee sinne joitain muutoksia. Siinä byrokraatiassa on aina mahdollista, että komissaari kenen alueeseen se kuuluu, päättääkin ihan loppumetreillä vähän muuttaa sitä uudistusta, vaikka se olisi jo käynyt kaikkien jäsenmaiden hallinnonalaan kuuluvien ministeriöiden lausunnolla ja sitä olisi tehty hirveän pitkään. Sen takia suomalaiset, tai varmaan kaikkien maiden ministeriöt, ovat vähän vastentahtoisia antamaan niitä.

Komissiossa on kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä julkisuu-

den suhteen. 15 vuotta sitten jopa komission sisäinen puhelinluettelo oli salainen. Nytemmin niin komission ja EU-parlamentin tiedonjakomyönteisiin toimistoihin on leppoisaa soitella.

Kun unioniin oltiin liittymässä, väitettiin, että julkisuus Suomessa kapenee. Mutta kävikin niin, että komissio joutui patistamaan Suomea suurempaan avoimuuteen. EU:ssa ja Brysselissä halutaan tietää, mitä rahoille tapahtuu kansallisesti, koska väärinkäytöksiä on ollut paljon.

Unionin yhteisistä julkisuusperiaatteista huolimatta EU:n todellinen julkisuus vaihtelee jäsenmaittain ja kulttuureittain. Sekä viranomaisten toimintoja että journalistisia käytäntöjä koskevat kansalliset kulttuuri-erot ovat melkoiset, ja erimuotoista ”luottamuksellista” aineistoa leviää median käyttöön eri tavoin. Vuotamisen perinne EU-tasolla onkin yleisempää kuin Suomessa. Ylipäätään jättäytyminen pohjoismaista eroavan virallisen EU:n tiedotuskäytännön varaan on saattanut monet suomalaiset EU-kirjeenvaihtajat jopa naurunalaisiksi.

Vuotamisesta on muodostunut puolivirallinen käytäntö. Tieto on kuitenkin usein osittaista, eikä täydellisiä luonnoksia toimiteta. Tällä pyritään usein saamaan vain yksittäinen tieto julkisuuteen. Yleensä tarkoituksena on saada aikaan keskustelua tai estää jonkin asian voimaantulo.

Vuotoperinne on Suomessa aika heikko, verrattuna esimerkiksi Iso-Britanniaan. Sikäläisissä lehdissä on joka päivä uutinen, joka perustuu vuodettuun tietoon. Meillä vuotamista pidetään epäsanmaallisena tekona.

90-luvun alkupuolella kun Suomessa käytiin keskustelua EU-jäsenyydestä, sain tietää, että hallituspiireissä liikkuu aika pienellä jakelulla salainen muistio EU-jäsenyyden vaikutuksista, haitoista ja hyvistä puolista. Onnistuin saamaan sen yhdeltä lähteeltä ja pantiin se sitten suhteellisen näyttävästi ulos. Ei mennyt kauan kun ulkoministeriöstä yksi tyyppi soitti ja sanoi, että ”On se nyt perkele, että vaikka tämä muistio oli vielä niin pienellä jakelulla, niin eiköhän joku tolo nähnyt sen tarpeelliseksi vuotaa”. Jouduin siihen vain sanomaan, että ”Ei se nyt aina ole niin kauhean vaikeaa noita saada”. Ja toiseksi, ”Ettei se nyt kovin hävi muistio pohjimmiltaan ollut, että tuosta nyt kannattaisi pelipaitaa repiä kappaleiksi, vaikka se nyt meillä olikin”.

EU:ssa ei noudateta pohjoismaista asiakirjajulkisuutta. Siellä on enemmänkin ranskalaistyyppinen periaate, jonka mukaan kaikki asiakirjat on pääsääntöisesti salassa pidettäviä ja tietoa saa vasta jos saa

haastateltavaksi jonkun osastopäällikön. Suomessa on helppoa, kun voi pyytää ensin asiakirjoja. Mutta kun noita EU-asioita seuraa pidempään, huomaa että sielläkin kulttuuri on mennyt uuteen suuntaan.

Etelän maiden toimittajat nauravat pohjoismaisille, jotka kaikki haluavat saada saman paperin yhtä aikaa. Mitä merkitystä ammattitaidolla ja henkilökohtaisilla kontakteilla on tällaisessa tilanteessa.

Suomalaisetkin EU-viranomaiset ovat vähin erin oppineet, että luottamuksellisuus voidaan käsittää monella tavalla. Tämä on hyvä asia median kannalta. On tylsää lukea *Le Figarosta* uutisia, jotka olisi voinut itse kirjoittaa kotimaisten viranomaisten antamista tiedoista.

Yritän etsiä ne suomalaiset valmistelijat, jotka kuitenkin istuvat siellä kokouksissa, ja sitä kautta selvittää, että missähän vaiheessa mikäkin juttu on menossa. Mutta on sitten sellaisia tapauksia, että juttu jää odottamaan parempia päiviä sen takia, että se kerta kaikkiaan vaan tysää. Ei löydy oikeita väyliä, joiden kautta löytäisi selvät vihjeet.

Euroopan Unionin toiminnot tuntuivat varsin vierailta myös kyselyyn vastanneille toimittajille. Valtaosalla heitä ei ollut lainkaan kokemuksi EU:ta koskevien tietojen hankinnasta. Osan kokemukset EU-tiedon saamisesta olivat kuitenkin hyviä. Palvelu on toiminut sujuvasti myös suomeksi, ja tietoa on saanut, jos on osannut kysyä. Myös parlamentin jäsenet *mepit* ovat olleet avuliaita tietojen kertojia. Kuitenkin myös kriittisiä näkemyksiä EU:n toiminnasta nousi esille. EU:ta pidettiin suomalaisia viranomaisia suljetumpana tiedottajana

Minulla on käsitys, että uutistoiminnan kannalta kiinnostavimmat ja relevanteimmat asiakirjat ovat lähtökohtaisesti salaisia. Niitä vuodetaan luottomediaille satunnaisesti ja tarkoituksenmukaisuussyistä.

Euroopan Unioni on käsitykseni mukaan suljetumpi yhteisö kuin vaikkapa Suomen viranomaiskäytäntö. Toimittajana ei ole kokemuksia, mutta tutkimuksen tiimoilta on. Uskon käytäntöjen olevan samojen, koska tiedonhankinta on samantyyppistä. Tiedonantajat ovat hierarkiassa korkealla. Heitä on vaikea tavoittaa saati saada vastauksia.

Tietoa on paljon ja laajasti saatavilla. Toimittajaparka hukkuu siihen. **[Itselläni on] kokemuksia** lähinnä hankeaineistoon liittyvistä päätöksistä. Tiedonsaanti on ollut hidasta.

En ole ollut kovin paljon tekemisissä EU-asiakirjojen tai EU:n kanssa. Käsittääkseni julkisuutta hallitaan melko tarkkaan, eikä mitä tahansa tietoa saada sieltä ulos.

Kun tähän kyselyyn vastanneiden kokemukset EU-toiminnasta osoit-

tautuivat varsin rajallisiksi, merkittävästi kantaa ei osattu ottaa myöskään EU:n viranomaisaineistojen kansalliseen julkisuuteen Suomea koskevien erilliskysymysten kohdalla. EU-asiat miellettiin hyvin etäiseksi. Toisaalta Suomen tapaisen pienen maan näkyvyys EU-asioissa arvioitiin suurempia maita herkemäksi. Julkisuus miellettiin lisäksi viranomaispainotteiseksi, asialliseksi ja jopa kuivaksi.

Pieni maa yrittää luovia erilaisten julkisuusperinteiden ristiaallokossa. Olennaiset Suomea koskevat asiat saatetaan tavalla tai toisella kotimaisen median tietoon. Ei ole ongelma.

Suomen EU-asioiden julkisuudessa yleisesti noudatetaan samaa läpinäkyvyyttä kuin suomalaisessa viranomaiskäytännössä muutoin. Suomalainen ja pohjoismainen viranomaiskäytäntö on avointa, EU:n salailevaa.

Tiivistelmä tuloksista

Viranomaisaineistojen merkitys

Suomalaisjournalistit tuntuvat mieltävän viranomaisaineistot omassa työssään hyvinkin merkityksellisiksi. Ne auttavat ”pääsemään jutun jäljille” ja toimivat selkärankana ja taustoittajana käsiteltäville asioille. Journalistit myös luottavat varsin vahvasti aineistojen paikkansapitävyyteen, vaikka asiakirjojen kapulakieli vaatiikin usein suomentamista. Kuitenkin joka neljäs vastaajista oli kokenut saamansa viranomaisaineiston luotettavuuden joskus epävarmaksi. Usein kyse oli ollut asiakirjan laatineen esittelijän puutteellisesta asiantuntemuksesta tai siitä, että aineistosta oli puuttunut kokonaisuuden kannalta joitakin olennaisia tietoja. Yleisin tapa saada viranomaisaineistoja on ollut suoraan viranomaisille esitetty suullinen tai joissakin tapauksissa erillinen kirjallinen pyyntö. Hyvin harvoin on jouduttu valittamaan tietojen tai aineistojen saamatta jäämisestä.

Viranomaistoiminnan valvonnan kannalta journalistit pitävät viranomaisaineistoja erittäin tärkeinä tiedonlähteinä omassa työssään. Viranomaisaineistot myös säätelevät toimitusten agenda. Toisaalta juttuja ei haluta toteuttaa pelkästään virallisten asiakirjojen pohjalta, ja joissakin

tilanteissa henkilölähteiden päätelmiä vaikutuksista saatetaan pitää jopa suositeltavampana tapana arvioida viranomais toimintoja.

Merkityksestään huolimatta viranomaisaineistojen hankkiminen ei välttämättä ole toimittajien keskuudessa aktiivista. He ovat usein tyytyneet siihen, mitä viranomaiset itse ovat halunneet luovuttamiensa aineistojen kautta kertoa omasta toiminnastaan. Osaltaan laiminlyönti johtuu siitä, ettei toimittajille ole välttämättä kovin tarkka käsitystä siitä, mitä asioita viranomaisissa on kulloinkin vireillä ja millaista dokumentointia viranomaisten toimintaan liittyy. Myös toimitustyön nopea-tempoisuus haittaa kovin pitkäkestoiseksi muuttuvaa tiedonhankintaa.

Julkisuusperiaatteen toteutuminen

Julkisuuslaki uusittiin 1900-luvun lopulla. Tästä huolimatta monella viranomaisella tuntuu edelleenkin olevan vaikeuksia arvioida pyydettyjen tietojen julkisuusstatusta. Salassapito ja tietojen luovuttamatta jättäminen ei ole saatujen tietopyyntöjen kohdalla aina pystytty perustelevaan riittävän asiallisesti ja uskottavasti. Perustelut voivat olla ontuvia ja jäädä tasolle ”tieto on salaista, koska se on salaista”. Joskus perusteita ei ole esitetty lainkaan.

Asiakirjat nähdään journalistien mielestä liian usein jo lähtökohtaisesti salassa pidettäviksi. Vaikka julkisuuslaki määrittääkin viranomaisten asiakirjat pääsääntöisesti julkisiksi ja ainoastaan poikkeustilanteissa salassa pidettäviksi, journalistien kokemusten mukaan moni viranomainen tuntuu toimivan kuitenkin päinvastaisella tavalla: aineistot ja tiedot ovat salassa pidettäviä jos niitä ei ole erikseen, esimerkiksi hallinto-oikeudessa virallisesti ”julistettu” julkisiksi. Tilanne usein aiheuttaa vaikeuksia uutistyytöä tekeville journalisteille, joiden olisi jo lähtökohtaisesti pystyttävä erikseen perustelevaan pyytämänsä aineiston julkisuus. Nopeatempoisessa uutistyytössä toimittajilla ei kuitenkaan jää mahdollisuuksia ryhtyä riitelemään pyydettyjen tietojen julkisuusasusteesta.

Ongelmia tietojen julkistamiselle on aiheuttanut varsinkin yksityisyyden suojan tulkinnanvaraisuus eli se, mikä loppujen lopuksi on yksittäisestä henkilöstä arkaluonteista tietoa. Lisäksi liike-elämällä on merkittävästi valtaa määrittää viranomaisten tulkintoja omien asiointensa julkisuudesta. Joissakin tilanteissa asiakirjojen liitteiden on automaattisesti tulkittu olevan julkisuuden ulkopuolella. Myöskään verkko-

julkaisuja ei ole aina pidetty riittävän ”luovutuskelpoisena” mediana.

Osa tietojen luovuttamatta jättämisen ongelmista johtuu toimittajien mukaan viranomaisten nihkeästä asenteesta julkisuutta kohtaan. Asenteet vaihtelevat niin viranomaisittain kuin viranhaltijoittainkin. Joskus yhteydenpito on tuntunut huvittavankin hankalalta. Toimittajat ovat kertomansa mukaan törmänneet työssään monenlaisiin verukkeisiin, joiden he ovat kokeneet hankaloittavan tai jopa estävän joiden pyytämiensä tietojen luovuttamista. Perustelut tietojen luovuttamatta jättämiselle ovat voineet olla ns. teknisiä, esimerkiksi pyydettyjä tietoja on ollut liian paljon, osa asiakirjan sisällöstä on ollut salassa pidettävää ja sen karsiminen julkisista tiedoista on ollut vaikeaa, viranomaisella ei ole ollut aikaa etsiä pyydettyjä tietoja, aineistolla on ollut vaikeasti luovutettavissa oleva tallennemuoto tai viranomaisen arkisto on ollut sekava, eikä pyydettyjä tietoja ole tästä syystä löytynyt. Toisaalta julkisuuslakiin kirjatut salassapidon perusteet nähtiin liian laveiksi ja tulkinanvaraisiksi. Tilanne johtaakin haastateltujen journalistien mielestä helposti siihen, että lähes mikä tahansa asia voitaisiin salata ainakin jollakin perusteella.

Vaikka luovuttamatta jättäminen olisi perusteltava tarvittaessa kirjallisesti ja osoitettava tiedonpyytäjälle mahdollisuus valittaa kielteisestä luovutus päätöksestä, viranomaiset eivät aina esitä tällaista vaihtoehtoa oma-aloitteisesti. Mahdollisen oikeustulkinnan jäädessä tämän seurauksena tekemättä viranomaisen tekemän ensimmäisen vaiheen julkisuustulkinnan asiallisuudesta tai juridisista perusteista ei ole saatu täydellistä varmuutta.

Luovutusongelmat kulminoituvatkin usein tilanteisiin, joissa viranhaltija ei ole varma omista julkistamisvaltuuksistaan ja päättyy tämän takia varmuuden vuoksi kieltolinjalle. Jos viranomainen ei ole vakuuttanut pyydettyjen tietojen julkisuudesta, julkisuudelle myönteisten tulkintojen tekemistä arastellaan ja tietoja pantataan kaiken varalta. Pelkona ovat tietojen luovuttamisesta viranomaiselle itselleen aiheutuvat rikosseuraamukset, jos jo luovutettu asiakirja myöhemmässä vaiheessa osoittautuisikin salassa pidettäväksi. Kielteiset julkisuustulkinnat ovat jo lähtökohtaisesti helpommat, sillä myöhemmin julkisiksi todettujen tietojen luovuttamatta jättämisestä ei koidu vastaavanlaisia seurauksia. Viranomainen on tietoa pantatessaan vain käyttänyt asiassa sille lain määräämää tulkintaoikeuttaan. Laki ei tunne ”julkisuusrikosta”, jossa viranomaisen omaan harkintavaltaan perustuva julkisen asiakirjan luovuttamatta jättäminen voitaisiin määrittää rangaistavaksi rikokseksi.

Toimittajien mielestä viranomaiset olivat luokitelleet salaisiksi tietoja ilman että salaamiselle olisi ollut lainmukaisia perusteita. Varsinkin kunnissa ei ole haluttu tiedottaa keskeneräisistä asioista, ja valmisteluun liittyvien myös julkisten asiakirjojen luovuttamisessa on vähintäänkin hidasteltu. Ennakkoon tiedottamista on estänyt esimerkiksi kunnanjohtajan halu palvella ensisijaisesti kunnanhallitusta ja esitellä asioita ensin organisaation sisällä. Usein tietojen puuttumisen syynä ovat olleet viranhaltijoiden työkiireet. Asioiden julkisuus on kärsinyt kun viranomaisilla ei ole ollut käytössään toimivia tiedotusjärjestelmiä.

Journalistien mahdollisuuksia valvoa ja arvioida viranomaisten toimintoja hankaloittaa myös se, että osa mielenkiintoisesta ja yleisesti merkittävästä aineistosta jää julkisuusperiaatteen ulkopuolelle. Viranomaisen tyypillisiä ”ei-asiakirjoja” ovat mm. erimuotoiset sisäisen toiminnan asiakirjat. Vaikka tähän kategoriaan kuuluvalla aineistolla ei olisikaan yleisempää mielenkiintoa, esimerkiksi mediassa julkistetut viranomaisen sisäiset ilmapiireselvitykset ja muut johtamisen kartoitukset antaisivat tärkeää arviointitietoa esimerkiksi viranomaisen toimintatavoista, henkilöstön työssä viihtymisestä ja johtamisen onnistumisesta.

Journalisteilla ja viranomaisille tuntuu ylipäättään olevan varsin usein vastakkaisia näkemyksiä pyydettyjen tietojen julkisuudesta ja asioiden yleisestä tiedontarpeesta. Vaikka lainsäädäntö on kehittynyt julkisuusperiaatetta korostavaan suuntaan ja helpottanut yksittäisten viranomaistietojen käytännön saamista monella tavalla, yksittäisellä viranomaisella on edelleen varsin laaja harkintavalta pyydettyjen tietojen julkisuuden arvioinnissa.

Viranomaisten omat ensikäden julkisuuskielteiset tulkinnat ovat osoittautuneet vaivattomaksi keinoksi pantata myös julkisia asiakirjoja, vaikka esteitä tietojen julkistamiselle ei välttämättä todellisuudessa olisikaan.

Valmistelun julkisuus

Erityisen tärkeäksi toimittajat näkivät viranomaisten erilaiset valmistelua ja suunnittelutyötä koskevat aineistot. Journalistisen toiminnan kannalta suuri ongelma onkin tietojen saaminen viranomaisten keskeneräisistä asioista. Tietojen luovuttaminen tämäntapaisissa tilanteis-

sa kytkeytyy viranomaisten tiedottamisvelvollisuuteen, mutta arvio siitä, mistä asioista on kerrottava, kuinka laajalti ja millä tavalla jää pitkälti yksittäisen viranhaltijan omaan harkintaan. Valmistelua koskeva julkisuus olisi tärkeää päätöksiä koskevan ennakkokeskustelun ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien kannalta, vaikka tietojen enenaikainen julkistaminen saattaisikin joissakin tilanteissa vaikeuttaa viranomaisten työtä. Vaikka viranomaisen työrauha esimerkiksi rikostutkinnassa onkin tärkeää, kaikissa toiminnoissa vastaavanlaista yleistä ennakkojulkisuushaittaa ei kuitenkaan ole.

Toimittajien mielestä valmistelua koskevan viranomaistiedottamisen nähdään kytkeytyvän liikaa asiakirjojen julkisuuteen. Viranomaiset eivät aina tunnu ymmärtävän sitä, että asioista on mahdollista kertoa myös syylistymättä tietojen salassapidon vastaiseen toimintaan.

Viranomaiset itse olivat selittäneet toimittajien näiltä pyytämien tietojen kertomatta jättämistä nimenomaan asioiden keskeneräisyydellä, liikesalaisuuksien paljastumisella ja erilaisilla viranomaiskohtaisilla ”käytännöillä”. Julkisuusharkinnan yleisenä lähtökohtana on ollut tarve salata pyydettyjä tietoja. Tiedottamisen tasapuolisuusvaatimuksella on vastaavasti perusteltu sitä, ettei yksittäisiä tietoja omiin juttuihinsa kysyviä toimittajia haluta palvella erikseen.

Keskeneräisistä asioista toimittajien on ollut mahdollista saada tietoja sitä kätevämmiin mikä tiiviimmät suhteet heillä on asioista tietäviin yksittäisiin viranhaltijoihin. Ylipäätään toimittajien mahdollisuuksia tietojen hankkimiseksi valmisteilla olevista asioista helpottaa jos he edes jossain määrin tuntevat käsittelemiensä asioiden taustoja. Journalistien kokemus ja laaja yhteistyöverkosto auttaa tietojen saamista keittiön kautta, vaikka vuotaminen onkin suomalaisessa journalismissa harvinaista.

Toimittajien mahdollisuuksia hankkia kaipaamiaan tietoja epävirallisesti vuotojen kautta heikentää kuitenkin vuotamisen mieltäminen viranomaisten keskuudessa ”epäisänmaalliseksi”. Myös viranomaisen työpaikkakulttuuri ja oma ”valvontakoneisto” usein hillitsevät tämän tapaista toimintaa. Tilanteen ei uskottu paranevan myöskään tulevaisuudessa ja valmistelua koskevien asiakirjojen nähtiin jääneen julkisuusperiaatteen katveeseen.

Luovutusongelmat käytännössä

Useimmiten luovutusongelmat liittyivät tietojen luovuttamista estävään tai hankaloittavaa viranomaisbyrokraatiaan tai sisäisiin ohjeisiin, tietojen etsimisestä viranomaiselle aiheutuvaan työtaakkaan, asian keskeneräisyyteen tai siihen, että henkilö, joka olisi oikeutettu päättämään tietojen luovuttamisesta, ei ole ollut tavoitettavissa. Varsinkin kunnallisten viranomaisten kohdalla on esiintynyt ongelmia pöytäkirjojen liitteiden saamisessa.

Jossain määrin tätä harvinaisempia ongelmia olivat vastanneiden toimittajien mukaan ”julkisuuden yleinen pelko”, epävarmuus pyydetyn aineiston julkisuudesta ja viranomaisten jo lähtökohtaisesti kielteinen asenne itse tai omaa toimintaa koskevan tiedon luovuttamista kohtaan. Kovinkaan merkittäviksi ongelmiksi vastanneet toimittajat eivät nähneet tekemiensä luovutuspyyntöjen ylimalkaisuutta, pyydettyjen tietojen yksityistä luonnetta, asiakirjan julkisten ja salassa pidettävien tietojen erottelemista toisistaan, tietojen kalleutta tai sitä, etteikö viranomainen pystyisi luovuttamaan pyydettyä aineistoa sen takia, että se ei olisi julkista. Viimeksi mainitun tilanteen harvinaisuus viestinee siitä, että kyselyyn vastanneet toimittajat ainakin itse kertoivat ymmärtävänsä julkisen ja ei-julkisen aineiston rajanvedon, eivätkä he näin ollen edes lähde pyytämään juttuihinsa tietoja, joiden tietävät olevan lain mukaan salassa pidettäviä.

Osalle toimittajista journalistisen työn lähtökohdat ovat kuitenkin liian avoimet, ja heiltä puuttuu tarkempi käsitys saatavilla olevasta viranomaisaineistosta ja jutussa tarvittavista tiedoista. Tällaisessa tilanteessa viranomaiset eivät useinkaan auta toimittajia tietojen jäljittämisessä. Journalistien kokemusten mukaan viranomaiset päinvastoin edellyttävät aineistojen luovuttamiseksi liian pitkälle yksilöityjä tietopyyntöjä. Kun viranomaisilta ei edellytetä erityistä omatoimisuutta tietojen jakamisessa, ne jäävät usein toimitustyössä hyödyntämättä jos niitä ei ole huomattu erikseen pyytää. Tärkeää viranomaisaineistoa saattaa jäädä journalistisen julkisuuden ulkopuolelle sen takia, että viranomaiset tarjoavat vain niitä asiakirjoja, joita toimittajat ovat osanneet erikseen pyytää. Viranomaiset eivät myöskään kerro mahdollisista tietopyynnön kohteena olevaan asiaan liittyvistä taustaselvityksistään tai muista toimittajan tutkimaan asiakokonaisuuteen vaikuttavista tekijöistä.

Yhdeksi ongelmaksi nähtiin viranomaistoiminnan hierarkkisuus. Aineistojen julkisuutta ei aina pystytä arvioimaan tasolla, jossa pyydet-

tyjä aineistoja varsinaisesti hallinnoidaan, vaan tietopyyntöjä joudutaan välittämään aikaa vievästi organisaation ylemmillä tasoilla.

Tietojen saaminen riippuu varsin usein myös siitä, missä vaiheessa tietopyyntöä koskevan varsinaisen asian käsittely viranomaisessa on kullakin hetkellä meneillään. Usein pyydetty asiakirja ei ole vielä pyyntövaiheessa julkinen, ja kiistaa joudutaankin käymään asiakirjan julkiseksi tulemisen ajankohdasta.

Jopa samantapaisia tietoja koskevat julkisuustulkinnat voivat vaihdella eri viranomaisissa ja myös yksittäisten viranhaltijoiden kohdalla. Tietojen saamiseksi on usein pitänyt löytää viranomaisorganisaatiosta ”oikea henkilö”, joka voi antaa samoja tietoja, joita ”väärä henkilö” ei luovuttaisi. Tietojen saamiseen tai saamatta jäämiseen vaikuttavat merkittävästi myös toimittajan henkilökohtaiset suhteet yksittäisiin viranhaltijoihin, vaikka julkisuuslain mukaan tämä ei saisi olla peruste tietojen luovuttamiselle.

Pyydettyjen tietojen luovutusoikeudet voivat henkilöityä liikaa myös viranomaisorganisaation sisällä ja johtaa ns. kadonneiden viranhaltijoiden ongelmaan. Tällöin pyydetty tiedot jäävät saamatta sen takia että pyydetty aineistot ovat vain tietyn viranhaltijan hallussa. Tietojen päällä istuva viranhaltija saattaa olla esimerkiksi ”lomalla”, ”matkalla” tai ”pitkälle venyvässä kokouksessa”. Kiireisessä uutistyyössä tietojen myöhentynyt luovuttaminen viivästyttää myös tietojen julkistamista tai johtaa siihen, ettei media käsittele asiaa lainkaan.

Oman yleisönsä tiedontarvetta painottavilla journalisteilla on mielestään parempi käsitys viranomaisten toimintojen koskevan kertomisen tarpeesta kuin viranomaisilla itsellään. Viranomainen saattaa olla tavallaan likinäköinen hallinnoimiensa asioiden yleiselle merkitykselle. Käsitys asioiden ”yleisestä merkityksestä” vaihtelee merkittävästi viranomaisten ja toimittajien välillä. Viranomainen voi esimerkiksi nähdä tavanomaiseksi käytännökseen asian, joka toimittajasta on poikkeuksellinen ja tärkeä asia kerrottavaksi suurelle yleisölle. Toimittajaa kiinnostavien asioiden uutisarvoa onkin saatettu tästä syystä vähätellä.

Toimittajille olikin kertynyt kokemuksia viranomaisten yrityksistä hankaloittaa tietojen saamista tivaamalla niiden käyttötarkoitusta tai kysyjän motiiveja. Tietojen luovuttamista harkitsevat viranomaiset ovatkin ryhtyneet tekemään omia ”journalistisia arvioitaan” toimittajien pyytämien tietojen yleisestä tarpeesta. Tämäntapainen tarveharkinta julkisten tietojen luovuttamisessa rikkoo jo sinällään julkisuusperiaatteen henkeä ja samalla myös ärsyttää työtään tekeviä toimittajia. Vi-

ranomainen saattaa ennakoida tietojen julkistamisesta niiden kohteille aiheutuvia kielteisiä seurauksia ja pyrkii tästä syystä suojelemaan kohteja. Kohteena voivat olla perusteettomat yritys- tai liikesalaisuudet tai julkisyhteisön maine, kuten esimerkiksi koulujen ”rankkaus” yliopilastutkinnossa myönnettyjen arvosanojen pohjalta. Journalistit kokevat tämälntapaisen ”yhteistyön” ylisuojeluna, omaan sananvapauteensa puuttumisena ja tärkeistä asioista käytävän keskustelun estämisenä.

Toimittajille oli kertynyt kokemuksia myös siitä, että viranomaiset laiminlyövät veloitteensa julkisten tietojen mahdollisimman nopeasta luovuttamisesta. Myös julkisten asiakirjojen luovuttamisessa on viivytelty julkisuuslain määrittämän luovutusajan ylärajaan, vaikka aineisto olisi ollut hyvinkin nopeasti saatavilla. Pyydetyn aineiston välitöntä tai viimeistään kahden viikon määräajassa edellytettyä luovuttamista on saatettu tulkita siten, että viranomaisella olisi luovuttamiselle automaattisesti tällainen viive myös julkisten asiakirjojen kohdalla. Seurauksena on, että jutun tekeminen viivästyy tai juttu saattaa jäädä kokonaan toteuttamatta. Aikataulullisista ongelmista huolimatta monet toimittajat suhtautuivat niihin varsin ymmärtäväisesti.

Rekisteritiedot ja EU

Vaikka julkisuuslaki ja henkilörekisterilaki antavatkin toimituksille mahdollisuuden saada tietoja viranomaisrekistereistä myös sähköisesti ja massana, tutkimukseen valituista toimittajista vain joka kolmannelle oli kertynyt kokemuksia rekisteritietojen pyytämisesssä ja saamisessa. Heidänkin kohdallaan kyse oli useimmiten yksittäisistä rekisteritiedoista laajempien tietopyyntöjen sijasta. Erityisen harvinaista on ollut sähköisessä muodossa olevien rekisteritietojen hankkiminen massana esimerkiksi toimituksen oman atk-käsittelyn pohja-aineistoksi. Silloinkin kun rekisteritietoja on erillisestä tilauksesta sähköisessä muodossa saatu, luovutus on tapahtunut viranomaisen omina tietokoneajoina.

Myös Euroopan unionin toiminnot ja asiakirjat miellettiin vastaajien keskuudessa varsin vieraksi. Valtaosalla heistä ei ollut lainkaan kokemuksia EU:ta koskevien tietojen hankkimisesta. Yleisesti EU miellettiin suomalaisia viranomaisia suljetummaksi yhteiseksi, vaikka virallinen EU-tiedottaminen koettiin myönteiseksi. Kokemuksia oli kuitenkin kertynyt myös unionin byrokratiasta ja unionin mittavasti tiedotustoiminnasta huolimatta myös byrokratiasta johtuvista

vaikeuksista löytää kulloinkin tarvittavia tietoja. Hankalaksi koetun EU-tiedon hankkimista saatetaan tästä syystä jopa vältellä. Unionia koskeva julkisuus miellettiin viranomaispainotteiseksi, jopa kuivaksi. Pelkästään Suomea koskevat EU-asiakirjojen hankkiminen miellettiin helpommaksi kuin useampia jäsenmaita ja unionia laajemmin käsittelevien asiakirjojen hankkiminen. Erityisesti asioiden valmistelun julkisuus koettiin ongelmalliseksi. Julkisuusasteen nähtiin vaihtelevan paitsi jäsenmaittain myös kulttuureittain. Vuotamisen perinne on EU:ssa laajempi kuin Suomessa, eikä jättäytymistä pelkästään unionin virallisen tiedotuskäytännön varaan nähty journalistisesti mielekkääksi.

Tutkimukseen osallistuneille toimittajille oli kertynyt vaihtelevia kokemuksia myös luovutettujen asiakirjojen kopiomaksuista. Kopioiden hinnoittelu on vaihdellut maksuttomista ”poskettomiin”. Monelle oli lisäksi jäänyt epäselväksi, mikä asiakirjakopioiden kohdalla on oikeutettua laskuttamista ja mikä ei. Laajempien asiakirjojen kohdalla kopioiden korkea hinta on estänyt joitakin toimituksia hankkimasta kyseisiä viranomaisaineistoja. Kaikki toimittajat eivät olleet kuitenkaan kiinnittäneet maksuihin juurikaan huomiota, koska niitä ei itse maksettu tai koska toimituksissa on linjana, ettei hinnasta välitetä.

Virallisia valituksia pyydettyjen tietojen luovuttamatta jättämisestä tehdään ongelmista huolimatta hyvin harvoin. Osin se selittyy sillä, että ongelmatilanteissa on usein riittänyt jo kirjallisen perustelun pyytäminen viranomaiselta tai asiasta ilmoittaminen vastahankaisen viranhaltijan omalle esimiehelle, jolta on sitten saatu luovuttamislupa. Neuvottelut ja vetoaminen ovat olleet yleisimmät menettelytavat tilanteissa, jossa pyydettyjä tietoja ei ole luovutettu. Varsinainen tiedonsaannin riitauttaminen onkin ollut vastaajien keskuudessa harvinaista. Usein jutut ovat tämän seurauksena jääneet tekemättä tai ne on toteutettu vaihtoehtoisten lähteiden avulla. Joka tapauksessa julkaiseminen on myöhentynyt alunperin suunnitellusta ajankohdasta.

Mediayhteistyö

Viranomaisten tiedotustoiminnan nähtiin muuttuneen järjestelmälliseksi, teknistyneemmäksi ja ammattimaiseksi. Myös tiedotusvastuiden nähtiin selkiytyneen viranomaisten sisällä. Erityisesti ”perustietoa” saadaan varsin helposti. Osa viranomaisista tarjoaa tietoa oma-aloitteisesti, toisilta sitä saa vain erikseen pyytämällä ja silloinkin usein vasta

viiveellä. Yksittäisiä julkisia tietoja on saatu helpommin kuin yhteennevtoja tai koonteja jos niitä ei ole ollut valmiina.

Organisoinnista ja määrällisestä kasvustaan huolimatta tiedotustoiminnan laatu ei ole aina ollut korkeatasoista. Tiedottamiskäytäntöjen välillä nähtiin suuria viranomaiskohtaisia eroja. Viranomaiset tiedottavat omasta toiminnastaan vaihtelevasti ja haastateltujen journalistien mukaan myös liian sattumanvaraisesti. Tiedottaminen hidastuu kun se pyritään toteuttamaan kootusti. Myös viestien sisältö voi jäädä epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi. Esimerkiksi tiedotteiden käsittelemä asia, kieliasu tai sisällölliset painotukset eivät aina kohtaa journalistisen tiedonvälityksen tarpeita. Moni toimittajista suhtautuukin varsin skeptisesti siihen, tiedottavatko viranomaiset lopulta sittenkään kansalaisten tiedonsaannin kannalta ”oikeista asioista”. Liian paljon pelkää viranomaisten omista lähtökohdista tapahtuvan ”liukuhinatiedottamisen” sijaan toimittajat toivovatkin enemmän yksilöllistä auttamista tarvitsemiensa tietojen etsimisessä ja vastausten saamisessa omiin kysymyksiinsä.

Kokonaisvaltainen, ”sama tieto samanaikaisesti kaikille” tyylin tiedottaminen heikentää journalistien mahdollisuuksia omiin skuppeihin. Julkaisemisen ”ensiyön oikeutta” ei kunnioiteta, vaan viranomainen saattaa julkistaa virallisesti toimittajan oma-aloitteisesti selvittämän asian pian sen jälkeen kun tieto asiasta odotettavasta mediajulkisuudesta on paljastunut esimerkiksi toimittajan yhteydenoton perusteella.

Ongelmalliset tietopyynnot saattavat johtaa siihen, että toimittajaa painostetaan luopumaan asiakirjojen peräämisestä. Joka neljäs kyselyyn vastanneista kertoi kokeneensa tämántapaista painostusta. Usein kyse oli ollut julkistamisen myöhentämisestä, vaikka kerrottavaksi halutuilla tiedoilla olisikin ollut merkitystä yleisen keskustelun kannalta. Painostuksen onnistuminen kytketty useimmiten tarpeeseen säilyttää hyvät suhteet viranomaisten kanssa.

Haastatellut journalistit kokivat yhteistyönsä viranomaisten kanssa pääsääntöisesti toimivaksi ja tiedonsaantinsa helpoksi, mikäli kysymys on ollut selkeästi julkisista tiedoista ja rutiininomaisesta uutistyöstä. Kaikkien tietopyyntöjen kohdalla olosuhteet eivät kuitenkaan ole olleet yhtä yksiselitteiset.

Yksittäiset virkamiehet pystyvätkin vaikeuttamaan tiedonsaantia huomattavasti. He joko eivät tunne julkisuuslakia riittävän tarkasti tai tulkitsivat sitä tietoisesti väärin. Monet haastatelluista toimittajista olivatkin tottuneet siihen, että viranomaisten kanssa joutuu kamppaile-

maan julkisuuskysymyksistä. Tämäntapaisissa tilanteissa julkisuuslain tunteminen ja siihen vetoaminen osoittautui toimittajien mukaan ehdottomaksi edellytykseksi tietojen saamiselle.

Puolet kyselyyn vastanneista journalisteista koki henkilökohtaisten suhteittensa vaikuttaneen siihen, saadaanko pyydetystä asiasta tietoja ja minkä luonteisia nämä tiedot ovat. Tietoja on vuodettu heistä vajaalle puolelle. Useimmiten kyse on ollut erilaisten hankkeiden valmistelusta, uudistussuunnitelmista tai rikostutkintaan liittyvistä tiedoista.

Viranomaisen brändääminen

Viranomaiset ovat lisäksi ryhtyneet ”brändäämään” itseään ja toimintonsa sen sijaan, että keskittyisivät huolehtimaan omaan toimintaansa ja varsinkin asioiden valmisteluun liittyvästä tiedottamisesta. Imagon luonnin varjoon arveltiin jäävän monen ”todellisen uutisen”, joilla voisi olla merkitystä kansalaisten arkielämän ja hyvinvoinnin kannalta.

Osa viranomaisista voi toimittajien mukaan nähdä tiedottamisen ylimääräiseksi oman työn rasitteeksi. Vaikka viestinnällisesti valveutuneet ja julkisuusperiaatteeseen sitoutuneet viranomaiset ovat aktiivisia tiedottajia, myös vastahakoisia niiden joukosta löytyy. Näiden lähtökohtana usein on, että mitä vähemmän asioista kerrotaan ulospäin sen parempi. Tämä näkyy esimerkiksi tietopyynnöissä, joiden julkisuudelle löytyy yhtymäkohtia aiempiin hallinto-oikeuden julkisuusmyönteisiin tulkintoihin. Aiempia oikeusratkaisuja ei aina mielletä riittävän yleispäteviksi, jotta viranomaiset voisivat soveltaa niitä jatkossa omia tulkintojaan ohjaavasti, vaan tietopyynnöt halutaan kierrättää uudestaan oikeudessa varmuuden vuoksi.

Journalistit arvelevat, että luovutettavia tietoja saatetaan valikoida sen perusteella, kuinka hyvin ne sopivat viranomaisen omiin tarkoituksiin. Luovuttamatta jättäminen on viranomaisille houkutteleva ratkaisu varsinkin sellaisten kielteisten ja tulenarkojen aineistojen kohdalla, joiden julkistaminen voisi aiheuttaa ongelmia viranomaiselle itselleen tai sen maineelle.

Vaikka monella viranomaisella onkin käytäntönä ”asiasta parhaiten tietävä kertoo”, journalisteilla on esiintynyt ongelmia saada yksittäisiltä viranhaltijoilta haastatteluja omalla nimellä. Julkisuuden suhteet epävarmat viranomaiset haluavatkin kertoa medialle asioista vain yleisempiä taustatietoja yksityiskohtaisten ja henkilöityjen lausuntojen sijasta.